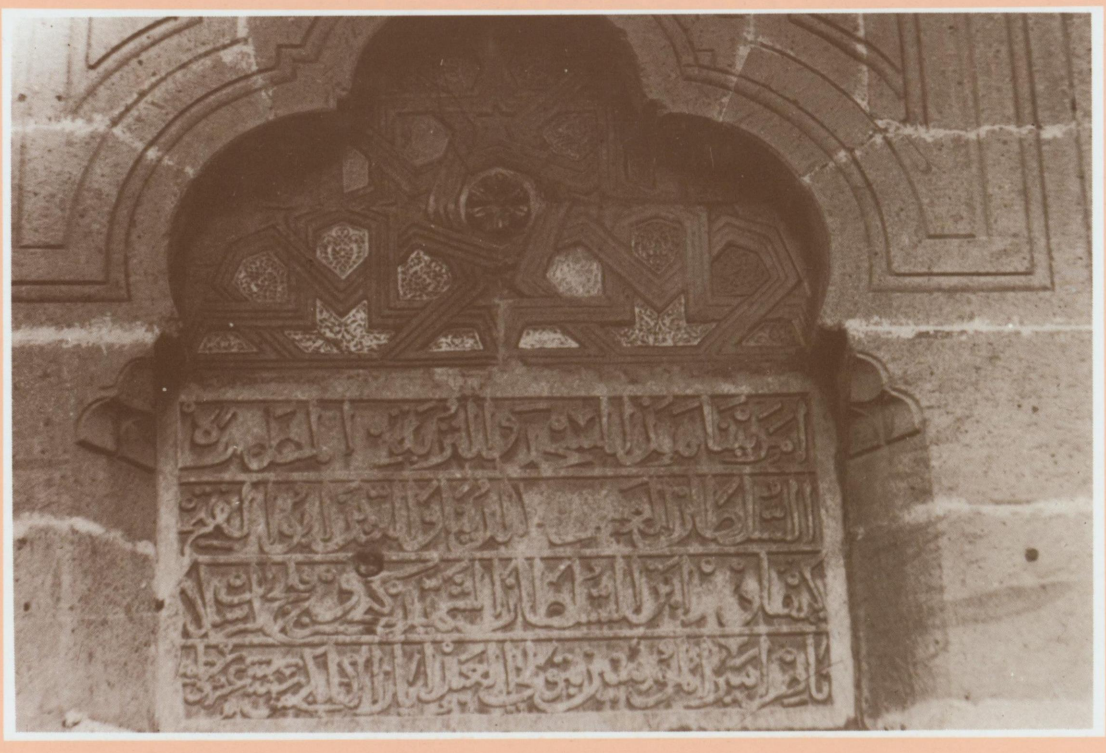
SELÇUKLU DEVRİ

KONYA YAPI KİTÂBELERİ

(İnşa ve Ta'mir)

REMZİ DURAN

TÜRK TARİH KURUMU

SELÇUKLU DEVRİ
KONYA YAPI KİTÂBELERİ
(İnşa ve Ta'mir)

REMZİ DURAN

ANKARA, 2001

Muhterem hocam
Prof. Dr. Beyhan Karamağaralı'ya

SELÇUKLU DEVRİ

KONYA YAPI KİTÂBELERİ

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI
VI. Dizi – Sayı 54

SELÇUKLU DEVRİ

KONYA YAPI KİTÂBELERİ

(İnşa ve Ta'mir)

Remzi Duran

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ – ANKARA
2001

Duran, Remzi
Selçuklu devri Konya yapı kitâbeleri : inşa ve ta'mir / Remzi Duran.--Ankara : Türk Tarih Kurumu, 2001.
viii, 76, [35] s. : res, ; 28 cm.— (AKDTYK Türk Tarih Kurumu yayınları VI. Dizi – Sa. 54)

Bibliyografya ve indeks var.
ISBN 975 - 16 - 1460 – 0

1. Kitabeler _ Konya _ Selçuklu devri. 2. Mimari eserler _ Kitabeler _ Konya_ Selçuklu devri. I. E.a. II. E.a.: inşa ve ta'mir. III. Dizi.

729.190956521

ISBN 975-16-1460-0

Raportör: Prof. Dr. Hakkı ÖNKAL

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ VII
GİRİŞ 1
SELÇUKLULAR ZAMANINDA KONYA 3
I – SELÇUKLU DEVRİ KONYA YAPI KİTABELERİ 6
A. FİZİKİ ÖZELLİKLER 6
Konum 6
Malzeme 8
Teknik 9
Tezyinat 9
Yazılar 10
B. KİTABELERİN MUHTEVALARI 13
Yapım Emri 14
Yapı Türü 14
Devrin Sultanı, Yapının Bânîsi, Devlet Adamları, Mimarlar ve Diğerlerinin Elkab ve Unvanları 15
Âyetler ve Dua Terkibleri 21
Kitabelerde Tarih ve Buna Göre Anadolu Selçuklu Sultanlarının Saltanat Yılları 22
II - KONYA KİTABELERİNİN KAYSERİ VE SİVAS KİTABELERİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI 25
A. KAYSERİ KİTABELERİ 25
B. SİVAS KİTABELERİ 26
SONUÇ 29
KATALOG 31
BİBLİYOGRAFYA 73
DİZİN 75
RESİMLER 77

ÖNSÖZ

Mimari eserlerin bir gelenek halinde uygulanmış, en güzel hususiyetlerinden biri hiç şüphesiz onların en göze çarpan kısımlarına yerleştirilmiş olan, bânîsi, ustası ve inşa tarihini ihtiva eden kitâbeleridir.

Eserin kendisi varlığını muhafaza edememiş olsa bile, yüzyıllar sonra onun varlığından haberdar edecek kitâbeleri mevcut oldukça hafızalardan silinmeyecektir. Dolayısıyla, birer maddî kültür unsuru olan bu yapıların varlığını ve kimliğini haberdar eden kitâbeler, ait oldukları devir hakkında en sağlam kaynak yerini tutmaktadırlar.

Kitabelerdeki yazılarda; tarihlerimizde adı geçen veya geçmeyen bir çok devlet adamı, âlim, mutavassıf, sanatkâr, mimar, hayır sahipleri ve bunların kitaplarımızda bulunamayan, soylarını, ölüm tarihlerini ve biyografilerini aydınlatacak malûmata rastlanmaktadır. Bu itibarla, mimâri eserlerimizde ve mezar taşlarındaki kitâbelerin önemli birer vesika olduklarından hiç şüphe yoktur.

Konya'daki maddî kültür varlıklarının en mühim kısmını mîmâri eserlerin yanı sıra şüphesiz onların kitâbeleri oluşturmaktadır. Bunlar, Konya hakkında başvurabileceğimiz önemli tarihî kaynaklarımızdır.

Anadolu Selçuklularının payitahtı olan Konya şehrinde, bu devirden günümüze ulaşmış yapıların veya kitâbelerinin varlığı vasıtasıyla, devrin ekonomisi, sanatı, edebiyatı, tarihî olayları, devlet ricâli, hükümdarların elkâb ve ünvanları, saltanat yılları gibi hususların kısmen gün ışığına çıkması mümkündür.

Yalnız metni ile değil, ait oldukları yapılar dolayısı ile de ayrı bir ehemmiyet arzeden kitâbelerin önemi 19. yüzyıl sonlarına doğru farkedilmiş ve bazı Avrupalı ilim adamlarınca toplanmaya veya bizzat yerlerinde tedkik edilip neşredilmeye başlanmıştır. Kimi mîmâri eserlerin üzerinde, kimi de 20. yüzyıl başlarından itibaren önemli bir şekilde yayılmaya başlayan müzelerde toplanan kitâbelerin pek azı bize kadar gelebilmiştir. Gerek insan eliyle ve gerekse tabiat şartlarının tahribatından kurtulabilen kitâbeler, tarih kitaplarının yazımında baş vurulan önemli kaynaklardan biri olmuştur.

Yalnız Türk tarihi açısından değil, diğer milletlerin tarihine de ışık tutan kitâbeler, ne hazindir ki bazı müzelerde gereken ilgiyi görmek bir yana, âdeta biribirinin üzerine istif yapılarak gözlerden saklanmaktadır.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin pâyitahtı olması sebebiyle ayrı bir ehemmiyeti olan Konya, Selçuklu tarihine ışık tutacak pek çok materyalin mevcut olduğu bir depo ve hatta bir açık hava müzesidir. Bu materyallerden biri, belki de en önemlisi, mimari eserlerin inşâ ve ta'mir kitabeleridir. Bu kitabelerin bir kısmı yapıların üzerinde mevcut olmakla birlikte büyük bir kısmı ya müzelere taşınmış ya da kaybolmuş bulunmaktadır.

Konya'daki Selçuklu Devri yapı kitabelerinin hemen hepsi Arapça olup, bazı kitabelerde yer yer Farsça ibarelere de rastlanmaktadır. Bunlarda tesbit ettiğimiz imlâ ve gramer hatalarını

işaretleyerek dipnotlarda düzelterek vermeye çalıştık. Yine aynı şekilde, evvelce tedkik edilmiş olup bazı eksik veya yanlışlar ihtiva eden kısımları da tesbit ederek notlarda belirttik.

Bazı kitabelerdeki, devrinde veya daha sonra, insan eliyle veya tabiî olarak tahrib veya tahrif olmuş kısımları metin içerisinde kısmen tamamlamaya çalıştık. Ancak, küçük parçalar hâlindeki kitabe parçalarının tam bir anlam ifade etmemesi ve tam olarak tamamlanmasının mümkün olmaması sebebiyle, sadece kelimelerini kısmen tamamladık. Kitabeleri incelerken, kitabenin Arapça metninin yanı sıra Türkçe tercümesini ve önemli hususları belirtmek için de açıklama kısımları koyduk.

Bu kitabelerin teferruatlı olarak incelenmesini hedef alan bu çalışmamızın, Selçuklu tarihi araştırmalarına ve araştırmacılarına faydalı olacağını ümid etmekteyiz.

Çalışmalarımda maddî ve manevî yardımlarını esirgemeyen Muhterem Hocam Prof. Dr. Beyhan Karamağaralı'ya, gerek özel arşivindeki bir kısım kitabelerin fotoğraflarını kullanmama izin veren ve gerekse bir kısmını da temin eden Prof. Dr. Haşim Karpuz'a, bazı kitabelerin okunmasında yakın ilgi ve yardımlarını gördüğüm D.E.Ü. İlâhiyat Fakültesi Öğretim Elemanlarına ve araştırmalarım sırasında gerekli kolaylığı gösteren Konya Müzelerinin yetkililerine müteşekkirim.

İzmir 1997 Remzi DURAN

GİRİŞ

Anadolu Selçuklu devrindeki büyük ebatlı mîmâri eserler, ya hükümdarların adına bizzat hükümdarın emriyle; ya devlet ricalinin tavassutuyla hükümdarın adına; ya da devlet ricalinin emriyle kendi adlarına yapılmıştır. Bunun yanı sıra küçük ebatlı mescit, tekke, türbe gibi yapılar halktan, hayır severler tarafından inşa ettirilmiştir. Her halükârda hemen hemen bütün yapıların, zamanın hükümdarının adı, elkab ve ünvanlarının zikrolunduğu -türbe kitâbeleri müstesna- bir kitâbesi mevcuttur. Hükümdar adının kitâbelerde zikredilmesi onun metbu kabul edildiğinin delili olarak sayılıyor olmalıdır.

Muhtelif şahıslarca yaptırılan mîmâri eserlere ait kitâbeler, değişik yazı kompozisyonu, metin, form, ölçü ve tezyinat ihtiva etmektedirler.

Konya kitâbelerini bir çok yerli ve yabancı ilim adamı incelemiş ve bunları kısmen de yayınlamışlardır[1] . Ancak, yapılan çalışmalar kitâbe tedkikinden ziyade eserin tanıtımı şeklinde olduğundan, kitâbeler yeri geldikçe anlatılan bir mîmâri unsur gibi ele alınmışlardır.

Biz bu çalışmamızda, Konya'da gerek mîmâri eserlerin üzerinde ve gerekse Konya müzelerinde bulunan inşâ ve tamir kitâbelerini tedkik edip inceledik. Devrine has özellikleri haiz bu kitâbelerin hepsinin fotoğraflarını ayrı bir bölüm halinde verdik.

Anadolu Selçuklularının gelişme ve yükselme devirlerinde kitâbeler büyük ebadlı olarak yapılarda yer almakta iken, 1243 Kösedağ savaşını müteakip Moğol istilasından sonra mimaride yazı, yeniden tezyini unsur olarak yerini almaya başlamış ancak kitâbelerin ebadları küçülmüştür[2]. Ayrıca, kitâbelerde harf aralarındaki boşlukları doldurmada bitkisel motifler ağırlık kazanmış, yer yer yazı ile başabaş gitmiştir.

1243 Kösedağ savaşından evvelki mîmâri eserlerdeki kitâbelerde, çoğunlukla Selçuklularla ve onlara ilişkili kişilerin adları yer almakta iken, Kösedağ savaşından sonra devlet ve hanedana mensup şahısların yanında din âlimlerinin isimleri de görülmeye başlamıştır[3]. Bunu müteakip, Anadolu'da -Konya, Kayseri ve Sivas başta olmak üzere-kitâbelerdeki ünvanlar arasında dînî olanların arttığı hatta, siyasî ve askerî ünvanlar veya şecerelerin yanına dînî olanların da katıldığını görmekteyiz. Bu da, Moğol istilasından sonra Anadolu'da dînî temayüllerin arttığını ortaya koyması bakımından önemlidir.

[1] Clement Huart, Epigrapdie d'Arabe d'Asie Mineure, Paris, 1895; Frederic Sarre, Reise in Kleinasien, Berlin, 1896; C. Huart, Konia. La Ville des Derviches Tournes, Paris, 1897; J. H. Lötved, Konia Inschriften der Seldschkisschen Bauten, Berlin, 1907; Von Berchem, Matériaux pour un Corpus Inscriptionum Arabicarum III, Kahire, 1910; Konya Belediyesi, Konya Rehberi, Konya, 1928; M. Yusuf (Akyurt), Konya Asar-ı Atika Müzesi Muhtasar Rehberi, İstanbul, 1930; M. Ferid-M. Muhlis-M. Bahri-Faik Bey, Konya ve Rehberi, İstanbul, 1339; Uluğ İğdemir, "Merhum Halil Ethem'in T.T. Kurumuna Armağan Ettiği Türk-İslâm Devri Kitabe Estampajları", Belleten, IV (1940) Sayı: 16; E. Jombe-J. Sauvaget-G. Wiet, Repertoire Chronologigue d'Epigraphie Arabe, Caire, IX: 1937, X: 1939, XI: 1941-42, XII: 1943, XIII: 1944; F. Soyman-İ. Tongur, Konya Eski Eserler Klavuzu, Konya, 1944; İ. Hakkı Konyalı, Âbideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi, Konya, 1964; M. Önder, Mevlâna Şehri Konya, Ankara, 1971.

[2] Sahip Ata Camii portali, İnce Minareli Medrese ve Karatay Medresesi portali ve kubbe kasnaklarında olduğu gibi.

[3] Ülkü Ülküsal Bates, "Türbe Kitabeleri", Sanat Tarihi Yıllığı IV, İstanbul, 1971, s. 86.

Moğol istilasının vücud verdiği göçlerle, muayyen bir karakter kazanmış olan Anadolu Selçuklu mimarisi ve üslûbunda meydana gelen değişikliklerin[4] kitâbelere de yansıması tabiidir.

Bunun misallerini Anadolu Selçuklu Devletinin payitahtı olan Konya şehrinde görmek mümkündür.

Selçuklular bir yandan Anadolu'da yer yer Bizanslılarla ve diğer güçlerle mücadele ederken, burada, bir yandan da devrin sanatını ve kudretini aksettiren mîmâri eserler vücuda getirmişlerdir. Selçuklu devri sanatının, tarihî hadiselerinin ve mümtaz şahsiyetlerinin tanınmasında çok ehemmiyeti olan kitâbelerdeki gelişmeyi, sadece Konya'da değil en az payitaht Konya şehri kadar ehemmiyeti haiz Kayseri ve Sivas gibi diğer şehirlerde de takip etmek mümkün olduğundan, onların da belli başını vasıflarını gözden geçirmek zarûridir

[4] Halûk Karamağaralı, "Sâhip Ata Câmii'nin Restitüsyonu Hakkında Bir Deneme", Rölöve ve Restorasyon Dergisi, Sayı: 3, Ankara, 1982, s. 50.

SELÇUKLULAR ZAMANINDA KONYA

İslâmiyetin yayılışı ile Araplar, Anadolu'yu ve Bizans'ın merkezi İstanbul'u ele geçirmek istemiş ve bunun için seferler düzenlemişlerdir. Emevi hükümdarlarından Abdülmelik (M.S. 704) ve I. Velid zamanında (M.S. 708) Konya geçici olarak Emevilerin eline geçmiştir. M.S. 803 yılında Abbasi hükümdarlarından Harun Reşid ile Bizanslılar arasında yapılan savaşlarda Konya, Abbasiler tarafından vergiye bağlanmıştır. Fakat kısa bir müddet sonra şehir tekrar Bizanslıların kontrolüne geçmiştir[5]. Bizans devrinde Konya şehrinin bir kısmını ve belkide tamamını Alâeddin Tepesi'nin teşkil etmekte olduğu sanılmaktadır[6].

Anadolu, Türkler tarafından XI. yüzyıldan itibaren feth edilmeye başlanmış ve Sultân Alparslan'ın kumandanlarından Afşin Bey ilk defa 1067 yılında Konya'yı Bizanslılardan almıştır. Ancak kısa zaman içinde elden çıkan Konya, 1068 yılında Süleyman Şah tarafından Gevale Kalesi ile birlikte yeniden Türklerin eline geçmiştir. 1075 yılında İznik'in fethiyle Anadolu Selçukluları Devleti kurulmuş ancak, 4 Temmuz 1097 yılında Kılıç Arslan'ın Bizanslılarla yaptığı Eskişehir meydan muharebesinde yenilmesiyle Konya'ya kadar geri çekilmişlerdir. Daha sonra İznik'in kaybedilmesiyle Kılıç Arslan ve Anadolu Türkleri kendini toplamış ve Konya'yı kendisine payitaht yapmıştır[7].

Sultân Kılıç Arslan'ın sürekli seferde bulunmasından Konya şehri ancak Sultân Mesud zamanında mamur bir hale gelmeye başlamıştır[8].

1190 Mayıs ayında Alman Haçlıları, Konya'ya kadar ilerlemişlerdi[9]. Haçlı kronikler, Konya'yı Almanya'nın en büyük şehri Köln kadar genişlikte diye kaydetmektedirler[10].

Sultân Kılıç Arslan sağlığında memleketi onbir oğlu arasında taksim etmiş ve kendisi merkezde kalmıştı. Oğulları müstakil birer Melik halinde olup payitahta bağlıydılar. Ancak, oğulları zaman zaman Konya'yı işgale kalktılar ve bir ara Melikşah Konya'yı işgal etti. Melikşah'ın yanından küçük oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev'nin yanına kaçan Kılıç Arslan, daha sonra Keyhüsrev'le birleşerek Konya'yı 1192 yılında muhasara etmiş, şehir geri alınmış ancak, bu sıralarda Kılıç Arslan ölmüştür. Onun zamanında Konya'dan geçen ve müslüman ziyaretgâhları hakkında eserler yazmakla tanınan Herevî, Konya'da zengin ve beylerin bahçelerinde mermerden heykeller bulunduğunu yazmaktadır[11].

1202 tarihli Altun-Aba Vakfiyesi, bu devir Konya'sı hakkında önemli bilgiler vermektedir. Vakfiyede; Konya'da Sultân Medresesi, Eski Câmi, Altun Aba Medresesi, Eski Çarşı, Yeni Çarşı, Allâme Çarşısı, emirlere ve tacirlere aid câmiler, boyahane, kârhane, sabunhane gibi imalatha-

[5] Türk Ansiklopedisi, "Konya Maddesi", C. 22, Ankara, 1975, s. 201.

[6] Tuncer Baykara, Türkiye Selçukluları Devrinde Konya, Ankara, 1985, s. 24.

[7] Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul, 1971, s. 20, 54-55, 102, 105; T. Baykara, a.e., s. 120; Laszlo Rasonyı, Tarihte Türklük, Ankara, 1971, s. 194.

[8] O. Turan, a.e., s. 194.

[9] Abdulhalûk Çay, II. Kılıç Arslan, Ankara, 1987, s. 112.

[10] O. Turan, a.e., s. 223.

[11] O. Turan, a.e., s. 226, 232.

neler, birçok ticarethaneler kurulmuş ve şehir surlar dışına gelişmiştir. Yeni mahalleler teşekkül etmiş; ticaret ve yolcu hanları yapılmıştır. Ayrıca, Altın-Aba Vakfiyesinde Konya'ya şarktan, İslâm memleketlerinden gelen tacirler ve sanatkârlardan da bahsedilmektedir[12].

Selçuklular zamanında Konya hem büyük bir şehir, hem de devletin merkezi olmasından, eğitim burada daha önemlidir. İlk kütüphane, Selçukullar zamanında Emir Şemseddin Altun-Aba tarafından yaptırılan İplikçi Medresesi'nde açılmıştır[13].

Selçuklu payitahtı olmasından dolayı buraya Türkler daha kalabalık kitleler halinde gelmiş, şehir olağanüstü bir gelişme göstermiş, nüfus artmış ve iskan edilen alan oldukça büyümüştür[14]. İbn Bibi'nin rivayetine göre; Alâeddin Keykubad bir gün maiyetiyle Konya'nın çevresini gezerken, şehrin büyüklüğünü, servet ile dolu olduğunu, çevresinin bağ, bahçe ve köşkler ile süslü bulunduğunu müşahede ederek yanındakilere "Cihan bizim kudretimizi bilir, lâkin dünya bir karar üzere kalmaz ve hadiselerin ne getireceği önceden kestirilemez. Konya gibi büyük, güzel ve zengin bir şehiri surdan mahrum bırakmak akıl kârı değildir" der. Bu suretle başlayan hızlı çalışma ile surlar, burçlar ve kapılar inşa edilmiştir. Sultân her emirin kendi inşası olan kısımlardan adını yazmasını da emrederken kendi adı ve elkabını da kapılar üstüne hakketmiştir[15]. Konya kalesi surlarına aid kitâbelerden kalanlar, inşaata katılan emirlerin adlarını ve yapılış tarihlerini vermektedir[16].

Konya, önemli bir kültür ve sanat merkezi olarak en muhteşem devrini bu zamanda yaşamıştır. Payitaht olmasından dolayı da devrin bir çok ünlü âlimleri, filozofları, şairleri, mutasavvıfları ve mimarları burada toplanmaya başlamıştır. Ahlat'ta Harizmşah'ın yanında bulunan Müneccime Bibi, Horasan'dan gelen Mevlâna Celâleddîn'in ailesi, Türkistan'dan büyük şair Kânî, bu dönemde Konya'ya gelip yerleşenler arasındadır[17]. Ayrıca, mevcut kitâbelerden; Fakîh Ahmed (Kat. Nu. 16), İzzeddin Ateşbâz (Kat. Nu. 36), Sadreddîn Konevî (Kat. Nu. 34) gibi âlim ve fakîhlerin; Şamlı Muhammed bin Havlan (Kat. Nu. 14) ve Hocendli Yusuf bin Abdulgaffar (Kat. Nu. 54) gibi mimarların bu devirde Konya'da bulunduklarını biliyoruz.

Anadolu'da gelişen milletlerarası ticarî faaliyetleri I. Alâeddin Keykubad devrinde medeniyet ve kültür hareketleriyle dengeli olarak iktisadî kalkınmayı da hızlandırmıştır. Payitaht olan Konya, Selçukluların en önemli iktisadî merkezi olduğundan, burada ticarî hayat oldukça gelişmiştir. Konya'nın en zengin devrinin Selçuklular zamanında ve I. Keykubad döneminde olduğunu, basılan altın siskelerin çokluğundan anlamak mümkündür. Sultân adına basılan altın sikkeler, dünya piyasalarında "Sikke-i Alâî" veya "Sikke-i Keykubâdî" adı ile tanınmaktadır[18].

Bu kalkınmış ve refah dolu Selçuklu memleketi, I. Keykıbad'ın ölümünden sonra oğlu II. Keyhüsrev zamanında büyük sarsıntılar geçirmiştir. Aklî ve ahlakî zaafları ve korkaklığı ile devleti sahipsiz bırakarak Babaî isyanında Konya'da oturamıyan II. Keyhüsrev, Kubad-Abad'a çekilmiş ve moğol istilasını müteakip de Antalya'ya çekilerek payitahtı terk etmiş ancak, daha sonra tekrar dönmüştür. Yokluğu sırasında payitahtta memleketi vezirler idare etmiştir[19].

[12] O. Turan, a.e., s. 234-235.
[13] Türk Ansiklopedisi, C. 22, s. 199.
[14] T. Baykara, a.e., s. 120.
[15] İbn-i Bibi, Anadolu Selçukî Tarihi, İbni Bibi'nin Farsça Muhtasar Selçuknâmesinden (Trc. M. Nuri Gençosman), Ankara, 1941, s. 253-256; O. Turan, a.e., s. 332.
[16] Kat. Nu. 1, 15, 17-20, 38, 47, 49, 50.
[17] O. Turan, a.e., s. 393; Türk Ansiklopedisi, C. 22, s. 199; T. Baykara, a.e., s. 93; L. Rasonyı, a.e., s. 194.
[18] O. Turan, a.e., s. 397, 399; T. Baykara, a.e., s. 116.
[19] O. Turan, a.e., s. 455-456.

II. Gıyaseddin Keyhüsrev ölünce yerine vezirlerin kontrolünde üç oğlu; II. İzzeddin Keykavus, IV. Rükneddin Kılıç Arslan ve II. Alâeddin Keykubad, kimi zaman ortaklaşa, kimi zaman da II. Keykavus ve IV. Kılıç Arslan kendi başlarına Selçuklu tahtında hükümdar olarak bulunmuşlardır. Moğol istilası sebebiyle otoriteleri zayıflayan bu hükümdarlar, birbirileriyle sürekli mücadele içinde olduklarından, payitaht Konya'da pek az oturmuşlardır. İdare, daha çok İlhanlı valilerinin tahakkümünde olan vezirlerde olmuş; onlar da iktidar olma gayesiyle biribirileriyle sıkı mücadelelere girişmişler, devlet işleri ikinci plânda kalmış ve devlet iyice zayıflamıştır[20]. Bu dönemde yapılan büyük programlı mîmâri eserler, Selçuklu sultânları ve hanedan mensuplarından ziyade, Moğollarla işbirliği yaparak nüfuzlarını artıran vezir ve emirlerle, İlhanlıların Anadolu'daki temsilcileri tarafından yaptırılmışlardır[21].

Bütün bu sarsıntılara ve el değiştirmelere rağmen Konya, payitaht olma hususiyetini yine de yitirmemiş, Selçukluların ınkırazından sonra da kendilerini Selçuklu Devletinin vârisi sayan Karamanoğulları tarafından merkez olarak kabul edilmiştir.

[20] O. Turan, a.e., s. 458-460.
[21] H. Karamağaralı, a.m., s. 50.

I - SELÇUKLU DEVRİ KONYA YAPI KİTABELERİ

Bilindiği üzere kitabe; genel anlamıyla "Taş mermer, ahşap vb. gibi cisimler üzerindeki oyma ve kabartma yazı ve tarih"e verilen isimdir. Bu genelleme ile birlikte kitabe, tıpkı yeni doğan bir çocuğa çıkarılan resmi hüviyet cüzdanı gibi yeni inşa edilen, ihya edilen veya tamir gören yapıların en göze çarpan kısımlarına yerleştirilen kimlik belgeleridir.

Kitabeler, yazıldıkları zemin itibariyle taş, mermer, ahşap, çini vb. çeşitli alt gruplara ayrılabildikleri gibi ait oldukları yerler itibariyle de yapı kitabeleri, mezar taşı kitabeleri, kitap kitabeleri vb. olarak da guruplandırılabilirler.

Ait oldukları yerler itibariyle yapı kitabelerini inşa ve tamir kitabeleri olarak ele almaktayız. Bir yapıda genelde bir inşa kitabesi bulunmakla birilikte manzumelerde olduğu gibi çekirdek yapının etrafına yeni ilave edilenlerin inşasını belgeleyen başka inşa kitabeleri de konulabilmektedir. Bunların dışında, zaman içerisinde yapıda meydana gelen tamir ihtiyaçlarına binaen, çoğunlukla tamiratın yapıldığı mahalde uygun bir yere, bunu belgeleyen tamir kitabeleri konulmaktadır. Son yüzyıla kadar hemen hiç aksatılmadan uygulanan bu gelenek maalesef şimdilerde terkedilmiş olmak bir yana, mevcutlar da gereken ilgiden uzaktır.

Konya'da Anadolu Selçuklularından günümüze intikal eden inşa ve tamir kitabelerinin bir kısmı, maalesef ait oldukları yapılardan ziyade müzelerde bulunmaktadır. Buna sebep olarak, bu kitabalerin ait oldukları yapıların günümüze ulaşamamaları veya yerlerinden düşen ve çıkarılan kitabelerin çeşitli şekillerde müzelere taşınmış olmaları gösterebilebilir.

Bundan dolayı, Selçuklu Devri Konya kitabelerinin bütününün fiziki özelliklerinin tesbiti biraz zordur. Buna karşılık, gerek yapıların üzerinde ve gerekse müzelerde bulunan kitabelerin muhtevalarının tesbiti daha kolaydır.

Her ne kadar bir yapı kitabesinin birinci el yazılı belge olarak değerlendirilebilmesi, yapının üzerinde ve özgün konumda oluşu ile bağımlı[22] görünse de sıhhatli olarak tutulmuş müze envanter defterleri mevcut olduğu takdirde aynı şekilde değerlendirmek mümkündür.

A. FİZİKİ ÖZELLİKLER

KONUM

Ait olduğu yapıya ilişkin bilgiler ihtiva eden Selçuklu devri Konya kitabelerinin konumu, XII-XIII. yüzyıl Anadolu Selçuklu dönemi yapılarında olduğu gibi genellikle yapı türü ile bağıntılı görünmektedir[23].

Selçuklu devri geleneklerine uygun olarak cami, mescid, medrese, kervansaray, türbe ve hangâhlarda girişler âbidevî bir taçkapı ile vurgulanmış ve çoğunlukla inşa kitabeleri de bu dü-

[22] Ömür Bakırer, "Anadolu Selçuklu Dönemi Yapı Kitabeleri", V. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri (25-26 Nisan 1995) (Prof. Faruk Sümer ve Prof. Dr. Şerare Yetkin'e Armağan), Konya, 1996, s. 38.

[23] Ö. Bakırer, a.m., s. 38.

zenleme içerisinde çözülmüş ve kitabe taçkapı cephesine yerleştirilmiştir. Bunun dışında pencere üstlerine, minare kaidelerine ve cephe duvarlarına yerleştirilmiş kitabeler de mevcuttur.

Konya kitabelerini en belirli vasıflarına göre üç gruba ayırmak mümkündür.

1. Dikdörtgen şekili olanlar.

2. Kemerli bir silme ile çerçevelenmiş olanlar.

3. Madalyon şeklinde olanlar.

Bu grupların çeşitli şekilleri ve karma tipleri de mevcuttur.

1. Dikdörtgen Şekilli Olanlar

Konya kitâbelerinin pek çoğu dikdörtgen bir forma sahiptir. Bu şeklin meydana gelmesinde, genellikle yazının yer aldığı zemin ve yazının uzunluk-kısalığı etkindir. Genel vasıflarına göre:

a) Profilli Bir Silme İle Çerçevelenmiş Olanlar : Bu guruba atfettiğimiz bütün kitâbeleri dış kenarları ince veya kalın bir silme ile çerçevelenmiştir. Bunların bir kısmının satır araları ince veya kalın çubuklarla taksimatlanmıştır (4-5, 8, 10-12, 14-17, 19-26, 30, 36-37, 40-41, 43, 44, 56, 61. Res.-1. Şek.). Bir kısmında, satır aralarında taksimat çubukları bulunmamaktadır (6-7, 9. Res.).

b) Tek Satır Halinde, Çok Parçalı Olanlar : Genellikle taçkapıların üst kısmında, cepheyi boydan boya veya taçkapı nişinde üç kenarı dolduran kitâbelerde, durum böyledir (32, 34-47-48. Res.).

c) İçte Kemerli Bir Silme İle Çerçevelenmiş Olanlar : Yazıyı çevreleyen silme, üst kısımda bazen sivri kemerle, bazen de yuvarlak kemerle nihayetlenmiştir. Sivri kemerle nihayetlenen kitâbelerin (42, 44, 51, 54. Res.- 2. Şek.) kemer köşelikleri; palmetler, rûmîler ve içleri rûmîli madalyonlarla tezyîn edilmiştir. Yuvarlak kemerle nihayetlenen kitâbenin (43. Res.- 3. Şek.) kemer köşeliklerinde, sağda ve solda birer gülbezek motifi yer almakta olup, kemerin üzengi seviyesinde, her iki tarafta içe çıkıntı yapan kabartma palmet motifleri vardır.

ç) Münferid Şekilli Olanlar : Dikdörtgen şekilli olan bu kitâbelerden, kenarları zencirekli bir silme ile çerçevelenmiş olan kitâbenin (1. Res.-4. Şek.) satır araları da yer yer biribirine dolanarak meydana gelmiş zencirek motifli, profilli iki ince çubukla taksimatlanmıştır.

İçte profilli bir silme ile çerçevelenmiş olan bir diğer kitâbenin (3. Res.- 5. Şek.), dışta çerçeve mahiyetindeki üç kenarında, biribirinden ayrı olarak kitâbenin tarih ibaresi yazılmıştır.

Bu gurupta değerlendirdiğiiz bir diğer kitâbe de, zemini koyu lacivert, yazı beyaz renkli olup yuvarlak kesitli, kabartma yazılı çinili kitâbedir (33. Res.). Dikdörtgen şekilli olan bu kitâbede, yazının nasıl çerçevelendiği belli olmamaktadır.

Ayrıca, tek satır halinde olup ayrı ayrı kitâbelere ait muhtelif kitâbe parçaları da değişik özellikler arzetmektedir. Bunlarda, genellikle dıştan profilli bir silme ile çerçevelenmişlerdir (45-46, 49-50, 52-54, 57. Res.). Bir kısım kitâbe parçalarında, yazının üst kısmı dört sıra profilli silmelerle, alt kısmı da rûmî bordürle çerçevelenmiştir (47-48. Res.). Bu tip, genellikle taçkapı nişinde, nişi üç yönde dolanan kitâbelerde görülmektedir. Bunun yanı sıra bir kenarı kavisli

olup, kavisli kenarı rûmî dal, tomurcuk ve yaprakları ile kabartma olarak tezyîn edilmiş kitâbe parçası da (60. Res.) dikkate değerdir.

2. Kemerli Silme İle Çerçevelenmiş Olanlar

Bu kitâbeler, taçkapı nişinde, cephe duvarlarında veya pencere alınlıklarında yer almakla olup, sivri, dilimli veya yuvarlak kemerli olarak profilli bir silme ile veya kesme taşla çerçevelenmişlerdir (6-8. Şek.). Mevcut Konya kitâbelerinde, silmeyle (18. Res.) ve siyah-beyaz renkli kesme taşlardan münavebeli olarak, sivri kimerle kuşatılmış olanları bulunduğu gibi, yuvarlak kemerli silme ile çerçevelenmiş olanlar (29, 38. Res.) ve dilimli kemerli silme ile çerçevelenmiş olanlar da vardır. Dilimli kemerle çerçevelenmiş olan kitâbelerden birisinin (28. Res.) üst kısmı tahrib olmuş olup, bunun silmesi siyah-beyaz taşların münavebeli olarak yerleştirilmesi ile oluşturulmuştur. Diğerlerinden birinin üst dilimi sivri kemerli (31. Res.), diğerinin de gemi teknesi kemerlidir (39. Res.). Bu kitâbelerin satır araları ince çubuklarla taksimatlanmıştır.

3. Madalyon Şekilli Olanlar

Konya Selçuklu devri yapılarında, mimar-usta isimlerinin bu tip kitâbeler üzerinde yer aldığı görülmektedir.

Alâeddin Câmii kuzey cephesinin batı köşesinde, kapının üzerinde, yuvarlak madalyon şeklinde, çini ustasının adının yazılı olduğu bir çini kitâbe mevcuttur (13. Res.). Kitabenin orta kısmı beyaz renkte ve bombeli, onun etrafında zemin biyaz, yazı koyu lacivert dar bir bordür şeklinde ve onun dışındaki geniş bordürde zemin koyu lacivert, yazı ise beyaz renkte kabartma sülüstür. Bunu da dıştan kabartama olarak beyaz renkte dairevî bir silme çevirmektedir (9. Şek.).

Sahib Ata Câmii taçkapısının sağındaki sebilin üstünde, iç içe iki dairevî silmenin çevrelediği sağlı-sollu iki madalyon yer almaktadır (35. Res.- 10. Şek.). Bu madalyonlarda mimar adı yazılıdır. Aynı mimarın eseri olan İnce Minareli Medrese'de de benzer şekilde, mimarın adının yazılı olduğu madalyonlar bulunmaktadır.

MALZEME

Selçuklu devri Konya yapı kitabelerinde yoğun olarak taş ve mermer ve az bir kısmında da çini kullanılmıştır.

Taş ve Mermer

Konya kitabelerinin birkaçı müstesna ekserisi taş ve mermerdir. Yapı kitabelerinde taş ve mermerin kullanılmasında şüphesiz dayanıklılık ve kalıcılık en önemli etkendir. Kullanılan taş cinslerini ve nereden getirildiklerini tesbit etmek zordur. Ancak mermer malzemeli kitabe levhalarının bir kısmı devşirmedir. Anadolu Selçuklu dönemi mimarlarının yapı inşasında devşirme malzemeye gösterdikleri ilginin kitabe levhalarında kendini göstermesi[24] yadırganmamalıdır.

Çini

Karo çini ve mozayık çini malzeme ile yapılmış kitabe sayısı oldukça azdır. Bunlardan, Sırçalı Medrese ana eyvan kemerinde (Kat. Nu. 30) mozayık çini ve Konya Alaeddin Camii ku-

[24] Ö. Bakırer, a.e., s. 43.

zeybatı girişi üzerinde (Kat. Nu. 12) yuvarlak şekilli usta kitabeleri ve Kılıç Arslan (Sultanlar) Türbesi külah altında çepeçevre dolaşan tek satırlık yazı şeridi kare çinilerden ve Abdü'l-Aziz Mescidi (Kat. Nu. 32) inşa kitabesi yekpare çiniden müteşekkildir.

TEKNİK

Taş ve mermer üzerine yazılan kitabeler çoğunlukla alçak kabartma olmakla birlikte, sadece Konya Alaeddin Camii kuzey avlu duvarında yer alan usta kitabesi kazıma tekniğiyle yapılmıştır. Kılıç Arslan Türbesi, Alaeddin Camii kuzeybatı girişi üzerindeki yuvarlak madalyon şekilli kitabe ve Abdü'l-Aziz Mescidi çini kitabelerinde alçak kabartma, Sırçalı Medrese ana eyvan kemerinde ise mozayık çini tekniğindedir.

TEZYİNAT

Konya Selçuklu Devri inşa ve tamir kitâbelerinde, tezyîni unsur olarak karşımıza çıkan motifler genel olarak, silmeler, rûmîler, mermer kakmalar, zencirekler, yıldızlar, altıgenler, palmetler, rozetler ve madalyonlardır.

Konya Selçuklu kitâbelerinde tezyînatı dikkate alarak sıhhatli bir kronoloji yapma veya tarihsiz kitâbeleri tarihleme imkânına sahip değiliz. Çünkü, mevcut kitâbelerin ait oldukları yıllar, zaman itibarı ile biribirinden farklı ve uzaktırlar. Birbirine yakın olanlarda da uygulanan tezyînat bir devamlılık arzetmemektedir. Ancak, yine de devrine has özellikleri bulunmaktadır.

Kitabelerde, harf aralarında veya kitâbenin dışında -kitâbe alınlığında, köşeliklerinde vs.- tesbit edilen bazı motifler münferid olup, birden çok kitâbede yakın benzerlikde dahi görülmemektedir. Bazı motifler ise kısmen değişiklik göstermelerine mukabil kullanılmışlardır. Bu tezyîni unsurları şöylece sıralamak mümkündür.

1. Silmeler

Mevcut Konya Selçuklu devri kitâbelerinin en erken 600/1203-4 tarihli olanı dış yüzleri zencirekli bir silme ile çepeçevre kuşatılmıştır (1. Res.-4. şek.). Bunun dışındaki kitâbelerin hemen hepsi profili veya profilsiz, ince veya kalın silmelerle çerçevelenmiştir. Bu silmeler genelde kitâbenin formu -dikdörtgen, dilimli v.b.- veya silmenin içindeki yazının formuna -uzunluk, kısalık- göre şekillenmiştir. Silmeler tek olabildiği gibi, dairevî (13.Res.), sekiz kollu yıldız (14. Res.) ve düz (47-48. Res.) olarak iç içe bir kaç silmeden müteşekkil olarak da karşımıza çıkmaktadır.

2. Rûmîler

Cephelerde, taçkapı nişlerinde, kemer köşeliklerinde, bordürlerde, geometrik şekilli parçaların üzerinde kabartma veya oyma olarak görünmekle beraber, harflerin arasındaki boşluklara yer yer serpiştirilmiş olarak da görünürler.

Rûmî adıyla Anadolu'ya bağlanan bu sitilize süslemenin XI. asırda Gazne'de ve XII. asırda Anadolu'da en gelişmiş örneklerine rastlamaktayız[25].

Konya Selçuklu kitâbelerinde en erken tarihli rûmî süslemeler, beyaz mermer kakmalar üzerinde oyma olarak yapılmıştır. Düzgün olmayan altıgen ve yıldızların içini dolduran rûmî-

[25] Beyhan Karamağaralı, Ahlat Mezartaşları, Ankara, 1974, s. 63.

ler, ince bir işçilik göstermektedir. Bir diğer kitâbede ise, daha çok palmete benzer şekilde, kitâbenin altında beş adet -bir sıra- ve kemer köşeliklerinde de saplı olarak birer tane (42. Res.) işlenmiştir. Ayrıca, tarihsiz muhtelif kitâbe parçalarında da çok güzel örnekleri bulunan rûmî tezyînat, bazen yazının altında bir bordür olarak da işlenmiştir (47-48. Res.-11. Şek.). Bunun yanı sıra bir başka kitâbe parçasının kemer köşelikleri rûmî ağları ile doldurularak, âdeta köşelerde birer madalyon meydana getirilmiştir (51. Res.). Daha kaba ve derin oyma ile işlenmiş rûmî tezyînatlı bir başka kitâbe parçasında (60. Res.), rûmî dal ve yapraklar biribirine iyice karışmıştır.

Rûmî dal, yaprak ve tomurcukları (12. Şek.), kitâbelerde, harf aralarında meydana gelen boşlukları doldurmak için önemli bir tezyînat unsuru olarak yer almaktadır.

Mevcut Konya kitâbelerinin 640/1242 tarihine kadar olanlarında, harf aralarında rûmî tomurcuk ve yaprakları tek olarak işlenmekte iken (7, 10-11, 13, 15, 18, 24, 31. Res.-Kat. Nu. 6, 9-10, 12, 14, 17, 23, 30), bu tarihten sonra rûmî dal, yaprak ve tomurcukları birarada, bazen harfleri keser şekilde, harf aralarındaki boşlukları doldurmaya başlamışlardır (36-37, 39, 43, 46-47, 51, 54. Res.- Kat. Nu. 34-35, 37, 41, 44-45, 48, 51).

3. Geometrik Şekilli Tezyînat

Konya kitâbelerinde yazının dışında en çok geometrik süslemeler göze çarpmaktadır. Bunlar; altıgenler, yıldızlar, üçgenler ve geometrik geçmeler olarak değişiklik göstermektedirler.

Kırık çizgilerle, sekiz kollu yıldız-haç kompozisyonunu muhtevî tezyînat (12, 14. Res.), Anadolu'da ve Anadolu dışında da en çok sevilen ve kullanılan tezyînat unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır.

4. Mermer Kakmalar

Konya Alâeddin Câmii kuzey cephe duvarındaki kitâbelerde (7-8. Res.) karşılaştığımız rûmî ve geometrik tezyînatlı beyaz mermer parçalar, muhtemelen önceden hazırlanmış geometrik şekilli koyu renkli mermer zemine -altıgenler ve yıldızlardan müteşekkil- kakma olarak yapılmışlardır. Bunlar yazının dışındadır. Bu iki renkli mermerin bu şekilde tezyînine, mimarının Şamlı olması etken olmuş olsa gerektir.

5. Zencirek Motifi

Kitabenin kenar suyunu teşkil eden bu motif aynı zamanda satır aralarını taksimatlandıran çubuklarda da kullanılmıştır (1. Res.-4. Şek.).

6. Rozetler

Yuvarlak kemerle nihayetlenmiş dikdörtgen şekilli kitâbenin kemer köşeliklerinde birer tane yapılmış olan bu motife (43. Res.), sivri kemerli silme ile çerçevelenen bir başka kitâbede çok farklı olarak birinci satırda "السلطاني (es-Sultânî)" ibaresinin sağına ve soluna yerleştirilmiş olarak (27. Res.-13.Şek.) rastlamaktayız.

YAZILAR

Konya Selçuklu devri kitabelerinin dili ağırlıklı olarak Arapçadır. Bazı kitabelerde yer yer Farsça ibareler de rastlanmaktadır.

Konya'daki Selçuklu devri yapılarının inşa, tamir ve vakıf kitâbeleri ü zerindeki yazılar, yazı şekli ve kompozisyonu bakımından bu devrin özelliklerini aksettirmektedir. Yazıları; yazımından veya hattından dolayı kaba veya zarif ve yazıldığı şekil bakımından sıkışık, istifli veya düz olarak isimlendirmek mümkündür. Kitabelerin biri istisna (Kat. Nu. 14) olmak üzere hemen hepsi alçak veya yüksek kabartma olarak yazılmış bulunmaktadır. Bunları ayrıca coğrafî ve kronolojik bir sınıflandırma ile Selçuklu Sülüsü veya Neshî diye de isimlendirmek mümkündür. Bu konuya ileride açıklık getirilecektir. Yine de Selçuklu devri kitâbeleri zamana, zemine ve bölgeye göre kısmen de olsa değişiklik göstermektedir.

Konya Selçuklu kitâbeleri; ya tek satır hâlinde ya da bir kaç satır hâlinde yazılmış olup, genellikle satırlar bazen ince bazen de kalın çubuklarla biribirinden ayrılmışlardır (Kat. Nu. 1, 5, 7, 9-11, 13-16, 18-30, 34-42, 51-53, 58). Bazılarının satır aralarında taksimat yoktur (Kat. Nu. 6, 8, 17, 32).

Bazı kitâbeler ya yazı üslûbundan veya yazıldıkları zeminden dolayı istifli (Kat. Nu. 16, 24, 26, 28, 31, 35-36, 38-41, 55, 57) ve girift (Kat. Nu. 29, 33), bazıları geçmeli (Kat. Nu. 27, 34, 37, 39, 56) olup, çoğunlukla düz yazılıdırlar (Kat. Nu. 1-23, 25, 30, 32, 42-45, 47-54, 58).

Kitabelerdeki harflerden; ا, ل ve لا gibi kollu harfler genellikle zülfeli olup, zülfeler sağa doğrudur. Gözlü harflerde ر, ف ve ق harflerinin gözleri umumumiyetle açıktır. Ancak, sadece bir kitâbede (Kat. Nu. 4) ر harflerinin gözü kapalıdır. Bazılarında harf aralarındaki boşluklar ya rûmî dal ve yapraklarla doldurulmuş (Kat. Nu. 6, 34) ya da sade bir şekilde bırakılmıştır.

Dua terkiblerinin yer aldığı kitâbelerden bazılarının harf aralarındaki boşluklar rûmî dal, yaprak ve tomurcukları ile doldurulmuştur (Kat. Nu. 17, 30, 34-35, 37-38). Diğerlerinin harf aralarındaki boşluklar tirfil, cezm ve virgüllerle doldurulmuş olup, kabartma sülüs hatla yazılmışlardır (Kat. Nu. 31, 33, 36, 39-40, 58).

Kitabelerin istisnasız hepsinde, Arapça hareke -üstün, esre, cezm, ötre, şedde v.b.- işaretleri gerek lüzumuna binâen ve gerekse harf aralarında meydana gelen boşlukları doldurmak için kullanılmış bulunmaktadır.

Kitabelerdeki yazının karakteri için bazı yerli ve yabancı ilim adamları "Selçuklu Neshî" veya "İlhanlı Neshî" ibaresini kullanmaktadırlar. Bu konuya açıklık getirmek için hat ve yazı üzerine çalışan bazı ilim damlarının görüşlerinde hareketle, Sülüs ve Nesih yazının menşeî ile ilgili hususlara bir göz atmakda yarar vardır.

Sülüs ve Nesih Yazı Meselesi Üzerine Bazı Mülâhazalar:

Aklam-ı Sitte olarak tasnif edilen yazı grubunun içinde yer alan Sülüs ve Nesih adlı yazılar, hem yerli hem de yabancı ilim adamları tarafından kitap ve kitabe yazısı olarak zaman zaman biribiriyle karıştırılmış, zaman zaman da farklı gösterilmiştir.

Hans Jensen; nesih yazının kûfî yazıdan daha eski olduğunu beyanla, kûfî yazının Suriye tesiri altında Arabistan ve Suriye'de ortaya çıkmış bir çeşit Nabat yazısı olduğu ve bunun yanı sıra, neshî yazının da bu tesirlerden uzak olan Mısır'da ortaya çıkmış Nabat yazısı olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, gerek kûfî ve gerek neshî yazının aynı esas tipten türediğini ve bu esas tipin de nesihe benzediğini ileri sürmektedir[26].

[26] H. Jensen, Die Schrift, Hamburg, 1935, s. 223 (M. Bedreddin Yazır, Medeniyet Aleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli, Ankara, 1981, s. 76'dan naklen).

Corci Zeydan ise, Neshî ve Nabatî yazının resmî yazışmaların dışında kullanılmakta olduğunu, daha sonra Hattat İbn-i Mukle'nin yazıya yeni bir şekil vererek resmî işlerde kullanılır hâle getirdiğini kaydetmektedir. Ayrıca, Kûfî ve Neshî yazının islâmiyetin ilk yıllarından beri Araplarca bilindiğini, Kûfî hattının Kur'an ve dinî metinlerin yazılmasına, Neshî veya Nabatî denilen yazının da haberleşme v.s.ye tahsis olunduğunu ve İbn-i Mukle'nin Neshî yazıyı Kur'an-ı Kerim yazmaya yarar surette geliştiğini de belirtmektedir[27].

Mahmut Yazır, papiruslarda görülen ve Nesih'e benzeyen bu yazının, bazı değişiklere uğrayarak İbn-i Mukle'ye kadar geldiği ve hatta İbn-i Mukle'ye isnad olunarak Neshî adı verildiği hususunda bu tarihçilerle hemfikirdir. Ancak, bu tarihçilerin İbn-i Mukle'nin zamanına kadar gelen ve onun elinde yeni bir şekil ve karakter kazanan ve buna mahsus olmak üzere verdiği Nesih adını, daha eski olan Nabat yazısına benzerlik münasebeti ile vermelerinin yanlış olduğunu da belirtmektedir. Ayrıca İbn-i Mukle'nin, bu tarihçilerin söylediklerinin aksine Nabatî yazısını geliştiren değil Nesih yazısını ilk icad eden kişi olduğunu da önemle belirtmektedir. Çünkü Mahmut Yazır'a göre İbn-i Mukle, Nesih yazısını doğrudan doğruya Nabat yazısından değil Sülüs yazısından çıkarmıştır. Yani, Nabat yazısını Sülüs yazısı içinde etüd ederek Sülüs'ün "üçte ikisi düz ve üçte biri yuvarlak olma" metoduna dayanarak, Nesih'i Sülüs'e tâbi kılmıştır demektedir. Bu tâbi kılınma da Nabat yazısının ele alınmadığını, çünkü çok bozuk olan bu yazının böyle bir işleme imkân verecek karakteri haiz olmadığını açıkça ifade etmektedir[28].

Nesih yazının Sülüs'ten çıkarıldığı ve ondan yeni olduğu üzerine M. Yazır'ın iddiasını destekler mahiyetteki bir görüş de Yasin Hamid Safadî'nindir. Safadî, Sülüs yazının 7. yüzyılda ortaya çıktığını, ancak 9. yüzyıla doğru kitap yazısından ziyade tezyîni olarak geliştiğini zikrederek, Nesih yazının 10. yüzyılda İbn-i Mukle tarafından ortaya çıkarıldığını ve İbn-i Bevvab tarafından geliştirildiğini belirtmektedir. Ayrıca, Nesih yazının bu gelişmesinin kitap yazısında olduğunu da zikretmektedir[29].

Bir diğer görüş sahibi ise Celement Huart'tır. Huart, Kûfî yazı adı verilen Nabatî yazının Kûfe şehrinde değil Kıra şehrinde geliştiğini, Sülüs yazıyı da Sicistanlı İbrahim Siczi'nin Celî adını verdiği yazıyı incelterek icad ettiğini belirtmektedir. Sicistanlı Ahval Siczî adındaki bir başka hat ustasının Sülüs yazıdan Nesih'i, ince Sülüs'ü, bitişik yazı olan Huruf-ı Muttasıla'yı ve Gubârî yazıyı icad ettiğini de ileri sürmektedir. Ahval'dan ders alan Ebu Ali Muhammed İbn-i Ali İbn-i Mukle'nin, Nesih yazıyı geliştiren kişi olduğunu sarâhatle beyan etmektedir. bu görüşü ile Huart, Nabatî yazı ile Kûfî yazıyı aynı görmekte olup, Sülüs yazının mucîdi olarak Sicistanlı İbrahim Siczî'yi göstermekte ve Nesih yazının mucîdi olarak da Sicistanlı Ahval Siczî'yi zikretmektedir[30].

İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu Sülüs yazıyı, Nesih, Sülüs ve Sülüs Celisi olarak üç tipe ayırmakta olup, Nesih yazının Sülüs'ten çıkarıldığını söylemektedir. Nesih yazısının Sülüs türünün gövde oluşları bakımından en ilkel olan şekli olarak kabul eden Baltacıoğlu, Nesihler duvar levhaları ve kitâbelerin hiç yazılmadığını, yalnız Kur'an, kitap gibi elde durabilcek eserler yazıldığını belirtmektedir[31].

[27] Corci Zeydan, Medeniyyet-i İslâmiyye Tarihi (Zeki Megâmiz), C. III, İstanbul, 1329, s. 101; M.B. Yazır, a.e., s. 76.

[28] M.B. Yazır, a.e., s. 76-77.

[29] Yasin Hamid Safadî, Calligraphie Islamique, Paris, 1978, s. 52, 62.

[30] Clement Huart, "İslâm Yazı Sanatında Ekoller", Türk Hattatları (Şevket Rado), İstanbul Tarihsiz, s. 23-25, 27-28.

[31] İ. Hakkı Baltacıoğlu, Türklerde Yazı Sanatı, Ankara, 1958, s. 42.

M. Yazır, Nesih'in esasen Sülüs kalemine tâbi olduğunu fakat harflerin Sülüs harflerinin bir nevi ufalmışı gibi görünmekle beraber kendine has hususiyetleri de bulunduğunu kaydetmektedir[32]. Ayrıca, Sülüs hattı izah ederken, Sülüs harflerinin belli ölçülerde meyilli olup her meyilin üçte bir ölçü üzerine olduğunu zikrederek, Sülüs kaleminin tabiatının bu olduğunu söylemektedir. Buna ilaveten, bütün çanaklı harflerin de bu minval üzerine olduğunu ve tam bir sülüs elifinin her üçte bir kısmında hatta zülfesinde bile üçte bir meyil bulunduğunu belirtmektedir[33].

Sülüs hattının aynı zamanda Nesih hattatı olduğu bütün ilim adamlarınca kabul edilmektedir. Her iki yazı tipinin harf şekillerinin biribirine benzemekle beraber, Sülüs'ün gövdesinin Nesih'ten daha olgun olduğu, zülfesiz olan elif, be, cim ve kef harflerinin kollarının Sülüs'te hep zülfeli olduğu ve Nesih'te kapalı olan fe, kaf ve vav harflerinin gözlerinin Sülüs'te açık olduğu da ortak olan bir görüştür.

Bütün bunlarla birlikte Max Van Berchem, Anadolu Selçuklularının yazısında Eyyubî Neshî ve Selçuklu Neshî adıyla iki esas tip tesbit ettiğini ileri sürmektedir. M. V. Berchem'e göre; muntazam karakterli, iri ve derin yazılmış, Suriye'deki çağdaşlarını hatırlatan yuvarlak yazı Eyyubî (Nesih) ve gayri munzatam harfler, daha çok sıkışık istifle ve ekseriye kavisleri biribirini kesen ince uzun yazı da Selçuklu Neshî'dir[34].

Anadolu Selçuklu mîmâri eserlerinde kitap yazısında ehemmiyetini yitiren Kûfî ve bunun yanında Sülüs'e benzer yazının birlikte veya münferiden oldukça fazla kullanıldığını görmekteyiz.

Kitabelerdeki bu Sülüs'e benzer yazı için Sülüs ifadesini kullanmanın ne kadar uygun olacağı tartışılır. Zira, Selçuklu kitâbelerinde ve duvar yazılarındaki yazı karakteri Osmanlı devrindeki, açık olarak Sülüs diye adlandırılan yazı karakterine pek fazla benzememektedir. Bunu, zamanla olan gelişmeye bağlayarak izah etmek mümkündür. Fakat aynı gelişmeyi kitap yazısı olarak ortaya çıkan Nesih yazı için de söyleyebiliriz. Selçuklu devri kitâbelerinde görülen ve Sülüs'e benzeyen yazının aslında gelişmiş Nesih yazı olduğu da düşünülebilir.

Anadolu Selçuklu devri mîmâri eserlerinde, bilhassa câmi, mescit, tekke, zâviye ve türbe kitâbeleri, çoğunlukla ehliyetli bir hattatın elinden çıkmasından ziyade, Arapçayı yeterince bilmeyenler tarafından yazılmış olmalıdır ki, pek çok imlâ ve gramer hatalarını ihtiva etmektedirler.

Bundan dolayı, bu kitâbelerdeki yazılar için tam, mütekâmil bir Sülüs veya değişik karakterde bir hat -yazı- ismi vermek oldukça zordur.

B. KİTABELERİN MUHTEVALARI

Yapıların inşa kitabeleri, çoğunlukla yapının türü, tarihi, hangi sultan döneminde, kimin tarafından ve kimin eliyle yaptırıldığına ilişkin bilgiler ihtiva edmektedir.

Kitabelerde yazı kompozisyonu birkaç şekildedir. Bazıları önce zamanın hükümdarının elkâbı, ünvanları, adı ve şeceresi, yapının cinsi, yaptıranın adı ve inşa tarihi (Kat. Nu. 1-3,5, 12,

[32] M. Yazır, Eski Yazıları Okuma Anahtarı, Ankara, 1983, s. 122.
[33] M. Yazır, a.e., s. 50-51.
[34] Seton Lloyd-D. Storm Rice, Alanya, (Çev. N. Sinemoğlu), Ankara, 1964, s. 54.

18, 24); bazılarında sadece zamanın hükümdarının elkâb ve ünvanları -bir kısmı tarihsiz- (Kat. Nu. 8, 14, 19-20, 42); bir kısmında yapının cinsi zamanın hükümdarının veya yaptıranın elkâb ve ünvanları, yaptıranın adı ve inşa tarihi[35] (Kat. Nu. 4, 7, 9-10, 13, 16, 21-22, 29, 35, 38-39); bir kısmının ilk satırı bir dua terkibi veya âyetle başlayıp bu tertibde devam etmekte (Kat. Nu. 17, 31, 37); bir kısmı da Besmele-i Şerîf ile başlayıp, bir âyet veya yapının cinsi, zamanın hükümdarının elkâb ve ünvanları, yaptıranın adı ve yapının inşa tarihi (Kat. Nu. 6, 11, 28, 32, 34, 36, 41); bazıları "السلطانی (es-Sultânî)" ibaresi ile başlamakta (Kat. Nu. 23, 30, 42, 48, 51, 53) ve bir kısmı da münferid tertipte (Kat. Nu. 15, 25, 58) hazırlanmışlardır. Bu yazı kompozisyonları, tarihsiz olan kitâbeleri tarihlemede bir esas teşkil etmemektedir. Ancak, devrinin özelliklerini taşımaktadır.

Konya yapı kitabelerinde umumiyetle yapım emri, yapı türü, derin sultanı veya beyinin adı, elkab ve ünvanları, şeceresi, bânîsi, bânîye dua veya ona mağfiret dilenmesi ve tarih bölümü gibi unsurlar yer almaktadır.

YAPIM EMRİ

Kitâbelerde inşa ve tamir ile ilgili olarak şu ibareler geçmektedir:

"امر" (emera) (Kat. Nu. 1,5-6,21, 31, 33), "عمّر" (ammera) (Kat. Nu. 9, 13, 29) ve "امر و عمّر" (emera ve ammera) (Kat. Nu. 4), bir binayı yapmak veya kurmak mânâsına geldiği gibi yıkılmış olan bir binayı yeniden yapmak veya tamir etmek mânâlarına da gelmektedir. "امر" (emera) aynı zamanda emretme mânâsınadır.

"بنى" (bena) (Kat. Nu. 3, 22, 32), "انشى" (enşa) (Kat. Nu. 38) ve "بنى و انشا" (bena ve enşâ) (Kat. Nu. 37); binayı yapma, inşa etme, yeniden kurma mânâlarına gelmekte olup, "امر ببناء" (emera bibenâi) (Kat. Nu. 7, 36) binanın kurulmasının emrolunması mânâsına, "تمّ" (temme) (Kat. Nu. 11) ve "امر بتمام" (emera bitemâm) (Kat. Nu. 13) binanın tam, tamam olması mânâsına, "امر بتجديد" (Emera bi tecdîd) (Kat. Nu. 35) yapının yenilenmesinin, ihya olunmasının emrolunması mânâlarına kullanılmıştır.

YAPI TÜRÜ

Türbe kitâbelerinde, yapı türü ile ilgili olarak "هذاالقبر" (hâzâ'l-kabr) (Kat. Nu. 17-40), "هذه تربة" (hâzihi't-türbete) (Kat. Nu. 34), "هذه القبة تربة" (Hâzihi'l-kubbetü't-türbete) (Kat. Nu. 35) ibareleri kullanılmıştır.

Câmi ve mescit için, "هذاالمسجد" (hâzâ'l-mescid) (Kat. Nu. 3, 5, 7, 9-10, 32, 39), "هذه الجامع" (hâzâ'l-câmi') (Kat. Nu. 6, 13), "هذابيت اللّه" (hâzâ Beytullah) (Kat. Nu. 11), "هذاالعمارة" (hâzihi'l-imâreti) (Kat. Nu. 24, 38), "بعمارة المسجد" (bîimâreti'l-mescid) (Kat. Nu. 33) ibareleri yer almaktadır.

Medrese yapıları için, "هذه المدرسة" (Hâzihi'l-medresetü) (Kat. Nu. 30), "بهذه العمارة" (bîhâzihi'l-imâreti) (Kat. Nu. 31), ibareleri; Hangâh için, "هذاالخانقاه" (hâzâ'l-hânekâk) (Kat. Nu. 29, 37); Kale kitâbelerinde, "هذاالبرج". (Hâzâ'l-burc) (Kat. Nu. 1), "هذا طريق" (hâzâ târîk) (Kat. Nu. 18), "بهذه العمارة" (Bîhâzihi'l-imâreti) (Kat. Nu. 21), "هذاالبرج و البدن" (Hâzâ'l-burc ve'l-beden) (Kat. Nu. 22) ve Han-Kervansaray kitâbeleri için de, "هذاالرباط" (Hâzâ'r-rıbât)

[35] Bir kısmında inşa tarihi bulunmamaktadır (Kat. Nu. 13, 21-22).

(Kat. Nu. 2, 4) ibareleri kullanılmıştır. Köprü için "بعمارة هذه القنطرة" (bîimâreti hâzihi'l-kantârati) ve çeşme için de "هذالعين" (hâzâ'l-ayn) ibareleri kullanılmıştır[36].

DEVRİN SULTANI, YAPININ BÂNİSİ, DEVLET ADAMLARI, MİMARLAR VE DİĞERLERİNİN ELKAB VE ÜNVANLARI

Anadolu Selçuklu Sulânlarının, gerek yaptırdıkları eserlerdeki kitâbelerde ve gerekse adlarına bastırdıkları sikkelerde veya diğer eşyalar üzerinde, kendi isimlerinin yanı sıra değişik elkâb ve ünvanlar da kullandıkları görülmektedir.

Lûgat mânâsı olarak lâkâb; asıl addan başka sonradan takılan veya yakıştırılan, izafe edilen sıfattır. Ünvan ise; resmi olarak verilen pâye, kazanılan sıfat veya iş, durum belirtir addır[37]. Sultânın hâkimiyet ve selâhiyat sahalarını ihtiva etmektedir.

Elkâb ve ünvanların bazılarının yanlız bir hükümdar için kullanılmasının yanı sıra birkaç hükümdarın da aynı elkâb ve ünvanları kullandığı, mevcut kitâbeler, sikkeler ve diğer eşyalar üzerinde görülmektedir.

Günümüze kadar bazen kendisi, bazen de sadece kitâbesi kalmış pek çok eserde ve sikkelerde karşılaştığımız isim benzerliklerini, üzerlerinde tarihleri yazılı olmasa dahi bu elkâb ve ünvanları nazar-ı dikkate alarak biribirinden ayırmak mümkün olmaktadır. Bu elkâb ve ünvanlara göre tarihi belli olmayan bir kısım eserleri de tarihlemek mümkündür[38].

1 - Selçuklu Sultanlarının Taş, Mermer ve Çini Üzerine yazılmış İnşâ ve Tamir Kitabelerinde Yer Alan Elkâb ve Unvanları

II. Kılıç Arslan:

Kat. Nu. 58'de incelediğimiz Konya Kılıç Arslan Türbesi'ne ait inşa kitabesinde II. Kılıç Arslan'ın[39] şu elkab ve ünvanları yer almaktadır:

(es-Sultânü'l-Muazzam) (Kat. Nu. 58)

(İzzü'd-Dünya ve'd-Dîn) (Kat. Nu. 58)

(Ebu'l-Feth) (Kat. Nu. 58)

(Rüknü'l-İslâm ve'l- Müslimîn) (Kat. Nu. 58)

(Fahrü'l-Mülûk ve's-Selâtîn) (Kat. Nu. 58)

[36] Bu ibareler, Sivas kitabelerinde tesbit edilmiştir. Köprü kitabesi, Sivas Müzesi 505 Env. Nu. da kayıtlıdır (C. Çulpan, Türk Taş Köprüleri, Ankara, 1975, s. 70). Çeşme kitabesi ise hâlen Gök Medrese çeşmesi üzerinde bulunmaktadır (İ. Hakkı-R. Nafiz, a.e., s. 120).

[37] Mehmet Doğan, Büyük Türkçe Sözlük, "Lâkap" ve "Ünvan" Maddesi, İstanbul, 1986; Ferit Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, "Lâkap" ve "Ünvan" Maddesi, Anakara, 1982.

[38] Bu bölümde, kitabelerde adı geçen sultanlara ait elkâb ve ünvanların tesbitin yanı sıra, sikkeler ve diğer eşyalar üzerinde de gerekli tesbitler yapılmaya çalışılmıştır. Biribirinden kesin sınırlarla ayırmanın güçlüğü ortada olan lâkab ve ünvan meselesinde zaman zaman güçlük çekilmekle beraber, diğer elkâb ve ünvanlardan da faydalanılarak bunlar ayırt edilmiş ve eserlere bir tarihleme esası getirilmiştir.

[39] Konya Alâeddin Câmii minberi üzerinde Sultân II. Kılıç Arslân'ın şu elkâb ve ünvanları zikr olunmaktadır: (es-Sultânü'l-Muazzam), (Şâhenşâhü'l-A'zam), (Seyyidü Selâtînü'l-Arab ve'l-Acem), (Mâlikü Rıkâbi'l-Ümem), (İzzü'd-Dünyâ ve'd-Dîn), (Rüknü'l-İslâm ve'l-Müslimîn), (Fahrü'l-Mülûk ve's-Selâtîn), (Kâtlü'l- Küffare ve'l-Müşrikîn), (Gıyâsü'l-Mücâhidîn), (Hâfz-ı Bilâd-Allah), Nâsr-ı 'Ibâd-Allah), (Mu'in-i Halifet Allah), (Sultân-ı Bilâd-er-Rum ve'l-Ermen ve'l-Efrenc ve'ş-Şam), (Nâsıru Emîri'l-Mü'minîn), (Ebu'l-Feth).

(Kâtlü'l-Müşrikîn) (Kat. Nu. 58)

(Sultan-ı Belâde'r-Rum ve'ş-Şam) (Kat. Nu. 58)

(Nâsıru Emîri'l-Mü'minîn) (Kat. Nu. 58)

III. Kılıç Arslan:

Kat. Nu. 1'de (1. Res.) incelediğimiz Konya İç Kalesine ait kitâbede III. Kılıç Arslan'ın şu elkâb ve ünvanı geçmektedir:

(Rüknü'd-Dünyâ ve'd-Dîn) (Kat. Nu. 1)

(Ebu'l-Feth) (Kat. Nu. 1)

I. Keyhüsrev:

Kat. Nu. 2-3'de (2.-3. Res.) incelediğimiz kitabelerde I. Keyhüsrev'in şu elkâb ve ünvanları zikr olunmaktadır:

(es-Sultânü'l-Muazzam) (Kat. Nu. 2-3)

(Gıyâsü'd-Dünyâ ve'd-Dîn) (Kat. Nu. 2-3)

(Ebu'l-Feth) (Kat. Nu. 2-3)

(Nâsıru Emîrü'l-Mü'minîn) (Kat. Nu. 2)

I. Keykâvus:

Kat. Nu. 4-9'da (4-10. Res.) incelediğimiz kitaelerde I. Kaykâvus'un şu elkâb ve ünvanları zikr olunmaktadır:

(es-Sultânü'l-Gâlib) (Kat. Nu. 4-9)

(İzzü'd-Dünyâ ve'd-Dîn) (Kat. Nu. 4-9)

(Ebu'l-Feth) (Kat. Nu. 4-9)

(Bürhânü Emîri'l-Mü'minîn) (Kat. Nu. 4-6, 8-9)

(Sultânü'l-Berr ve'l-Bahreyn) (Kat. Nu. 6)

(Nâsıru Emîrü'l-Mü'minîn) (Kat. Nu. 7)

I. Keykubâd:

Kat. Nu. 10-26'da (11-27. Res) incelediğimiz kitabelerde I. Keykubâd'ın şu elkâb ve ünvanları geçmektedir:

(es-Sultânü'l-Muazzam) (Kat. Nu. 10-14, 16, 18-23, 25, 60)

(Alâü'd-Dünyâ ve'd-Dîn) (Kat. Nu. 11-14, 16, 19-26, 60)

(Ebu'l-Feth) (Kat. Nu. 11, 13-14, 16, 19, 21-24, 26, 60)

(Nâsıru Emîrü'l-Mü'minîn) (Kat. Nu. 11, 16, 19, 22, 60)

(Bürhânü Emîri'l-Mü'minîn) (Kat. Nu. 13, 20-21, 24)

(Şâhenşâhü'l-A'zam) (Kat. Nu. 16, 21)

(Mâlikü Rıkâbi'l-Ümem) (Kat. Nu. 16)

(Sultân-u Selâtîni'l-Âlem) (Kat. Nu. 16)

(es-Sultânü'l-A'zam) (Kat. Nu. 24, 26)

(Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn) (Kat. Nu. 26)

II. Keyhüsrev:

Kat. Nu. 27-30'da (28-31. Res.) incelediğimiz kitabelerde II. Keyhüsrev'in şu elkâb ve ünvanları geçmektedir:

(es-Sultânü'l-A'zam) (Kat. Nu. 27-28, 30)

(Gıyâsü'd-Dünyâ ve'd-Dîn) (Kat. Nu. 27-28, 30)

(Ebu'l-Feth) (Kat. Nu. 27-28, 30)

(Kasîmü Emîrü'l-Mü'minîn) (Kat. Nu. 27-30)

(es-Sultânü'l-Muazzam) (Kat. Nu. 29)

(Zıll'ullah-i fi'l-Âlem) (Kat. Nu. 30)

(Alâ'l-İslâm ve'l-Müslimîn) (Kat. Nu. 30)

(Mâlikü Rıkâbi'l-Ümem) (Kat. Nu. 27)

II. Keykâvus:

Kat. Nu. 31-33'de (32-35. Res.) incelediğimiz kitabelerde II. Keykâvus'un[40] şu elkâb ve ünvanları tesbit edilmektedir:

(es-Sultânü'l-Muazzam) (Kat. Nu. 33)

(Zıll'ullah-i fi'l-Âlem) (Kat. Nu. 31-32)

(Alâü'd-Dünyâ ve'd-Dîn) (Kat. Nu. 31)

(Ebu'l-Feth) (Kat. Nu. 31-33)

(İzzü'd-Dünyâ ve'd-Dîn (Kat. Nu. 32-33)

(Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn) (Kat. Nu. 32)

(es-Sultânü'l A'zam) (Kat. Nu. 31-32)

(Bürhânü Emîri'l-Mü'minîn) (Kat. Nu. 32)

(Mâlikü Rıkâbi'l-Ümem) (Kat. Nu. 33)

(Seyyidü Selâtînü'l-Arab ve'l-Acem) (Kat. Nu. 33)

IV. Kılıç Arslan:

Kat. Nu. 34-35'de (36-37. Res.) incelediğimiz kitabelerin türbelere ait olması sebebiyle, kitabelerde IV. Rükn'üd-dîn Kılıç Arslân'ın elkâb ve ünvanları zikr olunmamaktadır. bu sebepten dolayı, Sultânın Konya kitabelerinde geçen elkâb ve ünvanlarını tesbit edemiyoruz.

III. Keyhüsrev:

Kat. Nu. 36-39'da (38-41. Res.) incelediğimiz kitabelerde III. Keyhüsrev'in şu elkâb ve ünvanları tesbit edilmektedir:

[40] Konya Selçuklu Sultânları Türbesinde bulunup, şimdi İstanbul Türk-İslâm Eserleri Müzesi'nde (Envanter Nu.: 247) olan (Cevdet Çulpan, Türk-İslâm Tahta Oymacılık Sanatında Raheler, İstanbul, 1968, s. 1-2; Can Kerametli, "Osmanlı devri Ağaç İşleri, Tahta Oyma, sedef, Bağ ve Fildişi Kakmalar", Türk Etnografya Dergisi, Sayı: IV, Ankara, 1962, s. 5-6.) 0.67x0.29 m. ölçülerindeki ahşap rahle üzerinde, II. İzzeddîn Keykâvus'un şu elkâb ve ünvanları zikr olunmuştur: (İzzü'l-Mevlânâ), (es-Sultânü'l A'zam), (Zıll'ullah-i fi'l-Âlem), (Mâlikü Rıkâbi'l-Ümem), (Sened-i Selâtinü'l-Â'lem), (Mevlî Mülûkü'l-Arab ve'l-Acem), (İzzü'd-Dünyâ ve'd-Dîn), (Sultânü'l-İslâm ve'l- Müslimin), (Ebu'l-Feth) (Bürhânü Emîri'l-Mü'minîn).

(es-Sultânü'l A'zam) (Kat. Nu. 39)

(Gıyâsü'd-Dünyâ ve'd-Dîn) (Kat. Nu. 36-37, 39)

(Ebu'l-Feth) (Kat. Nu. 36-37, 39)

(es-Sultânü'l-Muazzam) (Kat. Nu. 36-37)

(Zıll'ullah-i fi'l-Âlem) (Kat. Nu. 37, 39)

(Sultânü'l-İslâm ve'l- Müslimîn) (Kat. Nu. 39)

(Bürhânü Emîri'l-Mü'minîn) (Kat. Nu. 37)

II. Mesud:

Kat. Nu. 40-41'de (42-43. Res.) incelediğimiz kitabelerin türbelere ait olması sebebiyle, kitabelerde II. Gıyâs'üd-dîn Mesud'un elkâb ve ünvanları zikr olunmamaktadır. Bu sebeple, Sultânın Konya kitabelerinde geçen elkâb ve ünvanlarını tesbit edemiyoruz.

2 - Kitabelerde Adı Geçen Devlet Adamları, Mimarlar ve Diğerlerinin Elkâb ve Ünvanları

Konya, Selçuklu devri yapılarının inşa, tamir ve vakıf kitâbelerinde pek çok şahsiyetin ismi, elkâb ve ünvanları tesbit edilmektedir.

Devlet Adamları:

— **Karatayî bin Abdullah** (Kat. Nu. 31):

Kitabede başkaca elkâb ve ünvanları zikr olunmamaktadır.

— **Ali bin el-Hüseyin bin Hacı Ebubekir** (Kat. Nu. 33, 37):

Kitabede başkaca elkâb ve ü nvanları zikr olunmamaktadır.

— **Atâbekî Ayaz** (Kat. Nu. 6-7, 11, 15, 54):

(el-Atâbekî)

(Mütevellî)

— **Köbek bin Mehmed** (Kat. Nu. 26-27):

Kitabede başkaca elkâb ve ünvanları zikr olunmamaktadır.

— **Ahmed bin İsmail** (Kat. Nu. 1):

(el-Emîrü'l-Sifehsâlâr)

(Sirâcü'd-Dîn)

— **İshak bin Emîr Ali** (Kat. Nu. 3):

(Cemâlü'd-Dîn)

— **Uluğ Vali Berk Ferruh** (Kat. Nu. 4):

(Seyfü'd-Dîn)

— **Beşâre** (Kat. Nu. 9):

(Zeynü'd-Dîn)

(Ahur Bek-i Sultânî)

— **Kayser bin Mahmud** (Kat. Nu. 18):

Kitabede başkaca elkâb ve ünvanları zikr olunmamaktadır.

— **Mes'ud bin Şerefşâh** (Kat. Nu. 29):

Kitabede başkaca elkâb ve ünvanları zikr olunmamaktadır.

— **Muslih** (Kat. Nu. 30):
(Bedrü'd-Dîn)
— **İbrâhim bin Ebûbekir** 5Kat. Nu. 2):
(Hacı)
(el-Emîr-i İgdişân)
— **Anber** (Kat. Nu. 35):
(Şehâbü'd-Dîn)
(Za'imü'd-Dâr)
(El-Habeşî)
— **Ömer bin Künek** (Kat. Nu. 36):
(el-Hac)
(Sa'dü'd-Dîn)
— **İshak bin Şehînşâh** (Kat. Nu. 51):
(Şerefü'd-Dîn)
— **Hasan bin Yusuf Kabakulâk** (Kat. Nu. 53):
Kitabede elkâb ve ünvanları zikr olunmamaktadır.
— **İbrahim bin Celâl** (Kat. Nu. 60):
(el-Emîrü'l-Sifehsâlâr)
(Nure'd-Dîn)
(âlim)
(âdil)
(müeyyed)
(muzaffer)
(mansur)

Mimarlar:
— **Ramazân bin Künis (Güneş)** (Kat. Nu. 5):
Kitabede elkâb ve ünvanları zikr olunmamaktadır.
— **Muhammed bin Havlan** (Kat. Nu. 15):
(ed-Dımaşkî)
— **Erdişâh** (Kat. Nu. 12):
(Kerimü'd-Dîn)
— **Mehmed bin Mehmed bin Osman** (Kat. Nu. 30):
(et-Tûsî)
— **Kelûk bin Abdullah** (Kat. Nu. 33):
Kitabede elkâb ve ünvanları zikr olunmamaktadır.
— **Yusuf bin Abdü'l-Gaffâr** (Kat. Nu. 58):
(el-Hocenî)
— **Kalûyan** (Kat. Nu. 52)

(Konevî)[41]

Diğerleri:

— **Fakîh) Ahmed** (Kat. Nu. 17):
(eş-Şeyhü'l-Ecel)
(el-Kebîr)
(el-A'limü'l-Â'mel)
(es-Sâlikü'n-Nâsk)
(el-Fâzlü'l-Abd)
(el-Muhakkık)
(Melikü'l-Abdal)
(Seyyidü'l-Meczûbîn)
(Kutbü'ş-Şark ve'l-Garb)
(el-Fakîh)

— **(Şeyh) Es'ad** (Kat. Nu. 34):
(eş-Şeyhü'l-Kebîr)
(el-Âlî ve'l-Hatîr)
(Velî-ullah fi'l-Arz)

— **Mehmed bin İshak bin Mehmed** (Kat. Nu. 38):
(eş-Şeyhü'l-İmâm)
(el-Muhakkıkü'l-'Âlemü'r-Rabbanî)
(Sadrü'd-Dîn)

— **Yusuf bin İzzü'd-dîn** (Kat. Nu. 40):
(es-S'aidü'ş-Şehid)
(el-Merhum)
(Şemsü'l-Miletü'd-Dîn)
(Âteş bâz)

— **Ahmed** (Kat. Nu. 41):
(Kıdvetü'l-Meşâyıh)
(Kutbü'l-'Âlem)
(Seyyîd)

— **Ahmed** (Fakîh) (Kat. Nu. 41):
(Melikü'l-Meşâyıh)
(Fakîh)

— **İbrâhîm Arab** (Kat. Nu. 41):
(Seyyîd)

[41] Bu lakab Konya kitabelerinde yer almamakla birlikte, Sivas'ta 1272 tarihli Gök Medrese'de "Üstad Kalûyan-Konevî" olarak yer almakta ve mimar Kalûyan bu lakabla tanınmaktadır (S. Ögel, Anadolu Selçukluları'nın Taş Tezyinatı, Ankara, 1987, s. 150-151; M. Yılmaz Önge, Anadolu'da XII-XIII. Yüzyıl Türk Hamamları, Ankara, 1995, s. 280-281, dpn. 220).

— **Ferruh** (Kat. Nu. 5):
(el-Hâcî)
— **Hasan bin Şa'bân** (Kat. Nu. 10):
(Şekerfurûş)
— **Biremonî bin Hacı Mahmûd** (Kat. Nu. 24):
(Bedrü'd-Dîn)
— **Erdemşâh bin Hacı İsmail** (Kat. Nu. 60):
(Şemsü'd-Dîn)
— **Kara Arslan bin İbrahim** (Kat. Nu. 59):
(Sa'id)
(Şehid)
(Necmü'd-Dîn)
(İmadü'l-İslâm)

ÂYETLER VE DUA TERKİBLERİ

Dinî metinler âyetler ve dua terkiblerinden müteşekkildir. Bunlar genellikle münferid olarak yer almaktadırlar. kitabelerin bir kısmında, yapının türü ile yakından alâkalı olarak Kur'an'dan alınmış bir âyetin tamamı veya yapıya atıfta bulunan bir kısmı ile, bânîye dua veya onun Allah'tan mağfiret istemesine ilişkin dua terkibleri yer almaktadır. Ancak, Besmele-i Şerîf bir kaç kitâbede tekrarlanmıştır (Kat. Nu. 6, 11, 28, 32, 34, 36, 41).

1 - Âyetler:

Tevbe Sûresi, 18. âyet (Kat. Nu. 25):

Meali: *"Allah'ın mescidlerini ancak, Allah'a ve ahiret gününe inanan, namaz kılan, zekât veren ve Allah'tan başka kimseden korkmayanlar imâr eder. İşte doğru yolu bulmaları umulanlar da onlardır."*

Rahmân sûresi, 26. âyet ve 27. âyetin bir kısmı (Kat. Nu. 34):

Meali: *"Her canlı fanidir, ancak Allah bâkîdir."*

Nûr sûresi, 36-37. âyetler (Kat. Nu. 36):

Meali: *"Allah'ın yüksek tutulmasına ve içlerinden adının anılmasına izin verdiği evlerde, insanlar sabah akşam O'nu tesbih ederler. Bunları ne ticaret ne de alış-veriş alıkoymaz..."*

Bakara sûresi, 82. âyetin bir kısmı (Kat. Nu. 55):

Meali: *"İnanıp yararlı işler yapan kimseler cennetlik olanlardır, onlar orada temellidirler."*

Talâk sûresi, 3. âyet (Kat. Nu. 57):

Meali: *"Allah'a güvenen kimseye O yeter."*

Tevbe sûresi, 119. âyet (Kat. Nu. 31):

Meali: *"Yüce Allah buyuruyor ki, Allah iyilik yapanların ecrini zayî etmez."*

2 - Dua Terkibleri:

Allah'a tevekkül ettim (Kat. Nu. 2)

Allah onu aziz etsin (Kat. Nu. 58)

Allah yattığı yeri nurlandırsın (Kat. Nu. 17)

Allah tevkifini idâme etsin (Kat. Nu. 30)

Allah yaptırana mafiret etsin (Kat. Nu. 31)

Allah saltanatını daim etsin 5Kat. Nu. 33)

Allah kendini, anasını ve babasını affetsin (Kat. Nu. 33)

Allah'ın rahmeti üzerine olsun 5Kat. Nu. 34)

Allah kabrini nurlandırsın ve kıyamet gününde Peygamberi Muhammed Aleyhisselamın hürmetine kendisine lütûf ve keremi bol olsun 5Kat. Nu. 35)

Allah Sultânlığını daim kılsın (Kat. Nu. 36)

Allah kabûl etsin (Kat. Nu. 36-37)

Allah bana kâfidir (Kat. Nu. 37)

Allah mülkünü ve devletini daim etsin (Kat. Nu. 37)

Allah ondan razı olsun (Kat. Nu. 38)

Allah devletini ebedî ve üstün kılsın 5Kat. Nu. 39)

Allah saadetini daim ve hayatının sonunu iyi etsin (Kat. Nu. 39)

Hamd bir olan Allah'adır. Allah Muhammed'e selamet versin (Kat. Nu. 39)

Allah Gafurdur (Kat. Nu. 40)

Yüce Allah rahmet etsin (Kat. Nu. 40)

Allah kendini ve bütün müslümanları affetsin (Kat. Nu. 58)

KİTABELERDE TARİH VE BUNA GÖRE ANADOLU SELÇUKLU SULTANLARININ SALTANAT YILLARI

Konya yapı kitabelerinde tarih ibareleri Arapça yazılı olarak verilmiştir. Kitabelerin büyük bir kısmında, metinlerin genellikle son satırlarında inşa veya tamir tarihleri yer almakla birlikte bir kısmında tarih bölümü bulunmamaktadır (Kat. Nu. 8, 13-15, 18-23, 25, 41a 53, 55-59).

Yapı kitabelerinde Arapça yazıyla verilen tarih ibarelerinde bazen sadece sene belirtilirken (Kat. Nu. 1, 6-7, 11-12, 17, 24, 26-27, 29-34, 36-39, 54, 60); ay ve sene belirtilerek verilmiş kitabelerin (Kat. Nu. 2-5, 10, 16, 28, 35, 40-41) yanı sıra; ay, sene ve gün olarak verilmiş kitabeler de (Kat. Nu. 9) mevcuttur.

Konya'daki Selçuklu devri yapılarının mevcut inşa ve tamir kitâbelerinin tedkikinden, Selçuklu Sultânlarının saltanat yıllarını tam ve kesin olarak tesbit etmemiz mümkün olamamaktadır.

Günümüze kadar gelebilmiş, gerek yapı üzerinde ve gerekse müzelerde bulunan kitâbelerin tam olanları, sadece dokuz Selçuklu Sultânının saltanatı dönemine aittir. bu kitâbelerin bir kısmında hükümdar adı, elkâb ve ünvanları zikr olunmadığından, burada, üzerindeki inşâ

tarihine istinad ederek ve tarihî kaynaklar vasıtasıyla hangi hükümdarın saltanat yıllarına ait olduğu tesbit edilmeye çalışılmıştır (Kat. Nu. 17, 34-35,, 38, 40-41).

Mevcut kitâbelerin incelenmesinden:

Sultan II. Kılıç Arslan'ın hükümdarlık yıllarına ait kitabeler (Kat. Nu. 58) tarih ihtiva etmemektedir.

Sultân III. Kılıç Arslan'ın saltanat yıllarına ait kitabeden (Kat. Nu. 1) 600/1203-4 yıllarında Selçuklu tahtında hükümdar olduğu anlaşılmaktadır[42]. Başkaca kitâbe mevcut değildir.

Sultân I. Gıyâseddîn Keyhüsrev'in saltanat yıllarına ait olan mevcut kitâbeler (Kat. Nu. 2-3) 607/1210 yılı Muharrem ve Safer aylarına ait olup hükümdarın ikinci saltanatının son yıllarına aittir[43]. Sultânın, Konya'da daha önceki saltanat yıllarına ait bir kitâbesine rastlanılmamıştır. Ancak, Kayseri'de Câmii Kebir (Sultân Câmii) ve Gıyâsiye ve Şifâiye Medreselerinin 602/1205-6 tarihli kitâbeleri bulunmaktadır[44]. Bu kitâbeler I. Keyhüsrev'in ikinci saltanatının başlarına aittir.

Sultân I. İzzeddîn Keykâvus'un hükümdarlık yıllarına ait olan mevcut kitâbeler 612/1215-16 (Kat. Nu. 4-5) ve 616/1219 (Kat. Nu. 6-9) yıllarına aittir. I. Keykâvus 616/1219 yılı Şevval ayı başlarında vefat etmiş bulunmaktadır[45]. Ay itibari ile tarihi yazılı (Kat. Nu. 9) kitâbeden de anlaşılacağı üzere I. Keykâvus 616/1219 yılı ortalarında Selçuklu tahtında hükümdar olarak bulunuyordu. I. Keykâvus'un, 614/1217-18 tarihinde yaptırdığı Sivas Şifâiye Medresesi-'ndeki türbesinin üzerinde çini ile kabartma olarak yazılmış 617/1220 tarihi yazılı bulunan bir kitâbesi mevcuttur[46].

Bazı tarih kitaplarında[47] I. Keykâvus'un 6 Safer 608/22 Temmuz 1211 yılında tahta geçtiği yazılı ise de, 607/1210-11 tarihli Kayseri Gülük Câmii kitâbesinde hükümdar olarak I. Keykâvus'un ismi okunmaktadır. Bu kitâbeye istinad ederek 607/1210 yılının sonlarında -Sultân I. Gıyâseddîn Keyhüsreve 23 Zilhicce 607/1210-11 yılında şehid edilmiştir- Selçuklu tahtında hükümdar olduğunu söylemek mümkündür.

Sultân I. Alâeddîn Keykubâd'ın hükümdarlık yıllarına ait olarak tesbit ettiğimiz kitâbelerin (Kat. Nu. 10-26) en erken tarihlisi 617/1220 5Kat. Nu. 10-11, 16) yılına, en geç tarihli kitâbe de 633/1235 (Kat. Nu. 26) yılına aittir. Kayseri ve Sivas'da daha erken veya daha geç tarihli bir kitâbe mevcut değildir. Tarihî kaynaklardan, I. Keykubâd'ın, I. Keykâvus'un ölümünü müteakip 616 yılı Şevval ayında (1220 yılı başları) Selçuklu hükümdarı olduğunu ve Şevval 634/1 Haziran 1237 tarihinde öldüğü bilinmektedir[48]. 633/1235-36 tarihli kitâbe de (Kat. Nu. 26) hükümdarlığının son yıllarına aittir.

Sultân II. Gıyâseddîn Keyhüsrev'in saltanatı yıllarına ait kitâbeler (Kat. Nu. 27-30) hükümdarlık yıllarını tam olarak tesbit etme imkânı vermemektedir. En erken tarihli kitâbe

[42] Sultan III. Kılıç Arslan, II. Rükneddîn Süleyman Şah'dan sonra tahta geçmiş ve sekiz ay hükümdarlık yapmıştır (Yılmaz Öztuna, Büyük Türkiye Tarihi, C. I, İstanbul, 1977, s. 453; O. Turan, a.e., s. 262; A. Sevim-Y.Yücel, Türkiye Tarihi, Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi, Ankara, 1989, s. 141-143.).

[43] Sultan I. Gıyâseddîn Keyhüsrev ilk defa 588/1192-593/1196, ikinci defa 601/1205-23 Zilhicce 607/5 Haziran 1211 yıllarında hükümdarlık yapmıştır (Y. Öztuna, a.e., s. 453; O. Turan, a.e., 291; A. Sevim-Y. Yücel, a.e., s. 138-139, 144-147.).

[44] H. Ethem, a.e., s. 18, 32.

[45] I. Keykâvus 607/1210-11 - Şevval 616/1219 tarihleri arasında hükümdarlık yapmıştır.

[46] İ. Hakkı- R. Nafiz, a.e., s. 102.

[47] Y. Öztuna, a.e., s. 458; O. Turan, a.e., s. 319; A. Sevim-Y. Yücel, a.e., s. 148.

[48] Y. Öztuna, a.e., s. 466; O. Turan, a.e., s. 325; A. Sevim-Y. Yücel, a.e., s. 164.

634/1237-38 (Kat. Nu. 27) yılına, en geç tarihli kitâbe de 640/1242-43 (Kat. Nu. 30) yılına ait olup, bu tarihler Sultânın hükümdarlık yıllarının tesbitinde bir kesinlik ifade etmemektedir. Tarihî kaynaklar da, II. Keyhüsreve'in 634/1237 - 643/1246 yıllarında Selçuklu tahtında hükümdar olarak bulunduğunu göstermektedir[49].

Sultân II. İzzeddîn Keykâvus'un dönemine ait olarak incelenen kitâbeler (Kat. Nu. 31-33), saltanat yıllarına ait kesin bir netice vermekten uzaktır. Bu Sultânın hükümdarlık yılları Anadolu Selçuklu Devleti'nin hemen hemen son bulmasına yakın bir zamana ve üç kardeşin saltanatta ortak hükümet sürdükleri bir zamana (II. Keykâvus, IV. Rükneddîn Kılıç Arslan ve II. Keykubâd) tesadüf ettiğinden, durum biraz daha karışıktır. Ancak mevcut kitâbelerden ikisinde (Kat. Nu. 31, 33) bu devir Abbasi halifesine bağlılık ifade eden "halifenin nasru, bürhânü, kasîmü" gibi ünvanlar geçmemektedir. Sadece 651/1253 tarihli olan kitâbede (Kat. Nu. 32) "Bürhânü Emîri'l-Mü'minîn" ünvanı geçmektedir. Gerek bu kitâbede ve gerek diğer kitâbelerde "fî eyyâm-ı Devlet'üs-Sultân" ibaresi geçmektedir. Bunlar da, II. Keykâvus'un payitahtta hükümdar olarak tanındığını ve kabul edildiğini göstermektedir.

İncelenen kitâbelerin en erken tarihli olanı 649/1251 (Kat. Nu. 31) ve en geç tarihli olanı 656/1258 (Kat. Nu. 33) tarihlidir. Kat. Nu. 31-32'de incelediğimiz kitâbeler, üç kardeşin ortaklaşa hükümet sürdükleri zamana rastlamakta olup, Kat. Nu. 33'de ki kitâbe II. Keykâvus-'un ikinci kez tek başına hükümdarlık yaptığı yıllara rastlamaktadır[50].

Sultân IV. Rükneddîn Kılıç Arslan'ın saltanatı yıllarına ait olduğunu, sadece üzerindeki inşâ tarihlerini nazar-ı dikkate alarak tarihî kaynaklar[51] vasıtası ile tesbit edilen kitâbelerden (Kat. Nu. 34-35) hükümdarın saltanat yıllarını tesbit etmek mümkün olamamaktadır.

Sultân III. Gıyâseddîn Keyhüsrev'in hükümdarlık yıllarına ait mevcut kitâbeler vasıtasıyla Sultân'ın saltanat yıllarının kesin tesbiti güçtür. Ancak, mevcut kitâbelerde geçen tarihlerde Sultânın hükümet ettiği anlaşılmaktadır. İncelenen kitâbelerin en erken tarihli olanı 667/1268 (Kat. Nu. 36) yılına ait olup, tarihî kaynaklardaki Sultânın tahta çıkışından (664/1265)[52] dört yıl sonrasına aittir. En geç tarihli kitâbe de 674/1275 (Kat. Nu. 39) tarihli olup, Sultânın ölümünden (682 Zilkade/1284 yılı başı) dokuz sene evveline aittir. kitabelere göre III. Keyhüsrev-'in 667-674/1268-1275 tarihleri arasında hükümdarlık yaptığı, fakat daha evveli ve sonrası hakkında herhangi bir malumatı ifade etmediği açıktır.

Sultân II. Gıyâseddîn Mes'ud'un hükümdarlık yıllarına ait olduğunu, üzerindeki inşa tarihini ve tarihî kaynakları[53] dikkate alarak öğrendiğimiz kitâbeler (Kat. Nu. 40-41), hükümdarın saltanat yıllarının kesin tesbitine imkân vermemektedir.

[49] O. Turan, a.e., s. 403, 454; İ. C. Artuk, a.e., 365-366; Y. Öztuna, a.e., s. 466; A. Sevim-Y. Yücel, a.e., s. 166. Ancak, Kerimüddîn Aksarayî, Müsâmeret'ül-Ahbar adlı eserinde II. Keyhüsrev'in ölüm tarihini 647/1249 olarak vermektedir (Kerimüddin Aksarayi, Müsâmeret'ül-Ahbar (Moğollar Zamanında Türkiye Selçukluları Tarihi), (Çev. O. Turan), Ankara, 1944, s. 38.).

[50] II. Keykâvus, ilk olarak 643/1246-646/1249 yıllarında tek başına ve daha sonra 646/1249-655/1257 yılları arasında ortaklama, 655/1257-657/1259 yılları arasında ikinci kez tek başına ve 657/1259- Recep 660/1262 yılları arasında IV. Kılıç Arslan'la birlikte ortaklaşa hükümdarlık yapmıştır (O. Turan, a.e., s. 458-531.).

[51] IV. Kılıç Arslan, 646/1249-655/1257 yıllarında ortaklama hükümet sürdü. Moğolların Konya'yı işgâlinde 1256-1257 yıllarında tek başına ve 657/1259-660/1262 yıllarında II. Keykâvus ile ortaklama ve daha sonra 664/1265-66 yılına kadar tek başına hükümdar oldu (O. Turan, a.e., s. 458-531.).

[52] O. Turan, a.e., s. 31, 584.

[53] İlk defa II. Gıyâseddîn Mes'ud 682/1284 Zilkade sonlarında tahta çıkmış ve 695/1296 senesinde tahttan ayrılmış ve daha sonra 701/1301-2 yılında ikinci kez tahta çıkarılmış, 708/1308-9 yılına, ölümüne kadar hükümdar olarak kalmıştır (O. Turan, a.e., s. 634; A. Sevim-Y. Yücel, a .e., s. 192-196.).

II - KONYA KİTABELERİNİN KAYSERİ VE SİVAS KİTABELERİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI

Anadolu Selçukluları zamanında hiç şüphesiz payitaht Konya şehri kadar ehemmiyeti haiz şehirlerden ikisi, Kayseri ve Sivas'dır. Çünkü zaman zaman hükümdarların tahta çıkışları ve memleketi idareleri buralardan da olmuştur.

Kayseri ve Sivas şehrinde, bu ehemmiyete binâen Selçukular zamanına ait pek çok mîmâri eser vücûda getirilmiştir. Bunların da pek çoğu, Konya'daki eserler gibi tahrib olmuş, yok olmuş ve günümüze kadar varlığını muhafaza edememiştir.

Kayseri ve Sivas'da Anadolu Selçukluları zamanına ait yapıların kitâbelerinin tedkikinde, Konya Selçuklu Devri kitâbelerinden kısmen farklılık gösterdikleri görülmektedir. bu farklılık; kitâbelerin konuldukları yeri, malzemesi ve yazı kompozisyonundan ziyade, kitâbe metinlerindedir.

A. KAYSERİ KİTABELERİ

Kayseri'de en erken tarihli kitâbe Hasbek Dadı Kümbedi kitâbesi olup, 580/1184-85 yılına aittir[54]. Konya'daki türbe kitâbelerinden farklı olan husus; burada medfun bulunan Nisan oğlu Ali oğlu Mes'ud'un ölüm hadisesinin nakledilişidir. Mevcut Konya türbe kitâbelerinde bu tertibe rastlamamaktayız. Ancak, Konya türbe kitâbelerinde olduğu gibi, burada da zamanın hükümdarının elkâb ve ünvanları zikr olunmamaktadır[55].

1. Keykâvus zamanına ait olan Külük (Gülük) Câmii kitâbesinde[56], Konya câmi kitâbelerinden farklı olarak, câmi için; في سبل ربّ العالمين (fî sebil Rabb'il-'Alemîn) ve hükümdar için; .. في ايام دولة مولانا سلطان المعظم (fî eyyâm-ı Devlet-i Mevlânâ Sultân'ül Muazzam) ibareleri geçmektedir. Ayrıca, hükümdarın Konya kitâbelerinde rastlamadığımız قسيم امير المؤمنين (Kasîmü Emîr'il-Mü'minîn) ünvanı burada ilk defa yer almaktadır.

Yine aynı hükümdar zamanına ait olan bir kale burcu (Yoğun Burc)[57] üzerindeki Kitâbede, Konya Alâeddin Câmii kitâbesinde (Kat. Nu. 6) olduğu gibi, hükümdarın سلطان البر و البحرين (Sultânü'l-Berr ve'l-Bahreyn) ünvanı zikr olunmaktadır. Kitabede değişik olan husus السلطان المعظم (es-Sultânü'l-Muazzam) ve سلطان الاعظم (Sultân'ül-A'zam) ibarelerinin bir arada kullanılmasıdır. Ayrıca, Sultâna ait Konya kitâbelerinin hemen hepsinde var olan السلطان الغالب (es-Sultânü'l-Gâlib) lakâbının Kayseri kitâbelerinde kullanılmadığı görülmektedir.

[54] H. Ethem (Eldem), Kayseri Şehri, (Haz. Kemal Göde), Ankara, 1982, s. 11.

[55] هذا مشهد الشهيد المقتول ظلماً مسعود كلزار بن علي بن نيسان قتل با قصرالي شهور سنة ثمانين و خمسمايه رحمالله و رحم من شحد عليه و على جميع امت محمد صلى الله عليه (O. Ferid Sağlam, "Şimdiye Kadar Yayınlanmamış Bazı Kitabelerle Meskükâtın Millî Tarihe Hizmetleri", IV. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Tebliğler, Ankara, 1952).

[56] Halil Ethem, Kayseriyye Şehri, İstanbul, 1334, s. 33; A. Gabriel, Kayseri Türk Anıtları, Ankara, 1954, s. 44-45.

[57] H. Ethem, a.e., s. 41.

I. Keykubâd zamanına ait bir kale kitâbesinde[58] inşâ ile ilgili olarak تمّت (temmet) ibaresi kullanılmıştır. Bu ibareye, Konya kitâbelerinde; تم (temme) (Kat. Nu. 10) veya بتمام (bi temâm) (Kat. Nu. 12) şeklinde rastlanmaktadır. Ayrıca, Konya kitâbelerinde görülen سلطان سلاطين العالم (Sultanü Selâtîni'l-Âlem) terkibi, bu kitâbede سيد سلاطين العالم (Seyyid-ü Selâtîni'l-Âlem) şeklinde geçmektedir.

II. Keyhüsrev zamanıa ait Serâceddîn Medresesi kapısı üzerindeki kitâbede ve Hacı Kılıç Medresesi kitâbesinde[59], Konya'da olduğu gibi (Kat. Nu. 26) هذه المدرسه (Hâzihi'l-Medresetü) ibaresi kullanılmıştır.

II. Keykâvus zamanına ait Hacı Kılıç Câmii ve Medresesi kitâbelerinde[60] de, Konya kitâbelerindeki elkâb ve ünvanlar tekrarlanmış olup herhangi bir farklılık bulunmamaktadır.

III. Keyhüsrev dönemine ait Sahabiye Medresesi ve Çeşmesi üzerindeki kitâbeler[61], Konya kitâbelerinde karşılaştığımız elkâb ve ünvanları ihtiva etmektedirler. Ancak, dikkatimizi çeken bir husus, bu hükümdara ait yapı kitâbelerinde "Halifenin nasr'ı, bürhân'ı, kasîm'i" gibi ünvanların bulunmamasıdır.

Kayseri kitâbelerinde, inşâ ile ilgili olarak امر (emere), عمّر (ammera), امر بـ... (emerebi...) بناء (binai), تمّت (temmet) ibareleri kullanılmıştır. A. Gabriel, Kayseri'deki bazı kitâbelerin yazı karakterinin "Nesih" olduğunu belirtmektedir[62]. Kitabelerdeki yazı kompozisyonu ise, Konya kitâbelerinin hemen hemen aynıdır.

B. SİVAS KİTABELERİ

Sivas'da mevcut Selçuklu yapıları üzerindeki kitâbeler, yazı şekli ve kompozisyonu itibariyle Konya kitâbelerinden pek farklılık göstermezler. Ancak, kitâbe metinlerinde bazı elkâb ve ünvanlar farklılık göstermektedir.

I. Keykâvus zamanına ait olan 614/1217-18 tarihli Şifaiye Medresesi taçkapı nişindeki kitâbe kuşağında[63] Konya kitâbelerinde rastlamadığımız لرضاء الله تعالي (li rızâi'l-lah Teâlâ) ve بامر الله (bi emri'l-lah) terkibiyle; hükümdara ait ركن الاسلام و المسلمين (Rüknü'l-İslâm ve'l-müslimin) ve تاج ال سلجوق (Tâc-.ü Âl-i Selçuk) ünvanları ile karşılaşmaktayız. Bu diğer husus da Şifaiye Medresesi için هذه الدرالصحّه (Hâze'd-Darü's-Sıhha) ibaresi kullanılmış olmasıdır.

I. Keykubâd devrine ait Sivas kale surlarına ait kitâbelerden 621/1224 tarihli olanında[64], Konya kale kitâbeleriden farklı olarak بعمارة هذه القلعة (bi İ'mâret hâzihi'l-Kal'at) ibaresi kullanılmıştır.

III. Keyhüsrev zamanına ait Buruciye Medresesi kapısı üzerinde yer alan kitâbede, avlusundaki madalyon şeklindeki kitâbelerde ve Gök Medrese kitâbelerinde[65], hükümdarın dönemine ait Konya kitâbelerinde de (Kat. Nu. 36-37) karşılaştığımız خلد الله ملكه و دولته (Allah mülkünü ve devletini daim kılsın) dua terkibinin kullanıldığını görmekteyiz.

[58] H. Ethem, a.e., s. 42.
[59] A. Gabriel, a.e., s. 72.
[60] H. Ethem (Eldem), a.e., s. 112-113.
[61] H. Ethem (Eldem), a.e., s. 121.
[62] A. Gabriel, a.e., s. 41, 45, 52.
[63] İsmail Hakkı-Rızvan Nafiz, Sivas Şehri, İstanbul, 1928, s. 102.
[64] İ. Hakkı- R. Nafiz, a.e., s. 106.
[65] İ. Hakkı- R. Nafiz, a.e., s. 109-110, 117-118-121.

Ayrıca, Buruciye Medresisi avlusunda sekiz dairevî şekilli madalyon içindeki kitâbede, Konya kitâbelerinde karşılaşmadığımız ve III. Keyhüsrev için kullanılan ملك رقاب الامم (Melikü Rıkâbi'l-Ümem), سيد سلاطين العرب و العجم (Seyyidü Selâtîni'l-Arab ve'l-Acem), مغيث الاسلام و المسلمين (Muğisü'l-İslâm ve'l-Müslimîn) elkâb ve ünvanları ile burada karşılaşıyoruz.

Yine, III. Keyhüsrev devrine ait olan Çifte Minareli Medrese kitâbesinde hükümdarın adı, elkâb ve ünvanları zikr olunmayıp, zamanın vezîri Vezîr Şemseddîn'in الصاحب الاعظم (es-Sâhibü'l-Azam), صاحب الديوان (Sâhibü'd-Divân), شمس الدنيا و الدين (Şemsü'd-Dünya ve'd-Dîn), الوزراء في العالم (el-Vüzerâü fi'l-Âlem), ملك ملوك (Melikü Mülük) gibi elkâb ve ünvanlarıyla, hükümdarlara mahsus خلد الله دولته (Allah devletini daim kılsın) dua terkibi zikrolunmuştur[66].

Bu yıllar, Selçuklu Devletinde hükümdarlardan ziyade vezîrlerin etkili olduğu dönemdir. Nitekim kitâbelerdeki, vezirlerin kullandığı elkâb ve ünvanların yanı sıra hükümdarların adının da zikredilmeyişi bunu teyid etmektedir. Kitabelerde hükümdarlar الدنيا و الدين (ed-Dünya ve'd-Dîn) vezîrler ise الدولة و الدين (ed-Devlet'üd-Dîn) terkibini kullanmaktadırlar. Ayrıca, incelediğimiz bütün kitâbelerde خلد الله دولته dua terkibi sadece hükümdarlar için kullanılmış bulunmaktadır. Ancak, bu dönemde vezirlerin bu ünvan ve terkibleri kullanması, kendilerini hükümdar ile aynı mertebede gördüklerini ve nüfûzlarının oldukça arttığını göstermektedir.

670/1271-72 tarihli Gök Medrese kitâbesinde de yine III. Keyhüsrev'in شاهنشاه المعظم (Şâhenşâhü'l-Muazzam) ünvanı yanı sıra Vezîr Sahib Ata Fahreddîn Ali'nin Konya kitâbelernide rastlamadığımız صاحب الاعظم (Sâhibü'l- A'zam), ابوالخيرات و الحسنات (Ebu'l-Hayrât ve'l -Hasenât) الدستور المعظم (ed -Düstüru'l -Muazzam), فخرالدولة و الدين (Fahrü'd-Devlet'ı ve Dîn) elkâb ve ünvanları burada yer almaktadır. Ayrıca, medresenin doğu cephesindeki iki satırlık kitâbede[67] قوام الدولة القاهرة و نظام الملة الزهرة ünvanları zikr olunmuştur.

Sivas kitâbelerinde inşa ile ilgili olarak Konya kitâbelerinde kullanılan ibarelerin yanı sıra farklı olarak امر بانشاء (Gök Medrese doğu cephesinde) ibaresi kullanılmıştır.

Kitabelerdeki yazı kompozisyonu, Kayseri ve Konya kitâbeleri ile benzerlik göstermektedir.

[66] İ. Hakkı- R. Nafiz, a.e., s. 113-114.
[67] İ. Hakkı- R. Nafiz, a.e., s. 120.

SONUÇ

Konya'da Selçuklu devrine ait mîmâri eserlerin inşa ve tamir kitâbelerinin incelenmesi, Selçuklu tarihi ve dolayısıyla Türk tarihinin bir dönemi için oldukça önemli bir husustur.

Bu devir kitâbelerinin bir çoğu tarihsiz, bir kısmı da parça halindedir. Bunların pek çoğu ait olduğu tarihte Selçuklu tahtında bulunan Sultânın adı, elkâb ve ünvanlarını ihtiva etmektedir.

Konya'daki Selçuklu devri mîmâri eserlerin yayılma sahası, şehrin geçirdiği muhtelif devirleri göstermektedir. Antik çağlardan beri iskân edilen Alâeddin Tepesi, Ortaçağ'da Selçuklu devrinde daha da ehemmiyetli bir konuma gelmiştir. Çünkü, devletin idarî binaları, yâni saray burada bulunmaktadır. Bu sebepledir ki, mîmâri eserlerin ekseriyeti de Alâeddin Tepesi çevresinde toplanmıştır.

Bütün bu mîmâri eserlerdeki veya onlara ait olup müzelere nakledilmiş bulunan kitâbeler; tipleri, tezyînî özellikleri ve muhtevaları ile Konya'nın ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin kültür tarihi ve siyasî tarihi bakımından çok önemli belgeleri niteliğindedir. Her ne kadar, tesbit edilebilen ve tedkiki yapılan kitâbelerin, tarihleri bakımından kronolojik bir devamlılık göstermemeleri, imar faaliyetlerinin zaman zaman inkıtâa uğradığına işaret ediyorsa da, günümüze ulaşamamış pek çok mîmâri eserin ve dolayısıyla bir o kadar da kitâbenin bulunduğundan hiç şüphe yoktur. Bu durum elbette sosyal ve siyasî bir takım olaylarla da yakından alâkalıdır.

Mevcut kitâbelerin pek çoğu halktan, hayır sahipleri tarafından inşa veya tamir ettirilmiş mescid, türbe gibi yapılara aid olmakla birlikte, saraydan hânedana mensub şahıslar tarafından da inşa veya tamir ettirilen mîmâri eserlerin sayısı az değildir.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin Konya'daki ilk yıllarına ait kitâbeler oldukça azdır. Mevcutlar da oldukça mütevâzi ve sâdedir. Bu durum, ilk yıllarda imar faaliyetlerinin çok yaygın olmadığını gösterir. Yükselme devrinde, imar faaliyetlerinin daha yoğunlaştığını, I. Alâeddin Keykubâd zamanında ise zirveye ulaştığını, günümüze ulaşan mevcut câmi, han, medrese ve Konya kale kitâbeleri açıkça göstermektedir.

Hemen hemen bütün yapıların, zamanın hükümdarının adı, elkâb ve ünvanlarının zikrolunduğu bir kitâbesi mevcuttur. Hükümdar adının kitâbelerde zikredilmesi, onun metbu kabul edildiğinin delili olarak sayılıyor olmalıdır. Ancak, türbe kitâbelerinin hiçbirinde zamanın hükümdarının adı ve ünvanları zikrolunmamakta, sadece orada medfun bulunan şahsın adı ve ünvanları yer almaktadır.

Konya Selçuklu yapılarının kitâbeleri, devrinin özelliklerini aksettirmenin yanı sıra, aynı sultân zamanına ait farklı kitâbelerin yazı ve harf şekillerinde, hattat ve hakkâk farklılığı sebebiyle olması muhtemel bazı değişiklikler görülmektedir.

1243 Kösedağ mağlubiyetinden sonra, devletin idaresinde ağırlığını hissettiren İlhanlı hâkimiyeti, devrin sanatında da kendini hissettirmiştir. Bunu kitâbelerde açık olarak görmekteyiz.

Kösedağ savaşından evvelki mîmâri eserlerin kitâbelerinde ekseriyetle Selçuklular ve onlarla ilişkili kişilerin adları yer almakta iken, Kösedağ savaşından sonra din âlimlerinin isimleri de sıkça görülmeye başlamıştır. Bunu müteakip, Anadolu'da -Konya, Kayseri ve Sivas başta olmak üzere- kitâbelerdeki ünvanlar arasında dînî olanların artmış olduğu tesbit edilmekdir. Bunun yanı sıra kitâbelerde yazı ile bitkisel süslemenin iç içe girdiği görülmektedir.

Moğol istilasından sonra devlet idaresinde Selçuklu Sultânlarından ziyade, onlarla işbirliği hâlinde olan vezirlerin etkili olduğunu yine kitâbelerde yakından takip etmekteyiz. Kitabelerde, hükümdarlara mahsus elkâb ve ünvanlar vezirler tarafından kullanılmaya başlandığı gibi, bazen kitâbelerde selçuklu Sultânlarının adından dahi bahsolunmamaktadır.

Bununla beraber kitâbeler, bizce meçhûl olan bazı vezîr, âlim, fakîh, emîr, şeyh ve eşraftan önemli olanları da tanıtmaktadır. Bu şekliyle de Selçuklu tarihi bakımından ayrı bir ehemmiyet arzetmektedirler.

Kitabelerde alçak veya yüksek kabartma olarak gördüğümüz yazının gösterdiği gelişmeyi de tâkip etmek mümkündür.

Yapıların üzerindekilerden ayrı olarak müzelerde bulunan bir inşa ve tamir kitâbeleri, Anadolu Selçuklu Devletinin payitahtı Konya'da, tarihin bu döneminde oldukça yoğun bir imar faaliyetinin bulunduğunu belgelemesi bakımından oldukça önemlidir.

KATALOG

KAT. NU. 1 (Konya Kalesi) (1. Res.):

Konya- Taş ve Ahşap Eserler Müzesi, 872 Env. Nu. da kayıtlı olup, Koya Kalesi'ne ait olduğu belirtilen 0.82x0.84 m. ebadında, kenarları zencirek motifli, beyaz mermere kabartma olarak yazılmış, yer yer kırık, dört satırlık kitâbe şöyledir:

1 ركن الدنيا و الدين ابوالفتح قلج ارسلان بن سليمان

2 امر عمارة هذا البرج الامير[68] الاسفهسالار الا

3 جل سراج الدين .....احمد بن اسمعيل

4 .....تاريخ ستمايه[69]

"Rüknü'd-Dünyâ ve'd-Dîn, fetihler babası, Süleyman oğlu Kılıç Arslan (zamanında) bu burcu Sipeh-sâlâr Emîri İsmail oğlu Sirâcü'd-Dîn Ahmed ..... 600 senesinde yaptırdı."

Açıklama:

Kitabeye göre, Sipeh-sâlâr Emîri Sirâcü'd-dîn Ahmed Konya Kalesine ait bir burcu, III. Kılıç Arslan zamanında, 600/1203-4 senisnde yaptırmıştır[70].

Kitabenin sol üst köşesi ile alt kısmında, dördüncü satırda yer yer kırıklar mevcuttur. Bu sebeple güçlükle okunmaktadır.

Zencirek motifi ile çerçevelenmiş kitâbenin satır araları da zincir-zencirek motifleriyle tezyîn edilmiş çubuklarla birbirinden ayrılmışlardır.

Bazı müellifler bu kitâbenin Konya İç Kalesine ait olduğunu belirterek, bunun inşa kitâbesinden ziyade tamir kitâbesi olduğunu belirtmektedirler[71].

KAT. NU. 2 (Dokuzun Hanı) (2. Res.):

Konya-Kadınhanı yolu üzerinde 22. km.de, Dokuzun Hanı veya İğdişleri Hanı olarak bilinen yapının halen ayakta olan kapalı kısmının giriş kapısı üstünde yer alan devşirme, dikdörtgen şekilli üç parça taş üzerinde, en üstteki 0.33x0.39 m. ve asıl kitâbeyi teşkil eden iki parça hâlinde 1.60x1.10 m. ebadında, alçak kabartma olarak altı satır halinde yazılmış kitâbe şudur:

1 توكلت على الله

2 عمارة هذا الرباط فى ايام دولة السلطان

[68] M. Yusuf (Akyurt) ikinci satırdaki الامير kelimesini okumayarak bunu والبدن şeklinde kaydetmiştir (a.e., s. 89.).

[69] M. Önder (a.e., s. 57) ve İ. H. Konyalı (a.e., s. 153) aynı şekilde istinsah etmişlerdir.

[70] Sirâc'üd-Dîn: Dînin kandili. Emîr Sirâceddîn Ahmed, Danişmend Oğullarından İsmail'in oğlu olup, aslen Erzincan'lıdır (O. Turan, a.e., s. 323.).

[71] İ. H. Konyalı, a.e., s. 153; M. Önder, a.e., s. 57; T. Baykara, Selçukular Zamanında Konya, Ankara, 1985, s. 33.

3 المعظم غياث الدنيا و الدين ابوالفتح كيخسرو بن قلج ارسلان

4 ناصر امير المؤمنين صاحبه العبد الضعيف الفقير المحتاج الى رحمة

5 اللّه تعالى حاجى ابرهيم بن ابوبكر الامير اكد شان فى تا

6 ريخ محرم سنة سبع و ستمايه عمل عثمان بن عبد الرحمن[72]

"Allah'a tevekkül ettim. Bu Ribât'ın yapılması, muazzam sultân fetihler babası, mü'minlerin emîrinin yardımcısı, Gıyâsü'd-Dünyâ ve'd-Dîn[73], Kılıç Arslan oğlu Keyhüsrev'in saltanatı günlerindedir. Sahibi, Allah'ın rahmetine muhtac, fakir ve zayıf kul, Ebubekr oğlu Emîr-i İğdişan Hacı İbrahim'dir. 607 yılı Muharrem ayında. Abdurrahman oğlu Osman'ın işidir."

Açıklama:

Kitabesinde "Ribât" olarak geçen bu han, I. Gıyâseddîn Keyhüsrev'in hükümdarlık yıllarının son aylarında, Emîr-i İğdişan Ebubekir oğlu Hacı İbrahim tarafından, 607/1210 yılı Muharrem/Haziran ayında mimar Abdurrahman oğlu Osman'a yaptırılmıştır. Genellikle bu tür yapılar Sultânlar veya devlet ileri gelenleri tarafından vakıf olarak yapılmakta iken, kitâbesinden de anlaşılacağı üzere bu ribâtın bir sahibi bulunmaktadır. Yani, Emîr-i İğdişân Hacı İbrahim, ribâtın sahibi olarak görünmektedir.

İğdişlik, ortaçağ Türk şehir hayatında önemli yer tutan bir teşkilat olup, bu teşkilatın başındaki kişi de Emîr-i İğdişân'dır[74]. Buradaki kitâbeden, hanın sahibinin 607/1210 yılında Konya'daki İğdişlik teşkilatının başı olduğu anlaşılmaktadır.

Kitabe, biribirine eşit olmayan dikdörtgen şeklinde üç parça taş üzerine alçak kabartma olarak yazılmış olup, satır araları ince çubuklarla taksimatlanmıştır. Yazı gayet sâdedir.

KAT. NU. 3 (Cemaleddin İshak Mescidi) (3. Res.):

Konya Taş ve Ahşap Eserler Müzesi 904 Env. Nu.da kayıtlı olup, Cemâleddîn İshak Mescidi (Akıncı Mescidi)'ne ait olduğu belirtilen 0.79x0.43 m. ebadında, güzel bir yazı ile içte üç satır ve üç kenarda da ayrı ayrı alçak kabartma olarak yazılmış kitâbe şudur[75]:

1 فى دولة السلطان المعظم

2 غياث الدنيا و الدين ابوالفتح كيخسرو

3 بنى هذا المسجد جمال الدين اسحق بن امير على

ve çerçeve mahiyetindeki üç kenarda da:

فى الصفر سنة سبع و ستمايه

[72] C. Huart, (Epigraphie d'asie Mineure, s. 22.) beşinci satırdaki ابوبكر الامير اكدشان ibaresini ويدا الامير لاذشان şeklinde ve beşinci satırdaki ابن kelimesini de ابو şeklinde okumuştur.

[73] Gıyâs'üd-Dünyâ ve'd-Dîn: Dînin ve dünyanın yardımcısı.

[74] T. Baykara, a.e., s. 103-104; İ. H. Konyalı, a.e., s. 1031.

[75] Kitabe, İ. H. Konyalı (a.e., s. 288), M. Önder (a.e., s. 90) ve J. H. Löytved (a.e., Nr. 10) tarafından da tedkik edilmiştir.

"Bu mescidi, muazzam sultân, fetihler babası, Gıyâsü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Keyhüsrev'in saltanatı günlerinde, 607 yılı Safer ayında, Emîr Ali oğlu Cemâlü'd-Dîn İshak yaptırdı."

Açıklama:

Kitabeye göre mescid, altıncı Selçuklu Sultânı I. Gıyâs'üd-dîn Keyhüsrev'in ikinci saltanatının son yılında, Selçuklu emîrlerinden Emîr Ali oğlu Cemâl'üd-dîn İshak tarafından, 607/1210 yılı Safer/Temmuz ayında yaptırılmıştır.

Kitabenin diğer kitâbelerden farklı bir hususu, inşa tarihinin çerçeve mahiyetindeki üç kenara serpiştirilmiş olmasıdır. Kitabenin satırları biribirinden ince şeritlerle ayrılmıştır.

KAT. NU. 4 (Seyfeddin Ferruh Kervansarayı) (4. Res.):

Konya- Taş ve Ahşap Eserler Müzesi 1388 Env. Nu.da kayıtlı olup, Gömse-Seyfeddîn Ferruh Kervansarayı'na aid olduğu belirtilen[76], 0.67x0.57 m. ebadında beş satırlık alçak kabartma yazılı kitâbe şudur:

1 امر و عمر هذا الرباط فی الدولة السلطان

2 الغالب عزالدنیا و الدین ابوالفتح کیکاوس بن کیخسرو

3 برهان امیر المؤمنین العبد الضعیف المحتاج

4 الی رحمة اللّه تعالی سیف الدین الغ بن الی بکی برج[77]

5 ادام اللّه اقباله فی غرة ربیع الاول سنة اثنی عشر ستمایه

"Bu ribâtı, Sultânü'l-Galib, fetihler babası, Mü'minlerin Emîrinin bürhânı, İzzü'd-Dünyâ ve'd-Dîn[78], Keyhüsrev oğlu Keykâvus'un saltanatı günleride, Allah'ın rahmetine muhtaç, zayıf kul, İli Bey'in oğlu Burç Beyi Seyfü'd-Dîn Uluğ 612 yılı Rebiü'l-Evvel'inin başında emretti ve yaptırdı. Allah ikbâlini daim kılsın."

Açıklama:

Gömse, Seyfü'd-Dîn Ferruh Kervansarayı'na aid olup, Kavak Köyü Câmii'nin yazlık kısmının mihrabının sağ tarafında iken [79] 1960 yılında müzeye nakledildiği belirtilen bu kitâbede, ait olduğu yapı "Ribât" olarak zikredilmiştir. Yaptıranın adı da İli Bey'in oğlu burç Beyi Seyfü'd-Dîn Uluğ olarak geçmektedir. Bu şahsın, zamanın Sultânı I. İzzeddîn Keykâvus'un valilerinden veya emîrlerinden biri olması muhtemeldir.

[76] Bu isimlendirme, muhtemelen kitabeyi ilk defa yayınlayan İ. H. Konyalı'nın okuyuşu esas alınarak yapılmış olmalıdır.

[77] Prof. Dr. Mikayil Bayram beyin okuyuşu esas alınarak düzenlenen bu kısım (Ali Baş, "Hatunsaray-Seydişehir Kervanyolu Üzerine Düşünceler", V. Millî Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri (25-26 Nisan 1995), Konya, 1996), İ. Hakkı Konyalı (a.e., s. 1033) tarafından "Seyfeddin Uluğ Vali Bek Ferruh" سیف الدین الغ والی بك فرخ olarak okunmuştur.

[78] İzzü'd-Dünyâ ve'd-Dîn: Dînin ve dünyânın şerefi.

[79] İ. H. Konyalı, a.e., s. 1033.

KAT. NU. 5 (Taş Mescid) (5-6. Res.):

Konya'da, Hacı Ferruh, Akça Gizlenmez veya Taş Mescid adlarıyla bilinen mescidin giriş kapısı üstünde, sol üst köşesi kırık, mermerden, 0.85x0.60 m. ebadındaki alçak kabartma olarak yazılmış beş satırlık kitâbe şudur:

1 فی ایام الدولة السلط.....

2 نیا و الدین ابوالفتح کیکاوس بن کیخسرو بر

3 هان امیر المؤمنین امر هذا المسجد العبد ا

4 لضیف المحتاج الرحمة اللّه الحاجی

5 فرخ فی اول رجب سنة اثنا عشر ستمایه

"Bu mescidin yapılmasını, Muazzam sultân, (İzzü'd)-Dünyâ ve'd-Dîn, fetihler babası, Mü'minlerin Emîrinin bürhânı, Keyhüsrev oğlu Keykâvus'un saltanatı yıllarında, Allah'ın rahmetine muhtaç zayıf kul hacı Feruh, 612 senesi Receb ayı başlarıda emretti."

İç kapının üstünde de iki satır hâlinde kabartma yazı ile şu usta kitâbesi okunmaktadır:

1 عمل رمضان

2 بن کنش

"Küniş (Güneş) oğlu Ramazan'ın işidir."

Açıklama:

Kitabeye göre Mescid, 612/1215 yılı Receb ayında, I. İzzü'd-dîn Keykâvus'un saltanatı sırasında Hacı Ferruh adlı bir emîr tarafından Mimar Küniş (Güneş) oğlu Ramazan'a yaptırılmıştır. Bu mimarın adına başka bir yerde rastlamıyoruz.

Kitabede, kırık olan sol üst köşedeki birinci satırın sonunu, I. Keykâvus'un elkâbından olan السلطان الغالب عزالد. şeklinde tamamlayabiliriz.

Usta kitâbesinin altındaki küçük panoda, yine bir kitâbe bulunmaktadır. Ancak, çok bozulmuş olduğu için okunamamaktadır. İ. H. Konyalı burada القیصری عفی عنه ibaresinin yazılı olduğunu belirtmektedir[80]. Ayrıca, kitâbenin dördüncü satırındaki الرحمة اللّه cümlesi hatalı olarak yazılmıştır. Aslen الی رحمة اللّه ، şeklinde olmalıdır.

Kitabede satır araları biribirinden, fazla enli olmayan çubuklarla taksimatlanmıştır.

Kitâbe başka ilim adamlarınca da neşredilmiştir[81].

KAT. NU. 6 (Alâeddîn Câmii) (7 Res.):

Konya Alâeddîn Câmii kuzey cephe duvarındaki, kırık kemerle çerçevelenmiş bir niş içerisinde, 1.90x1.20 m. ebadındaki mermere kabartma olarak beş satır hâlinde yazılmış kitâbe şudur:

1 بسم اللّه الرحمن الرحیم امر بعمارة

[80] İ. H. Konyalı, a.e., s. 364.

[81] İ. H. Konyalı, a.e., s. 364; M. Önder, a.e., s. 121; F. Soymaı-İ. Tongur, a.e., s. 89; T. Baykara, a.e., s. 82; Ömür Bakırer, "Hacı Ferruh Mescidi", Vakıflar Dergisi, Sayı: VIII, 1969, s. 171-178.

2 هذا الجامع الـسلطان الغالب عز الدنيا و الد

3 ين سلطان البر و البحرين ابوالفتح كيكاوس بن كيخسرو

4 بن قلج ارسلان برهان امير المؤمنيٖن فى شهور سنة ستة عشر و ستمايه

5 بتولى العبد المحتاج الى رحمة اللّه اياس[82] الاتابكى

"Rahman ve Râhim olan Allah'ın adıyla. Bu câmiin imarını, Sultânü'l-Galib, İzzü'd-Dünyâ ve'd-Dîn, karanın ve denizlerin Sultânı, fetihler babası, Mü'minlerin Emîrinin bürhânı, Kılıç Arslan oğlu Keyhüsrev oğlu Keykâvus, 616 senesi aylarında, mütevellisi, Allah'ın rahmetine muhtac kul Atabekî Ayâs'a emretti."

Açıklama:

Kitabeye göre I. İzzeddîn Keykâvus 616/1219 senesi aylarında, mütevelli Atabekî Ayâs'a câmiin imarını emretmiştir.

Kitabenin üçüncü satırındaki "Sultânü'l-Berr ve'l-Bahreyn" ünvanı AnadoluSelçuklularına hastır. Selçuklular, Antalya ve Sinop'a sahip olup Akdeniz veKaradeniz'e hükmettikleri için bir ünvan verilmiştir. Alanya ve Sivas kitâbelerinde de yer alan bu ünvan, ilk defa burada kullanılmış bulunmaktadır[83].

Sultân I. İzzeddîn Keykâvus'un elkâb ve ünvanlarının hemen hepsini burada bir arada görmekteyiz.

Bu kitâbenin üst kısmında, iç kısmı içi içe altıgenler ve ortada yıldızdan müteşekkil kakma şeklinde, ak mermerden, içerisindeki altıgenlerde "Kelime-i Tevhid" yazılı büyük bir altıgen mevcuttur.

Kitabenin satırları biribirinden herhangi bir unsurla taksimatlanmamış olup, boşluklar yer yer rûmîler, tirfiller ve yarım cezmlerle doldurulmuştur.

Kitâbe başka ilim adamlarınca da incelenip neşredilmiştir[84].

KAT. NU. 7 (Alâeddîn Câmii) (8. Res.):

Konya- Alâeddîn Câmii kuzey cephesindeki taçkapının sağında, güzel bir dilimli kemerle çerçevelenmiş niş içerisinde yine aynı güzellikte kabartma yazı ile yazılmış ancak yer yer tahrib olmuş, 1.65x1.00 m. ebadındaki dört satırlık kitâbe şöyledir:

[82] Bu kitabede, mütevellinin adı camiiın diğer kitabelerinden farklı olarak اياس (Ayâs) şeklinde yazılmıştır. Oysa diğer kitabelerde ايـاز (Ayâz) şeklinde geçmektedir. Bu da, kitabelerin farklı kişilerin elinden çıktığını göstermektedir.

[83] Sinop, I. Keykâvus tarafından 611/1214 yılında fethedilmiştir. Antalya ise ilk defa 603/1207'de I. Keyhüsreve zamanında alınmış ancak, daha sonra Frenkler geri almış, daha sonra 612/1215 yılında ise I. Keykâvus şehri kara ve denizden kuşatarak geri almıştır (S. Lloyd-Storm Rice, a.e., s. 56.).

[84] H. Konyalı, a.e., s. 300; M. Önder, a.e., s. 101; F. Soyman-İ. Tongur, a.e., s. 33; Konya Belediyesi, a.e., s. 74; M. Zeki Oral, a.m., s. 57; J. H. Löytved, a.e., Nr. 14.

1 امر ببناء هذاالمسجد و التربة المطهرة

2 السلطان العـ.....الدنيا و الدين ابوالفتح

3 كيـاد....ابن السلطان الشهيد كيخسرو بن قلج ارسلان

4 ناصر امير المؤمنين بتولى العبد اياز الاتابكى من سنة ستة عشر و ستمايه[85]

"Bu mübarek Mescid ve Türbenin yapılmasını,..... Sultân, fetihler babası, Mü'minlerin Emîrinin yardımcısı, ... ü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Kılıç Arslan oğlu, şehid Sultân Keyhüsrev oğlu Key..., bitevellî, kul, Atabekî Ayâz'a 616 senesinde emretti."

Açıklama:

Kitabede, burada bir mescid ve türbenin yapılmasını, zamanın Sultânının 616/1219 senesinde Atabekî Ayâz'a emrettiği ve idaresini de mütevellî olarak Atabekî Ayâz'a verdiği anlaşılmaktadır.

Kitabenin bazı kısımlarının tahrib olmuş olması, zamanın Sultânının kimliği hususunda bazı ihtilafların ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Kitabenin tarih kısmında 616/1219 senesi zikrolunmuş ve aynı zamanda birinci satırda da, burada bir mescid ve türbenin inşasının emrolunduğu belirtilmiştir. Yine Alâeddin Câmii'nin kuzey cephesindeki aynı tarihe ait bir diğer kitâbede (Kat. Nu. 6) Sultân I. Keykâvus'un câmiin imarını Atabekî Ayas'a emrettiği zikrolunmuştur. Yani, kuzey cephede mevcut olan taçkapının solundaki kitâbede câmiin imarının 616/1219 senesinde emrolunduğu ve sağındaki kitâbede de yine aynı sultân tarafından aynı tarihte bir mescid ve türbenin yapılmasının emrolunduğu zikredilmektedir.

Alâeddin Câmii'nin avulusundaki yarım kalmış poligonal türbenin inşasını I. Keykâvus'un başlattığı ve payitahtı terk ettikten sonra, gittiği Sivas'da hastalanarak Şevval 617/Kasım 1220 de öldüğü, orada kendi adıyla anılan Şifahane'deki türbeye defnolunduğu[86] ve Konya'da yapımına başlanan türbenin de tamamlanmadan yarım kaldığı ileri sürülmektedir[87]. Nitekim, tedkik edilen bu kitâbede de bir türbenin inşa edilmesi söz konusudur. Dolayısıyla, I. Keykâvus'un kendi adına bir türbenin yapılması için Atabekî Ayâz'a emrettiği de ortaya çıkmaktadır.

Câmiin ilâve kısmının inşasının, bu ve kuzey cephedeki diğer kitâbelerden 616/1219 yılında I. Keykâvus'un emriyle başladığı ve 617 yılında I. Keykubâd'ın emriyle, Atabekî Ayâz'ın mütevelliğinde, mimar Şam'lı Havlan oğlu Mehmed tarafından tamamlandığı anlaşılmaktadır. Bunlara istinad ederek, kitâbedeki yazı üslûbu ve harflerin durumlarını da dikkate alarak, kitâbenin ikinci satırındaki kırık yeri الغالب غزالد , üçüncü satırdaki kırık yeri de كيكاوس şeklinde tamamlamak uygundur. Kitabe ile ilgili bazı yayınlarda, üçüncü satırdaki kısmen tahrif olmuş كيقاد kelimesinin şu andaki durumu dikkate alınarak bunun I. Keykubâd'a ait olduğu vechle, ikinci satırdaki kırık yer الغالب عـلاا الـد. şeklinde tamamlanmıştır[88]. Buradaki كيقـاد kelimesi, hattatın كيكاوس yazarken ك yerine ق yazmış olabileceği veya aslen burada da

[85] Konya Belediyesi'nin Konya Rehberi'nde (s. 74) birinci satırdaki ببناء kelimesi المطهرة kelimesi المعتبرة şeklinde, ikinci satırdaki eksik kısım علاءالدنيا, üçüncü satırdaki للج kelimesi de قلنج şeklinde istinsah edilmiştir. Dr. J. H. Löytved'in Konia adlı eserinde de (Nr. 12), birinci satırdaki المطهرة kelimesi المعتبرة şeklindedir.

[86] Daha geniş bilgi için bkz.: H. Burhan Bilget, I. İzzeddin Keykâvus Darüşşifası, Ankara, 1990, s. 1-2, dpnt. 1.

[87] Oktay Aslanapa, Türk Sanatı, İstanbul, 1984, s. 146, 157.

[88] İ. H. Konyalı, a.e., s. 301; Konya Belediyesi, a.e., s. 74.

كيكاوس yazılmış olduğu ancak Keykâvus'un payitahttan ayrılmasını müteakip, I. Keykubâd zamanında veya daha sonra I. Keykâvus muhaliflerince كا harfinin kolunu, و harfinin gözünü ve س harfinin de tamamının tahrif edilerek bu hale getirilmiş olabileceği gibi ihtimaller üzerinde durularak ve yukarıda zikredilen hususlar dikkate alınarak كيكاوس olarak tamamlanmıştır. Benzer şekilde tahrifata uğramış bir diğeri de, câmiin batı cephe duvarında, yuvarlak kemerle çerçevelenmiş niş içerisindeki kitâbedir. Her iki kitâbede de tahrif edilen kısımlar aynıdır.

Kitabenin tamamlanmış şekli şöyledir[89]:

1 امر ببناء هذا المسجد و التربة المطهرة

2 السلطان الغالب عزالدنيا و الدين ابوالفتح

3 كيكاوس ابن السلطان الشهيد كيخسرو بن قلج ارسلان

4 ناصر امير المؤمنين بتولى العبد اياز الاتابكى من سنة ستة عشر و ستمايه

"Bu mübarek Mescid ve Türbenin yapılmasını, Galib Sultân, fetihler babası, Mü'minlerin Emîrinin yardımcısı, İzzü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Kılıç Arslan oğlu, şehid Sultân Keyhüsrev oğlu Keykâvus, bitevellî, kul, Atabekî Ayâz'a 616 senesinde emretti."

Kitabede satırlar biribirinden, fazla enli olmayan şeritlerle ayrılmıştır. Satırlardaki harflerin aralarındaki boşluklar yer yer tirfil, nokta ve cezmlerle doldurulmuştur.

Kitabe başka ilim adamları tarafından da incelenmiştir[90].

KAT. NU. 8 (Alâeddin Câmii) (9. Res.):

Konya- Alâeddin Câmii batı cephe duvarında, yuvarlak kemerle çerçevelenmiş niş içerisinde, yer yer bozulmuş, 0.60x0.72 m. ebadında, kabartma olarak dört satır hâlinde yazılmış kitâbe şudur:

1 السلطان الع...ا.....

2 ع...الدنيا و الدين

3 ابوالفتح كيد...س بن كيخسرو

4 برهان امير المؤمنين

"..... Sultân, ... ü'd-Dünyâ ve'd-Dîn, fetihler babası, Mü'minlerin Emirînin bürhanı, Keyhüsrev oğlu Key....."

Açıklama:

Kitabe yer yer kırılmıştır. Bu kırık ve eksik yerler bazı müellifler tarafından değişik şekillerde tamamlanmaştır[91]. Yapılan incelemelere göre birinci satırdaki kırık yer .....الغالب, ikinci satırdaki kırık yeri "ع" harfinin durumunu dikkate alarak عزالد şeklinde ve

[89] M. Z. Oral, a.m., s. 59; H. Önkal, a.e., s. 87.

[90] İ. H. Konyalı, a.e., s. 301; M. Önder, a.e., s. 103; F. Soyman-İ. Tongur, a.e., s. 32; M. Z. Oral, a.m., s. 59; Konya BElediyesi, a.e., s. 74; J. H. Löytved, a.e., Nr. 12.

[91] İ. H. Konyalı, kitabenin birinci satırı الغالب, ikinci satırı ..علاالدنيا ve üçüncü satarı da كيقباد şeklinde (a.e., s. 304); Konya Belediyesi'nin hazırladığı eserde (a.e., s. 75) birinci satır الغالب, , ikinci satır ..عزالدنيا ve üçüncü satır كيقباد şeklinde tamamlanmıştır.

üçüncü satırın da كيكاوس olarak tamamlanmasını uygun buluyoruz. Bu tamamlamaya göre kitâbenin aslı muhtemelen şöyledir:

1 السلطان الغالب

2 عزالدنيا و الدين

3 ابوالفتح كيكاوس بن كيخسرو

4 برهان امير المؤمنين

"Galib Sultân, İzzü'd-Dünyâ ve'd-Dîn, fetihler babası, Mü'minlerin Emîrinin bürhânı, Keyhüsrev oğlu Keykâvus."

Kitabede geçen "es-Sultânü'l-Galib" ünvanı, kazandığı zaferler dolayısıyla halife tarafından I. İzzeddîn Keykâvus'a verilmiştir. I. Keykâvus'un hemen bütün paralarında bu ünvan yer almaktadır[92]. Ayrıca kitâbede geçen diğer elkâb ve ünvanlar da tertip bakımından I. Keykâvus-'un zamanına ait olup, kuzey cephede yer alan diğer kitâbeye (Kat. Nu. 6) benzemektedir. bu sebeple, kitâbenin I. Keykubâd'dan ziyade I. Keykâvus'a ait olması daha uygundur.

Kitabe güzel bir yazı ile kabartma olarak yazılmış olup, satırlar biribirinden herhangi bir unsurla taksimatlanmamıştır. Harf aralarındaki boşluklar yer yer tirfil, nokta ve cezmlerle doldurulmuştur.

Kitabede tarih ibaresi bulunmamaktadır. Muhtemelen câmiin ilâve inşasının başladığı 616/1219 yılına aittir.

Kitabe bazı yayınlarda da yer almaktadır[93].

KAT. NU. 9 (Beşârebey Mescidi) (10. Res.):

Konya - Beşarebey (Ferhûniye) Mescidi'nin kapısının üstünde, 0.65x0.55 m. ebadındaki mermerde, kabartma olarak dört satır hâlinde yazılmış kitâbe şudur:

1 عمر هز المسجد فى ايام دولة السلطان الغالب

2 عزالنيا والدين ابوالفتح كيكاوس بن كيخسرو

3 برهان اميرالمؤمنين العبد الضعيف المحتاج الى رحمة اللّه

4 زين الدين بشاره آخربك السلطانى فى التاريخ خامس عشر جماذىالاول سنة ستة عشر ستمايه[94]

"Bu mescid, Sultânü'l-Galib, İzzü'd-Dünyâ ve'd-Dîn, fetihler babası, Mü'minlerin Emîrinin bürhânı, Keyhüsrev oğlu Keykâvus'un saltanatı günlerinde, Allah'ın rahmetine muhtaç, zayıf kul, Sultânın Ahurbekî[95], Zeynü'd-Dîn Beşâre tarafından 616 yılı Cemâziye'l-Evvel'inin 15'inde yapılmıştı".

[92] İ.-C. Artuk, a.e., C. I, s. 357-359.

[93] İ. H. Konyalı, a.e., s. 304; M. Önder, a.e., s. 104; F. Soyman-İ. Tongur, a.e., s. 36; M. Z. Oral, a.m., s. 60; Konya Belediyesi, a.e., s. 75.

[94] J. H. Löytved'in Konia (Nr. 11) adlı eserinde ve Konya Belediyesi'nin Konya Rehberi'inde (s. 86) bu tarih kısmı سنة عشر و ستمايه şeklinde okunmuştur.

[95] Ahur Bek (Emîr-i Ahur): Anadolu Selçuklularının saray teşkilatı arasında yer alan bir memuriyettir. Selçuknâmelerde, Selçuklu devri vakfiyelerinde bu memuriyet'in emîr-i ahur, mîr-i ahur şeklinde geçtiği söylenmektedir. Emîr-i Ahur'lar, alaylarda sultanın atının yularından tutarak çekerlerdi (İ. H. Konyalı, a.e., s. 330).

Açıklama:

Kitabeden, mescidin I. Keykâvus'un saltanatı sırasında Ahurbekî Zeyneddîn Beşâre tarafından 616/1219 yılında yaptırıldığı anlaşılmaktadır.

Zeyneddîn Beşâre, I. İzzeddîn Keykâvus'un Emîr-i Ahur'u idi. I. Keykâvus, Beşâre Bey'e Niğde'yi Has olarak vermişti. Beşâre Bey'in Niğde de 620/1223 tarihli Sultân Alâeddin Câmii kitâbesinde adı "Beşâre İbn-i Abdullah Emîr-i Ahur" şeklinde geçmektedir[96].

Kitabe, güzel bir yazı ile yazılmış olup, satır araları enli çubuklarla taksimatlanmıştır. Harf aralarındaki boşluklar tirfil ve virgüllerle doldurulmuştur. Son satır âdeta istiflenmiştir.

Kitabe bazı yerli ve yabancı ilim adamları tarafından da incelenmiştir[97].

KAT. NU. 10 (Şekerfurûş Mescidi) (11. Res.):

Konya - Taş ve Ahşap Eserler Müzesi, 903 Env. Nu.da kayıtlı olup, Şekerfurûş Mescidi'ne ait olduğu belirtilen, 0.48x0.47 m. ebadında bayaz mermere kabartma olarak beş satır hâlinde yazılmış kitâbe şudur:

1 امر بعمارة هذه المسجد فى ايام
2 الدولة السلطان المعظم كيقباذ
3 بن كيخسرو العبد الضعيف المحتاج الى
4 رحمة اللّه تعلى حسن بن شعبان
5 المعروف بشكر فروش بتاريخ غرة رجب سنة سبع عشر و ستمايه[98]

"Bu mescidin yaptırılmasını, Muazzam sultân, Keyhüsrev oğlu Keykubâd'ın saltanatı yıllarında, Yüce Allah'ın rahmetine muhtaç zayıf kul, Şekerfurûş diye mağruf Şa'ban oğlu Hüseyin, 617 yılı Receb ayı başlarında emretti."

Açıklama:

Kitabeye göre mescid, I. Alâeddin Keykubâd'ın hükümdarlığının ilk yılında (617/1220) Şekerfurûş[99] namıyla mağruf Şa'ban oğlu Hüseyin tarafından yaptırılmıştır.

Kitabede, zamanın Sultânı I. Keykubâd'ın, muhtemelen yeni hükümdar olmasından dolayı elkâb ve ünvanlarından sadece "es-Sultânü'l-Muazzam" ünvanı zikredilmiştir.

Kitabede, harf aralarındaki boşluklar çiçek tomurcuğu ve tirfillerle doldurulmuştur.

KAT. Nu. 11 (Alâeddin Câmii) 12. Res.):

Konya - Alâeddin Camii'nin kuzey cephesindeki taçkapının, geçmeli yuvarlak kemerli nişi içerisinde, girişin üstünde yer alan 2.80x0.45 m. ebadında mermer zemin üzerine üç satır halinde, kabartma olarak yazılmış kitâbe şudur:

[96] İ. H. Konyalı, a.e., s. 331.

[97] İ. H. Konyalı, a.e., s. 329; M. Önder, a.e., s. 126; Konya Belediyesi, a.e., s. 86; J. H. Löytved, a.e., Nr. 11; T. Baykara, a.e., s. 82.

[98] Konya Belediyesi'nin hazırladığı eserde (a.e., s. 89), ikinci satırdaki .. الدولة kelimesi دولته şeklinde okunmuş ve metinde bulunmadığı halde علاءالدين kelimesi eklenmiştir.

[99] Şekerfurûş: Şekerci.

1 بسم الله و السلام على رسول الله تم هذا بيت الله السلطان المعظم علاالدنيا

2 و الدين ابوالفتح كيقباذ ابن السلطان السعيد الشهيد كيخسروبن قلج ارسلان بن مسعود

3 ناصر امير المؤمنين على يد العبد الفقير المحتاج الى رحمة الله ايـاز متولّى الاتابكى سنة سبع عشر و ستمايه[100]

"Allah'ın adıyla, selâm Onun resûlü üzerine, bu Allah'ın evi, Muazzam sultân fetihler babası, Mü'minlerin Emîrinin yardımcısı, Alâü'd-Dünyâ ve'd-Dîn[101], Mes'ud oğlu, Kılıç Arslan oğlu, said ve şehid Keyhüsrev oğlu Keykubâd'ın Atabekî ve mütevellî, Allah'ın rahmetine muhtaç fakir kul Ayâz'ın eliyle, 617 senesinde tamamlandı."

Açıklama:

Kitabeye göre câmi, mütevellî Atabekî Ayâz'ın eliyle, Sultân I. Alâeddin Keykubâd zamanında, 617/1220 yılında tamamlanmıştır.

Kitabede, sadece bu kitâbeye mahsus olarak yapı بيت الله olarak zikrolunmaktadır. Ayrıca, Sultân I. Keykubâd'ın elkâb ve ünvanları arasında şeceresi de zikrolunurken, I. Gıyâseddîn Keyhüsrev " السلطان السعيد الشهيد كيخسرو" (Said ve şehid Sultân Keyhüsrev)" olarak geçmektedir.

Yuvarlak kesitli güzel bir yazı ile kabartma olarak yazılmış kitâbenin satırları biribirinden ince çubuklarla ayrılmıştır. Harf aralarında meydana gelen boşluklar tirfil, cezm, yarım cezm ve virgüllerle doldurulmuştur.

Kitabe değişik yayınlarda da yer almaktadır[102].

KAT. NU. 12 (Alâeddin Câmii) (13. Res.):

Konya - Alâeddin Câmii kuzeybatı kapı kemeri üstündeki mermere yerleştirilmiş, yuvarlak madalyon şeklindeki çini kitâbede -içteki oyma dıştaki kabartma olarak yazılmış- iç içe iki daire hâlinde yer alan kitâbe şudur:

Dış dairede:

السلطان المعظم علاالدنيا و الدين

"Muazzam sultân, Alâü'd-Dünyâ ve'd-Dîn"

İç dairede:

عمل كريم الدين اردشاه در شهر سنة سبع عشر و شتمايه ازهجرت پيغمبر عليه السلم

"Peygamber Aleyhisselâm'ın hicretinin 617 yılı başlarında, Kerimü'd-Dîn Erdişâh yaptı."

[100] Konya Belediyesi'nin hazırladığı eserde (a.e., s. 74), birinci satırdaki رسول الله ibaresi الرسول لله ve ikinci satırdaki قلج kelimesi قلنج şeklinde istinsah edilmiştir.

[101] Alâü'd-Dünyâ ve'd-Dîn: Dînin ve dünyânın yücesi.

[102] İ. H. Konyalı, a.e., s. 299; M. Önder, a.e., s. 101; F. Soyman-İ. Tongur, a.e., s. 33; M. Z. Oral, a.m., s. 58; Konya Belediyesi, a.e., s. 74; J. H. Löytved, a.e., Nr. 19.

Açıklama:

Çini kitâbenin dış dairesinde mavi zemin üzerine beyaz renkte kabartma yazı ile zamanın Sultânı I. Keykubâd'ın elkâb ve ünvanı, iç dairesinde de oyma olarak muhtemelen câmiin çinilerini yapan usta Kerîmü'd-dîn Erdişâh'ın ismi ve tarihi zikrolunmuştur[103].

Kitabenin tarihini nazar-ı dikkate alarak câmiin inşasının 617/1220 yılı başlarında tamamlandığını söylemek mümkündür.

Kitabede, harf aralarındaki boşluklar rûmî yaprak ve tirfillerle doldurulmuştur.

Kitabe değişik yayınlarda da yer almaktadır[104].

KAT. NU. 13 (Alâeddin Câmii) (14. Res.):

Konya - Alâeddîn Câmii'nin kuzey cephesinde, sekiz kollu bir yıldızla çerçevelenmiş dikdörtgen şeklinde, 0.95x1.05 m. ebadında ak mermer üzerine kabartma olarak yazılmış dört satırlık kitâbe şöyledir:

1 امر بتمام هذا الجامع المبارك

2 السلطان المعظم علاالدنيا و الدين

3 ابوالفتح كيقباد ابن السلطان الشهيد

4 كيخسرو بن قلج ارسلان برهان امير المؤمنين[105]

"Bu mübarek câmiin tamamlanmasını, muazzam sultân, fetihler babası, Mü'minlerin Emîrinin bürhânı, Alâü'd-Dünyâ ve'd-Dîn, Kılıç Arslan oğlu, şehid Sultân Keyhüsrev oğlu, Keykubâd emretti."

Açıklama:

Kitabeye göre, I. Keykubâd câmiin tamamlanmasını emretmiştir. Bundan da, câmi inşaatının bir ara durduğunu ve daha sonra I. Alâeddîn Keykubâd'ın tamamlanmasını emrettiğini anlıyoruz. Nitekim, 616/1219 yılında câmiin inşasının I. İzzeddîn Keykâvus tarafından başlatıldığı ve onun ölümü üzerine 617/1220 yılında I. Alâeddîn Keykubâd tarafından tamamlatıldığı bilinmektedir[106].

Kabartma yazı ile yazılmış kitâbenin satırları biribirinden ince şeritlerle ayrılmıştır. Harf taralarındaki boşluklar tirfillerle doldurulmuştur.

Kitabe bazı yerli ve yabancı ilim adamları tarafından da incelenmiştir[107].

[103] F. Soyman-İ. Tongur (a.e., s. 31), usta adını Kerîm-ed-dîn Erdemşâh olarak okumuşlardır.

[104] İ. H. Konyalı, a.e., s. 302; M. Önder, a.e., s. 103; F. Soyman-İ. Tongur, a.e., s. 31; M. Z. Oral, a.m., s. 59; Konya Belediyesi, a.e., s. 74; J. H. Lôytved, a.e., Nr. 21.

[105] Konya Belediyesi'nin hazırladığı eserde (a.e., s. 75), üçüncü satırdaki السلطان الشهيد ibaresi atlanarak كيقباد بن كيخسرو şeklinde ve dördüncü satırdaki قلج kelimesi قلنج şeklinde yazılmıştır.

[106] Alâeddin Camii kuzey cephe kitabelerinden birinde (Kat. Nu. 11) 617/1220 senesinde tamamlandığı belirtilmektedir. Ayrıca bkz.: Halûk Karamağaralı, "Konya Ulu Camii", Rölöve ve Restorasyon Dergisi, Sayı: 4, Ankara, 1982, s. 121.

[107] İ. H. Konyalı, a.e., s. 297; M. Önder, a.e., s. 100; M. Z. Oral, a.m., s. 57; Konya Belediyesi, a.e., s. 75; J.H. Lôytved, a.e., Nr. 16; H. Karamağaralı, a.m., s. 121; C. Huart, a.e., s. 324.

KAT. NU. 14 (Alâeddin Câmii) (15. Res.):

Konya - Alâeddîn Câmii batı cephe duvarında yerleştirilmiş 0.60x0.70 m. ebadında, kabartma olarak üç satır hâlinde yazılmış kitâbe şudur:

1 السلطان المعظم

2 علاالدنيا و الدين ابوالفتح

3 كيقباد بن كيخسرو بن قلج[108] ارسلان

"Kılıç Arslan oğlu Keyhüsrev oğlu büyük sultân, fetihler babası, Alâü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Keykubâd."

Açıklama:

Kitabede I. Keykubâd'ın bir kısım elkâb ve şeceresi zikr olunmuştur. Tarih ibaresi yer almamaktadır. Ancak, câmiin inşasının 617/1220 yılında tamamlandığını dikkate alırsak, kitâbeyi de o tarihe ait olarak kabul edebiliriz.

Kabartma olarak yazılmış kitâbede satırlar, biribirinden fazla enli olmayan çubuklarla ayrılmıştır. Harflerin aralarında yer yer meydana gelen boşluklar tirfil, cezm ve noktalarla doldurulmuştur.

Kitabe bazı yerli ve yabancı ilim adamları tarafından da yayınlanmıştır[109].

KAT. NU. 15 (Alâeddin Câmii) (16. Res.):

Konya - Alâeddîn Câmii'nin kuzey cephesinde, sekiz kollu yıldızla çerçevelenmiş olan kitâbenin sağında, mütevâzi bir şekilde, 0.65x0.30 m. ebadındaki mermere oyma olarak iki satır hâlinde yazılmış kitâbe şöyledir:

1 المتولّى اياز الاتابكى

2 عمل محمد بن خولان الدمشقى

"Mütevellî Atâbekî Ayâz'dır. Şamlı Havlan oğlu Mehmed yaptı."

Açıklama:

Kitabe gâyet mütevâzidir. Diğer kitâbelerde de mütevellisi Atâbekî Ayâz'ın ismi zikr olunmuştur. Fakat, mimarın adı yalnız burada zikr olunmuştur.

Atâbekî Ayâz, I. İzzeddîn Keykâvus ve I. Alâeddîn Keykubâd'ın Lâlâ'ları, câmiin de mütevellisidir. Mimar Havlan oğlu Mehmed de Şam'lı olup I. Keykâvus ve I. Keykubâd döneminin mimarıdır[110].

Oyma olarak yazılmış kitâbenin satır araları da oyma olarak ince çubuklarla taksim edilmiştir. Kitabe muhtemelen inşaatın bitiminden sonra konulmuştur.

[108] Konya Belediyesi'nin hazırladığı eserde (a.e., s. 75) قلنج şeklinde yazılmıştır.

[109] İ. H. Konyalı, a.e., s. 305; M. Önder, a.e., s. 104; F. Soyman-İ. Tongur, a.e., s. 36; M. Z. Oral, a.m., s. 60; Konya Belediyesi, a.e., s. 75; J. H. Löytved, a.e., Nr. 18.

[110] H. Karamağaralı, a.m., s. 122.

Kitabe bazı yerli ve yabancı ilim adamları tarafından da yayınlanmıştır[111].

KAT. NU. 16 (Konya Kalesi) (17. Res.):

Konya - Taş ve Ahşap Eserler Müzesi, 902 Env. Nu.da kayıtlı olup, 1989 yılında müzeye nakledildiği belirtilen, 0.67x099 m. ebadında yüksek kabartma olarak yazılı, sağ tarafı kırık beş satırlık kitâbe şudur:

1 .....المباركة فى ايام دولة السلطان

2 .....الاعظم ملك رقاب الامم

3 .....العالم علاالدنيا و الدين

4 .....رو ناصر امير المؤمنين و انتهى بنيانه

5 .....فى شهور سنة سبع عشر و ستمايه

"..... mübarek .....sultân'....., büyük....., milletlerin hâkimi....., â'lem....., Alâü'd-Dünyâ ve'd-Dîn....., Mü'minlerin Emîrinin yardımcısı....., saltanatı günlerinde, 617 yılı..... aylarıda bitirildi."

Açıklama:

Kitabenin sağ tarafı aşağıdan yukarıya tamamen kırılmış olduğundan tam bir çözüm yapılamamakla birlikte, sağlam kısımlardaki tarih, elḳâb ve ünvanları nazar-ı dikkate alarak, kitâbenin ve ait olduğu yapının I. Keykubâd'ın saltanatı sırasında yapıldığını kesinlikle söyleyebiliriz.

Müze kayıt defterinde, getirildiği mahallin ve yapı türünün belli olmamasına mukabil, bu kitâbeyi, I. Keykubâd'ın elkâb ve ünvanlarını da nazar-ı dikkate alarak şöyle tamamlamak mümkündür:

1 عمر بعمارة هذه .....[112] المباركة فى ايام دولة السلطان

2 المعظم شاهنشاه الاعظم ملك رقاب الامم

3 سلطان سلاطين العالم علاالدنيا و الدين

4 ابوالفتح كيقباد بن كيخسرو ناصر امير المؤمنين و انتهى بنيانه

5 .....فى شهور سنة سبع عشر و ستمايه

"Bu mübarek ....., büyük sultân, büyük şâhenşâh, milletlerin hâkimi, âlemlerin Sultânlarının Sultânı, Alâü'd-Dünyâ ve'd-Dîn, fetihler babası, mü'minlerin emîrinin yardımcısı, Keyhüsreve oğlu Keykubâd'ın saltanatı günlerinde, 617 yılı ..... ayında bitirildi."

Kitabenin beşinci satırında muhtemelen 617/1220 yılı aylarından birinin ismi geleceğinden, bu kısım tamamlanmadan bırakılmıştır.

[111] İ. H. Konyalı, a.e., s. 298; M. Önder, a.e., s. 101; M. Z. Oral, a.m., s. 57; Konya Belediyesi, a.e., s. 75; J. H. Löytved, a.e., Nr. 17; H. Karamağaralı, a.m., s. 122.

[112] Kitabenin ne tür bir yapıya ait olduğu kesin olarak tesbit edilemediğinden ve boş bırakılan bu kısmı takibeden kelimenin Arapça imla bakımından birden fazla yapı türü için kullanılması mümkün olduğundan tamamlanmamıştır.

Yüksek kabartma olarak yazılmış kitâbenin satır araları enli çubuklarla taksimatlanmıştır.

KAT. NU. 17 (Hoca Fakih Tü rbesi) (18. Res.):

Konya - Hoca Fakîh Türbesi kapısı üzerinde, sivir kemerli bir silme ile çerçevelenmiş, 1.15x0.50 m. ölçülerinde, kabartma olarak dokuz satır olarak yazılmış kitâbe şudur:

1 اللّه

2 هذا القبر

3 الشيخ الاجل الكبير العالم

4 العامل السلك الناسك ا

5 لفاضل العابد المحقق

6 ملك الابدال سيد المجذوبين

7 قطب الشرق و الغرب الفقيه

8 احمد نور اللّه مضجعه

9 تحريره في سنة ثمان عشر و ستمايه[113]

"Allah. Bu kabir, en ulu, en büyük âlim, doğru yolda a'mel eden, dine bağlı, fâziletli kul, gerçeği meydana çıkaran, abdalların meliki, meczubların[114] efendisi, şarkın ve garbın kutbu[115], fakîh[116] Ahmed'indir. Allah yattığı yeri nurlandırsın. Yazılış tarihi 618'dir."

Açıklama:

Kitabeye göre, türbede Fakîh Ahmed medfundur. Fakîh Ahmed, Anadolu Selçukluları devrinde yaşamış bir mutasavvıftır[117].

Kitabede zamanın Sultânından bahs olunmamaktadır. Türbe kitâbelerinde genellikle zamanın Sultânından pek bahs olunmaz. Ancak, tarihi dikkate alındığında, kitâbenin I. Alâeddîn Keykubâd'ın saltanatı yıllarına ait olduğu anlaşılmaktadır.

Kitabede dikkati çeken bir diğer husus, kitâbedeki tarihin Fakîh Ahmed'in ölüm yılı değil de özellikle kitâbenin yazılış yılını ihtiva etmesidir. Bu da, Fakîh Ahmed'in daha önce öldüğünü, türbenin veya kitâbenin daha sonra yapıldığını açıkça ortaya koymaktadır.

Kitabede harf aralarındaki boşluklar rûmîler, tirfil, virgüllü tirfil ve noktalarla doldurulmuştur.

Kitabe bazı ilim adamları tarafından da yayınlanmıştır[118].

[113] Konya Belediyesinin hazırladığı eserde (a.e., s. 90) birinci satırda اللّه ve üçüncü satırda الكبير kelimesi atlanmış, ikinci satırdaki القبر kelimesi الفقير şeklinde istinsah edilmiştir.

[114] Meczüb: Allah sevgisinden dolayı cezbeye tutulmuş kişi.

[115] Kutb: Bir tarikatın ulusu, başı, büyüğü.

[116] Fakîh: Fıkıh ilminin üstadı.

[117] Daha geniş bilgi için bkz.: İ. H. Konyalı, a.e., s. 391; M. Önder, a.e., s. 127-128; H. Önkal, Anadolu Selçuklu Türbeleri, Ankara, 1996, s. 242.

[118] İ. H. Konyalı, a.e., s. 391; M. Önder, a.e., s. 127; F. Soyman-İ. Tonğur, a.e., s. 103-104; Konya Belediyesi, a.e., s. 90.

KAT. NU. 18 (Konya Kalesi) (9. Res.):

Konya - Taş ve Ahşap Eserler Müzesi, 878 Env. Nu.da kayıtlı olup Konya Kalesi'nden getirildiği belirtilen, 0.66x0.43 m. ebadında, kabartma olarak üç satır hâlinde yazılmış kitâbe şöyledir:

1 فی ایام السلطان

2 المعظم کیقباد بن کیخسرو

3 عمر هاذا طریق العبد الضعیف قیصر بن محمود

"Bu yolu, muazzam sultân, Keyhüsrev oğlu Keykubâd'ı saltanatı günlerinde, zayıf kul, Mahmud oğlu Kayser[119] yaptı."

Açıklama:

Kitabenin kaleye veya bir burca yapılan bir yol ile alâkalı olması muhtemeldir. Kitabede inşa tarihi yoktur. Sadece zamanın Sultânı I. Keykubâd'ın adı ve ünvanı ile yolu yaptıran Mahmud oğlu Kayser'in adı geçmektedir[120].

Kabartma olarak yazılmış kitâbede satır araları dar şeritlerle ayrılmıştır.

KAT. NU. 19 (Konya Kalesi) (20. Res.):

Konya - Taş ve Ahşap Eserler Müzesi, 895 Env. Nu.da kayıtlı olan ve Konya Kalesi'ne ait olduğu belirtilen, 0.96x0.78 m. ebadındaki mermerde, üç satır hâlinde yazılmış kitâbe şudur:

1 السلطان المعظم علا الدنیا و

2 الدین ابو الفتح کیقباد بن کیخسرو

3 ناصر امیر المؤمنین عز نصره

"Muazzam sultân, fetihler babası, Alâü'd-Dünyâ ve'd-Dîn, mü'minlerin emîrinin yardımcısı, Keyhüsrev oğlu Keykubâd. Onun başarısı aziz olsun."

Açıklama:

Kitabenin tarihi ve kesin olarak nereye aid olduğu belli değildir. Müze envanter defterinde Konya Kalesi'nden getirildiği kayıtlıdır. Ancak kalenin hangi kısmına ait olduğu belirtilmemiştir.

Kitabe, celî bir yazı ile yüksek kabartma olarak ve biraz sıkıştırılmış şekilde yazılmış olup, satır araları enli çubuklarla taksimatlanmıştır.

Kitabenin üçüncü satırındaki عز نصره ibaresine ilk defa burada rastlamaktayız.

[119] Kayser bin Mahmud: I. Keykâvus ve I. Keykubâd'ın taht mücadeleri sırasında Kayseri Valisi olan bir Emîr'dir. Celâleddîn Kayser namıyla ma'ruf bu Emîr'in adı Tevhid Bey'in TOEM'de (Yıl: 1.1326, s. 254) yayınladığı Sinop Kalesi'nin yapılışına ait bir diğer kitabede de geçtiği belirtilmektedir (H. Ethem, a.e., (Haz. Kemal Göde), s. 62.).

[120] I. Alâeddin Keykubâd'ın, Konya şehrinin etrafının surlar ve burçlarla çevrilmesi ve buraları yaptıran her Emîr'in kendi adını da yaptırdığı yere yazdırması hususunda emirler verdiğini kaynaklardan biliyoruz (İbn Bibi, a.e., s. 253-256; O. Turan, a.e., s. 332).

Kitabe bazı yayınlarda da yer almaktadır[121].

KAT. NU. 20 (Konya Kalesi) (21. Res.):

Konya - Taş ve Ahşap Eserler Müzesi, 940 Env. Nu. da kayıtlı olup, Konya Kalesi'ne ait olduğu belirtilen 0.93x0.74 m. ölçülerinde, baş tarafı kırık iki satırlık kitâbe şudur:

1 .....ن المعظم علا الد نيا و الدين

2 .....بن كيخسرو برهان امير المؤمنين

"Muzzam.....n, Alâü'd-Dünyâ ve'd-Dîn, mü'minlerin emîrinin bürhânı, Keyhüsrev oğlu.....?"

Açıklama:

Kitabenin sağ tarafı kırık olduğu için hükümdarın adı ve bir kısım elkâbı okunamamaktadır. Ayrıca tarih ibaresi de bulunmamaktadır.

Kitabedeki mevcut elkâb ve ünvanı dikkate alarak, bu kitâbenin kesin olarak I. Alâeddîn Keykubâd'ın saltanatı yıllarına ait olduğunu söyleyebilirz. Buna göre kitâbenin aslî şekli şöyle olmalıdır.

1 السلطان المعظم علا الد نيا و الدين

2 كيقباد بن كيخسرو برهان امير المؤمنين

"Muazzam sultân, Alâü'd-Dünyâ ve'd-Dîn, mü'minlerin emîrinin bürhânı, Keyhüsrev oğlu Keykubâd."

Konya Kalesi'ne ait olduğu belirtilen bu kitâbe, kabartma olarak güzel bir yazı ile yazılmış olup, satır araları enli bir çubukla ayrılmıştır. Harflerin aralarındaki boşluklar tirfil ve cezmlerle doldurulmuştur.

KAT. NU. 21 (Konya Kalesi) (22. Res.):

Konya - Taş ve Ahşap Eserler Mü zesi, 894 Env. Nu. da kayıtlı olup, Konya Kalesi'nden getirildiği belirtilen, 0.74x0.65 m. ebadında, dört satırlık kitâbe şudur:

1 امر هذه العمارة السلطان المعظم

2 شاهنشاه الاعظم علا الدنيا

3 و الدين ابو الفتح كيقباذ بن

4 كيخسرو برهان امير المؤمنين

"Bu imâretin yapılmasını, muazzam sultân, büyük Şâhenşâh, fetihler babası, mü'minlerin emîrinin bürhânı, Alâü'd-Dünyâ ve'd-Dîn, Keyhüsrev oğlu Keykubâd emretti."

Açıklama:

Konya Kalesi'nden getirildiği belirtilen kitâbede, tarih ibaresi bulunmamaktadır. Ancak zamanın Sultânı I. Alâeddîn Keykubâd'ın adı, elkâbı ve ünvanları zikr olunmuştur. Buna isti-

[121] İ. H. Konyalı, a.e., s. 154; M. Önder, a.e., s. 69.

naden, kitâbenin ve ait olduğu yapının I. Keykubâd'ın saltanatı yıllarında yapıldığını söylemek mümkündür.

Güzel, kabartma bir yazı ile yazılmış kitâbenin satır araları enli çubuklarla biribirinden ayrılmıştır.

Kitabe başka müellifler tarafından da incelenmiştir[122].

KAT. NU. 22 (Konya Kalesi) (23. Res.):

Konya - Taş ve Ahşap Eserler Müzesi, 874 Env. Nu. da kayıtlı olup, Konya Kalesi'ne ait olduğu belirtilen, 1.27x0.87 m. ebadındaki hafif kavisli mermere, üç satır hâlinde yazılmış kitâbe şudur:

1 بنى هذ البرج و البدن فى ايام السلطان

2 المعظم علا الدنيا و الدين ابو الفتح

3 كيقباد بن كيخسرو ناصر امير المؤمنين[123]

"Bu burc ve beden, muazzam sultân, fetihler babası, mü'minlerin emîrinin yardımcısı, Alâü'd-Dünyâ ve'd-Dîn, Keyhüsrev oğlu Keykubâd'ın Sultânlığı zamanında yapıldı."

Açıklama:

Konya'da Söylemez Tekkesi'nin temelleri açılırken bulunduğu belirtilen[124] ve Konya Kalesi'ne ait olan bu kitâbede inşa tarihi yoktur. Ancak zamanın hükümdarı I. Keykubâd'ın elkâb ve ünvanları zikr olunmuştur.

Bulunduğu mahal dikkate alındığında, kitâbenin Konya Kalesi'nin güneye açılan kapılarından birine veya bir burcuna ait olması kuvvetle muhtemeldir.

Kitabe, yüksek kabartma olarak muntazam bir şekilde yazılmış olup, satır araları dar çubuklarla taksimatlanmıştır. Harflerin yazı hususiyetinden dolayı, aralarında meydana gelen boşluklar tirfillerle doldurulmuştur.

KAT. NU. 23 (Konya-Havzan Çeşmesi) (24. Res.):

Konya - Havzan Çeşmesi üzerinde yer alan ve eski Havzan'a ait olduğu söylenen[125], sağlı sollu yerleştirilmiş iki kitâbe parçasından biri 0.46x0.70 m. ebadında ve iki satır hâlinde, diğeri ise, 0.67x0.70 m. ebadında ve tek satır olup kabartma olarak yazılmışlardır.

Sağdaki kitâbe:

1 .....طان المعظم علا الدنيا

2 .....فتح كيقباد بن كيخسرو

[122] M. Önder, a .e., s. 68.

[123] M. Önder'in eserinde (a.e., s. 68). üçüncü satırdaki ناصر امير المؤمنين ibaresi atlanmıştır.

[124] İ. H. Konyalı, a.e., s. 152.

[125] Havzan Çeşmesi, "Eski ve yeni tarihçilerin Konya Kalesi'nin batı kapısının önünde bulunduğunu söyledikleri büyük su kubbesi, İstasyonun üstündeki Eski Havzan'dır. Havzan'dan su, 22 künkle muhtelif semtlere taksim ediliyordu. I. Alâeddîn Keykubâd devrine ait iri kitabe taşları vardı. 1341 mâlî yılında yörenin yardımı ile eski Havzan'ın enkazından doğu tarafında bir çeşme yapılmıştır. Çeşmenin cephesinde Eski Havzan'a ait iki kitabe parçası konulmuştur" (İ. H. Konyalı, a.e., 895). Hâlen, aynı yerden biraz ileride çeşme mevcuttur.

"Muazzam .....tan, fetih....., Alâü'd-Dünya....., Keyhüsrev oğlu Keykubâd."

Soldaki kitâbe:

1 السلطانى

"Sultân'a aid"

Açıklama:

Sağdaki iki satırlık kitâbenin baş kısmı çeşmenin kemer ayağının gerisinde kaldığından okunamamakta olup, eksik kalmıştır. Bu okunamıyan kısımları, daha evvel tedkik ettiğimiz I. Keykubâd devrine ait diğer kitâbelerdeki elkâb ve ünvanlara istinaden, birinci satırdaki eksik kısmı السلطان ve ikinci satırdaki eksik kısmı da و الدين ابو الفـ.. şeklinde tamamlamayı uygun bulduk.

Kitabelerin her ikisinin de Eski Havzan'a ait olduğu düşünüldüğünde, aynı yerde bulunabilecekleri, hatta tek satırlık kitâbenin uzunluğu ile iki satırlık diğer kitâbenin uzunluğunun aynı olması ve benzer malzeme üzerine yazılmış olmaları da, bu kitâbe parçalarının bir arada, altlı üstlü bulundukarı kanaatini uyandırmaktadır. Bu ihtimaller değerlendirildiğinde, kitâbenin aslen alt alta üç satır hâlinde yazılmış olduğu ve yer değiştirme esnasında bu şekilde yerleştirilmiş oldukları kuvvetle muhtemeldir. Kitabenin tamamlanmış şekli şöyledir:

1 السلطانى
2 السلطان المعظم علا الدنيا
3 و الدين ابوالفتح كيقباد بن كيخسرو

"Sultân'a aid. Muazzam sultân, fetihler babası, Alâü'd-Dünyâ ve'd-Dîn, Keyhüsrev oğlu Keykubâd."

Kitabenin birinci satırı -tek satırlık kitâbe parçasında- Sultân'ın azâmetine binâen oldukça iri bir yazı ile yazılmış olup, boşluklar yine aynı ölçüde büyük rûmîlerle doldurulmuştur.

KAT. NU. 24 (Hatuniye Mescidi) (25. Res.):

Konya-Hatuniye Mescidi minaresinin batı yüzünde, çinili bir silme ile çerçevelenmiş 0.85x0.70 m. ebadındaki mermer zemin üzerine, karışık bir yazı ile dört satır hâlinde yazılmış kitâbe şudur:

1 فى ايام السلطان الاعظم علا الدنيا و الدين
2 ابو الفتح كيقباد بن كيخسرو برهان امير المؤمنين صاحب هذ
3 العمارة العبد الراجى المحتاج الا رحمة اللّه تعالى بدر الدين
4 برغونى بن حاجى محمود[126] بتايخ سنة سبع و عشرين و سته مايه

[126] J. H. Lôytved, dördüncü satırdaki bu kısmı (a.e., s. 39) بدر الدين بن متولى بن متولى حـاج بـن محمـود şeklinde okumuştur.

"Bu imâretin sahibi, Alâü'd-Dünyâ ve'd-Dîn, fetihler babası, mü'minlerin emîrinin bürhânı, büyük sultân, Keyhüsreve oğlu Keykubâd'ın saltanatı günlerinde, Allah'ın rahmetine muhtaç, niyaz eden kulu, Hacı Mahmud oğlu Bedrü'd-Dîn Biremonî'dir. Tarihi 627 yılıdır."

Açıklama:

Kitabeden, imâretin yâni minarenin I. Alâeddîn Keykubâd'ın saltanatı sırasında, 627/1229-30 yılında, Hacı Mahmud oğlu Bedreddîn Biremonî[127] tarafından yaptırılmış olduğunu öğrenmekteyiz.

Bozuk bir imlâ ile yazılmış olan kitâbede bazı yanlış yazılışlar mevcuttur. İkinci satırda ... kelimesinden sonra ابو , dördüncü satırdaki تاريخ kelimesinin ر harfi eksik yazılmıştır. Kitabenin fazla ehil olmayan bir hattatın elinden çıkmış olması muhtemeldir.

Kitabe, bazı araştırmacılar tarafından da yayınlanmıştır[128].

KAT. NU. 25 (Zevle Sultan Mescidi) (26. Res.):

Konya - Zevle Sultân Mescidi'nin giriş kapısı üzerindeki 0.50x0.40 m. ebadında, dört satırlık kitâbe şöyledir:

1 (فی ایام دولة الـ)..ـسلطان المعظم علا الدنیا و الدین

2 انما یعمر مساجدللّه من آمن باللّه و الیوم ا

3 لاخر و اقام الصلاة و اتاالزکاة و لم یخشا

4 الا اللّه فعسا اولائك ان یکونو امن المهتدین

"Muazzam sultân, Alâü'd-Dünyâ ve'd-Dîn('in saltanatı günlerinde). "Allah'ın mescidlerini ancak, Allah'a ve ahiret gününe inanan, namaz kılan, zekat veren ve Allah'tan başka kimseden korkmayanlar imar eder. İşte doğru yolu bulmaları umulanlar da onlardır[129]."

Açıklama:

Kitabede inşa tarihi ve yaptıranın adı yer almamaktadır. Ancak zamanın Sultânının bir kısım elkâbı zikredilmiştir. Aynı elkâbı, I. Keykubâd, II. Keykubâd ve hatta II. Keykâvus (Kat. Nu. 31) kullanmıştır. Ancak, buradaki diziliş ve üslûba sadece I. Keykubâd'a ait eserlerin kitâbelerinde rastlamaktayız[130]. Buna göre, yapının ve kitâbenin I. Keykubâd devrine ait olması kuvvetle muhtemeldir.

Kitabe çeşitli yayınlarda da yer almaktadır[131].

KAT. NU. 26 (Zazadin Hanı) (27. Res.):

Konya-Merkez İlçeye bağlı Tömek Köyü sınırları içindeki Sa'deddîn veya Zazadîn Hanı, kapalı kısmının taçkapı nişinde, girişin üzerinde, sivri kemerli silme ile çerçevelenmiş 1.00x1.20 m. ebadında, beş satır hâlide yazılmış kitâbe şudur:

[127] Geniş bilgi için bkz.: İ. H. Konyalı, a.e., s. 380.
[128] İ. H. Konyalı, a.e.,, s. 380; J. H. Löytved, a.e., s. 39.
[129] Kur'an-ı Kerîm, Tevbe Sûresi, 18. âyet.
[130] Kat. Nu. 11, 13-14, 19, 22-23.
[131] İ. H. Konyalı, a.e., s. 568; M. Önder, a.e., s. 140.

1 السلطانی[132]

2 فی ایام دولة السلطان الاعظم

3 علا الدنیا و الدین ابو الفتح کیقباد بن کیخسرو قسیم امیر المؤمنین

4 العبد الضعیف المحتاج الی رحمة اللّه تعالی

5 کوبك بن محمد عمره فی شهور سنة ثلاث و ثلاثین و ستمایه[133]

"Sultân'a aid. Büyük sultân, fetihler babası, mü'minlerin emîrinin kasîmi, Alâü'd-Dünyâ ve'd-Dîn, Keyhüsrev oğlu Keykubâd'ın Sultânlığı zamanında, Allah'ın rahmetine muhtaç, zayıf kul Köbek oğlu Mehmed 633 yılı aylarında yaptırdı."

Açıklama:

Kitabeye göre Zazadîn Hanı'nın bu kısmı, I. Alâeddîn Keykubâd'ın saltanatı sırasında, Köbek oğlu Mehmed'e 633/1235-36 yılı aylarında yaptırılmıştır.

Kitabede adı geçen Köbek (Köpek) bin Mehmed, I. Alâeddîn Keykubâd'ın önce tercümanı, sonra av emîri ve daha sonra da mimarı olmuştur[134]. Daha sonra da II. Gıyâseddîn Keyhüsrev'in vezîrliğini yapmıştır. Tarih kitaplarında hep "Köpek" olarak geçen bu isim, kitâbede "Köbek" şeklinde geçmektedir. Bunun sebebi olarak Türkçede 'b' harfinin 'p' harfine dönüşmesini gösterilebilir. Aynı hanın dış kapısındaki kitâbede de (Kat. Nu. 27) benzer şekilde geçmektedir.

Kitabe, alçak kabartma olarak yazılmış olup, harflerin aralarındaki boşluklar rûmî ve rozetlerle doldurulmuştur.

Kitabe bazı yayınlarda da yer almaktadır[135].

KAT. NU. 27 (Zazadin Hanı) (28.Res.):

Konya - Merkez İlçeye bağlı Tömek Köyü sınırları içindeki Sa'deddîn veya Zazadîn Hanı-'nın asıl taçkapı nişinde, girişin üzerinde, muhtemelen dilimli kemerli çerçeveli, yaklaşık 1.10x1.30 m. ölçülerinde, dört satırlık kitâbe şudur:

1 لما اشتمل الفضل و احتفل الفیض

2 و اتصلت به مراحم الحضرة المطهر و مکارم الدولة المنوره[136]

3 السلطان الاعظم ملك رقاب الامم غیاث الدنیا و الدین

4 ابو الفتح کیخسر(و) بن کیقباد قسیم امیر المؤمنین الضعیف کوبك بن محمد سنة اربع ثلثین ستمائه

"... Nurlu devletin, fazileti, feyzi, iyilikleri ve merhametlerinin birleştiği, büyük sultân, milletlerin hâkimi, fetihler babası, mü'minlerin emîrinin kasîmi, Gıyâsü'd-Dünyâ ve'd-Dîn, Keykubâd oğlu Keyhüsrev (zamanında), zayıf (kul), Köbek oğlu Mehmed 634 yılında (yaptırdı)."

132 İ. H. Konyalı'nın eserinde, (a.e., s. 1055) bu kısım yer almamaktadır.

133 Konya Belediyesi tarafından hazırlanan eserde (a.e., s. 94), üçüncü satırdaki کیقباد بن کیخسرو ibaresi کیخسرو بن کیقباد şeklinde ve beşinci satırdaki کوبك kelimesi کوبك şeklinde istinsah edilmiştir.

134 İ. H. Konyalı, a.e., s. 1057-1058.

135 Konya Belediyesi, a.e., s. 94; İ. H. Konyalı, a.e., s. 1057-1058.

136 Konya Belediyesi tarafından hazırlanan eserde (a.e., s. 94), birinci ve ikinci satırlar tamamen ve dördüncü satırın da کوبك kelimesi atlanmıştır. Ayrıca, olmadığı halde فی شهور ibaresi eklenmiştir.

Açıklama:

Kitabeden, Han'ın bu kısmının 634/1236-37 yılında, II. Gıyâseddîn Keyhüsrev'in saltanatı sırasında Köbek bin Mehmed tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Kitabenin evvelce dilimli kemerli bir silme ile çerçevelenmiş olduğu mevcut durumdan anlaşılmaktadır. Hâlen üst dilimi kısmen eksiktir. Bu sebeple, kitâbenin tam olarak kaç satır olduğu anlaşılamamaktadır. Mevcut kısmın birinci satırın üst kısmı da kısmen eksiktir. Ayrıca, kitâbenin harfleri sıkıştırılmış ve biribirine karışmış (girift) olup, pek çok harf biribirini kesmektedir. Kitabede, "yaptırıldı, emredildi veya inşa edildi" gibi ibareler olmadığı gibi, dördüncü satırda " كيخسرو Keyhüsrev" kelimesinin "و vav" harfi ve الضعيف kelimesinden önce gelmesi gereken العبد kelimesi de eksiktir.

Kitabenin satır araları ince çubuklarla taksimatlanmıştır.

KAT. NU. 28 (Konya Kalesi) (29. Res.):

Konya - Taş ve Ahşap Eserler Müzesi, 1057 Env. Nu.da kayıtlı olup, Konya Devlet Hastahanesi karşısından, Parsana'dan getirildiği belirtilen 0.67x0.53 m. ebadında, sivri kemerli bir silme ile çerçevelenmiş beş satırlık kitâbe şudur:

1 بسم الله الرحمن الرهيم

2 فى ايام الدولة السلطان

3 العظم غياث الدنيا و الدين ابو الفتح

4 كيخسرو بن كيقباد بن كيخسرو قسيم امير المؤمنين

5 فى تاريخ شهر محرم سنة خمسن و ثلثين و ستمايه

"Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Büyük sultân, Gıyâsü'd-Dünyâ ve'd-Dîn, fetihler babası, mü'minlerin emîrinin kasîmi, Keyhüsrev oğlu Keykubâd oğlu Keykubâd oğlu Keyhüsrev'in saltanatı günlerinde, 635 yılı Muharrem ayında."

Açıklama:

Konya Kalesi'nin bir burcuna veya bir kapısına ait olabileceği ileri sürülen[137] kitâbenin kesin olarak nereye ait olduğu belli değildir. Kitabede yapım emirlerine dair hiç bir ibâre yer almadığı gibi, kimin neyi yaptırdığına dair de bir kayıt yoktur.

Kitabede adı, elkâb ve ünvanları sıralanan sultân, onbirinci Selçuklu Sultânı II. Gıyâseddîn Keyhüsrev'dir.

Alçak kabartma olarak yazılmış kitâbenin satır araları enli çubuklarla taksim edilmiştir. Harf aralarındaki boşluklar da tirfil, cezm ve noktalarla doldurulmuştur.

KAT. NU. 29 (Hangâh) (30. Res.):

Uluırmak Hoca Ali Câmii'nin doğu cephe duvarında, yaklaşık 1.00x0.80 m. ebadında mermer zemine, alçak kabartma olarak yazılmış altı satırlık kitâbe şöyledir:

[137] İ. H. Konyalı, a.e., s. 603.

1 عمر هذه الخانقاه المباركة فى ايام دولة السلطان

2 المعظم غياث الدنيا و الدين ابو الفتح كيخسرو بن كيقباد

3 قسيم امير المؤمنين و وقف و سبل على الصوفيين و الفقها

4 من اهل الحرفت و شرط فيها التجريد و حل انتفا عها

5 بينهم على وجه المساوات و هو العبد الضعيف المختاج الى رحمة اللّه

6 تعالى مسعود بن شرفشاه و ذلك فى تاريخ سنة سبع و ثلثين و ستمايه

"Bu mübarek Hangâhı, muazzam sultân, Gıyâsü'd-Dünyâ ve'd-Dîn, fetihler babası, mü'minlerin emîrinin ortağı, Keykubâd oğlu Keyhüsrev'in saltanatı günlerinde, 637 yılında, Allah-'ın rahmetine muhtaç, zayıf kulu, Şerefşâh oğlu Mes'ud yaptırıp, fıkıh ve tasavvuf ehline gelip geçenlere konaklamak ve eskidikçe yaptırmak şartı ile vakfetti ve hasıl olan geliri eşit olarak ehl-i Hırfet'e bağışladı."

Açıklama:

Kitabesinden, onbirinci Selçuklu Sultânı II. Gıyâseddîn Keyhüsrev'in hükümdarlık yıllarında, Mes'ud bin Şerefşâh tarafından 637/1239-40 yılında[138] yaptırıldığını öğrediğimiz bu hangâhın, 17. yüzyıla kadar ayakta olup, Konya'nın Akcâmi Mahallesi'nde bulunduğu belirtilmektedir[139]. Ancak bugün o mahalddde böyle bir hangâh mevcut değildir. Bugün bu kitâbe, son yılarda betonarme olarak yapılan Uluırmak Mahallesi Hoca Ali Câmii doğu cephe duvarına yerleştirilmiştir.

Kitabede satır araları fazla enli olmayan şeritlerle ayrılmış olup, harf aralarındaki boşluklar tirfil ve cezmlerle doldurulmuştur.

Kitabede adı geçen Şerefşâh oğlu Mes'ud hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir.

Kitabe bazı ilim adamları tarafından da incelenmiştir[140].

KAT. NU. 30 (Sırçalı Medrese) (31.-31a. Res.):

Konya-Sırçalı Medrese taçkapısı üzerinde, dilimli kemerli bir silme ile çerçevelenmiş, 1.60x1.40 m. ebadında, yedi satır hâlinde yazılmış kitâbe şudur:

1 السلطانى

2 رسم بعمارة هذه المدرسة

3 المباركة فى دولة السلطان الا عظم ظل اللّه فى

4 العالم غياث الدنيا و الدين علا ءالاسلام و المسلمين ابى الفتح

5 كيخسرو بن كيقباد قسيم امير المؤمنين الفقير الى رحمة ربه بدر الدين مصلح

6 ادام اللّه توفيقه و وفقها على الفقها و المنفقين مين اصحاب

7 ابى حنيفه رضى اللّه عنه فى سنة اربعين و ستمايه[141]

[138] M. Önder (a.e., s. 153), kitabedeki tarihi 639/1241-42 olarak vermektedir.

[139] M. Önder, a.e., s. 153.

[140] İ. H. Konyalı, a.e., 387; M. Önder, a.e., 153.

[141] Konya Belediyesi tarafından hazırlanan eserde (a.e., s. 65), beşinci satırda قسيم ve yedinci satırda ابى kelimesi atlanmıştır. Ayrıca, İ. H. Konyalı (a.e., s. 889), altıncı satırdaki المنفقين ibaresini المتفقهين şeklinde istinsah etmiştir.

"Sultân'a aid. Bu mübarek medrese, büyük sultân, âlemlerde Allah'ın gölgesi, Gıyâsü'd-Dünyâ ve'd-Dîn, İslâm ve müslümanların yücesi, fetihler babası, mü'minlerin emîrinin ortağı, Keykubâd oğlu Keyhüsrev'in saltanatı günlerinde, Allah'ın rahmetine muhtaç, fakîr, Bedrü'd-Dîn Muslih -Allah tevfikini idâme etsin- Ebu Hanife Radıyallahü anh ashabından fakîhler[142] ve Allah yolunda infak (harcayan) edenler için 640 senesinde imar etmiştir."

Açıklama:

Kitabeye göre, Bedreddîn Muslih bu medreseyi 640/1242-43 yılında, onbirinci Selçuklu Sultânı II. Gıyâseddîn Keyhüsrev'in saltanatı sırasında, Hanefi mezhebinden fakîhler ve Allah yolunda harcayanlar için yaptırmıştır.

Kitabede, satırlar kalın çubuklarla biribirinden ayrılmış olup, harflerin alt ve üstlerinde yer yer rûmîler süsleyici unsur olarak göze çarpmaktadır.

Medrese ana eyvan kemerinin solundaki altı köşeli çini madalyon içinde, beyaz zemin üzerine patlıcan moru çinilerle, dört satır halinde yazılmış şu kitâbe yer almaktadır:

(1) عمل (2) محمد بن محمد بن (3) عثمان البنا الطو (4) سی

"Tuslu mimar Osman oğlu Mehmed oğlu Mehmed'in eseri."

Bu kitâbeden de medreseyi yapan mimarın kimliğini öğrenmekteyiz.

Kitabe bazı yayınlarda da yer almaktadır[143].

KAT.NU. 31 (Karatay Medresesi) (32. Res.):

Konya - Karatay Medresesi taçkapısının üst kısmında, bir uçtan bir uca uzanan 5.60x0.40 m. ebadında, güzel bir yazı ile yer yer istifli olarak, kısmen tek satır hâlinde, kabartma olarak yazılmış kitâbe şudur:

1 قال اللّه تعالى ان اللّه لايضيع اجر المحسنين[144] امر بهذه العمارة المباركة فى ايام و دولة السلطان الاعظم ظل اللّه فى العالم علاءالدنيا و الدين ابو الفتح كيكاوس بن كيخسرو بن كيقباذ بن السلطان الشهيد كيخسرو بن مسعود بن قلج ارسلان قره طايى بن عبداه فى شهور سنة تسع و اربعين و ستمايه غفر اللّه لمن اعمره[145]

"Yüce Allah buyuruyorki: Allah iyilik yapanların ecrini zayi etmez. Bu mübarek İmâretin kurulmasını, büyük sultân, âlemlerde Allah'ın gölgesi, fetihler babası, Alâü'd-Dünyâ ve'd-Dîn, Kılıç Arslan oğlu Mes'ud oğlu Şehid Sultân Keyhüsrev oğlu Keykubâd oğlu Keyhüsrev oğlu Keykâvus'un saltanatı günlerinde, Abdullah oğlu Karatayî, 649 yılı aylarında emretti. Allah yaptırana mağfiret etsin."

[142] Fakîh: Fıkıh, din ve şeriat ilminin üstâdı.

[143] İ. H. Konyalı, a.e., s. 889; M. Önder, a.e., s. 155-156; F. Soyman-İ. Tongur, a.e., s. 50-51; Konya Belediyesi, a.e., s. 65.

[144] Kur'an-ı Kerim, Tevbe Sûresi, 119. âyet.

[145] C. Huart (a.e., Nu. 35), قلج ارسلان ibaresinden önceki بن ve فى العالم ibarelerini atlamış ve قره طايى kelimesini de قره طلى şeklinde istinsah etmiştir. Konya Belediyesi'nin hazırladığı (a.e., s. 76) eserde de, و دولة ibaresi atlanmış ve قلج kelimesi de قلنج şeklinde istinsah edilmiştir.

Açıklama:

Kitabeye göre medrese, onikinci Selçuklu sultânı II. Keykâvus'un hükümdarlık yıllarında, Abdullah oğlu Karatayî[146] tarafından 649/1251 yılında yaptırılmıştır. Ayrıca kitâbede, II. Keykâvus'un elkâb ve ünvanları ile birlikte şeceresi de tam olarak zikredilmiştir. Ancak, bu devir, II. Keykâvus, IV. Rükneddîn Kılıç Arslan ve II. Keykubâd'ın ortaklaşa hükümet sürdükleri zamandır. Fakat, medresenin kitâbesinde sadece II. Keykâvus'un adı zikrolunmaktadır. Bu da, payitahtta II. Keykâvus'un hâkim olduğuna delildir. Ancak, II. Keykâvus'un tek başına hükümdar olarak halife tarafından tanınmıyor olması muhtemeldir. Çünkü, hükümdar elkâb ve ünvanları arasında, halife tarafından tanındığını gösterir ünvanlardan hiç biri geçmemektedir.

Kitabe, on parça mermer üzerine alçak kabartma olarak yazılmıştır. Şayan-ı dikkat husus; kitâbenin yazıldığı her parça âdeta ayrı birer satır olarak düşünülmüş ve bunun yanı sıra bir parçada yazılı olan ibârelerin ayrı bir mevzuu oluşturmasıdır. Şöyleki; birinci parça, Kur'an'dan bir âyeti, ikinci parça yapının cinsini, üçüncü parça Sultanın ünvanlarını, dördüncü ve beşinci parçalar Sultanın adını ve elkâbını, altıncı ve yedinci parçalar Sultânın şeceresini, sekizinci parça yaptıranın adını, dokuzuncu parça inşa tarihini ve onuncu parça ise bir dua terkibini ihtiva etmektedir.

Kitabenin ilk bakışta girift ve istifli bir şekilde görülmesine mukabil, yukarıda zikrettiğimiz hususlar, Konya'da başka hiç bir kitâbede karşımıza çıkmamaktadır. Kitabenin birinci ve üçüncü parçaları ikişer satır hâlinde, dördüncü parça ise sultânın "yüce" sıfatına binaen daha büyük ve diğer parçalar girift ve istifli bir şekilde yazılmıştır. Harf aralarında yer yer yazımdan dolayı meydana gelen boşluklar tirfil ve rûmîlerle doldurulmuştur.

Kitabenin sekizinci parçasında yaptıranın adı olarak geçen Abdullah oğlu Karatayî قره طايى بن عبداه şeklinde yazılmıştır. Kitabenin hattatı burada, لله من عبد الله kısmını kısaltarak bu parçaya sıkıştırma cihetine gitmiştir.

Kitabe yerli ve yabancı çeşitli yayınlarda da yer almaktadır[147].

KAT. NU. 32 (Abdülaziz Mescidi) (33. Res.):

Konya - Karatay (Çini Eserleri) Müzesi, 914 Env. Nu.da kayıtlı olup, Abdülaziz Mescidi'ne ait olduğu belirtilen, 1.00x0.85 m. ebadında, yer yer eksik ve bozuk, lacivert zemin üzerine beyaz renkli olarak beş satır hâlinde yazılı kitâbe şudur:

1 بسم الله الرحمن الرحيم ...ر هذ المساجد

2 فى ايام السلطان الا ...م ظل الله فى العا

3 لم عزالدنيا والد .....لام و المسلمين ابو

4 الفتح كيكاوس بن كيخ.....مير المؤمنين

5 العبد ا...ضعيف ...ارو...سين...ر سنة احدى

[146] Karatayî bin Abdullah: Asıl adı Celâleddîn Karatayî bin Abdullah'tır. "Taşt Emîri" sıfatıyla 18 sene I. Keykubâd'a hizmet etmiş; II. Keykâvus zamanında "Hazine-i Hassa"ya tayin olmuş; II. Keykâvus, IV. Kılıç Arslan ve II. Keykubâd'ın birlikte saltanatı sırasında "Saltanat Naibliği" ve sultanların "Atabekî" olmuştur. 28 Ramazan 652/11 Kasım 1254 yılında Kayseri'de ölmüştür (O. Turan, a.e., s. 393, 413, 465, 469, 472.).

[147] İ. H. Konyalı, a.e., s. 850; M. Önder, a.e., s. 160; F. Soyman-İ. Tongur, a.e., s. 37-38; C. Huart, a.e., Nu. 35; Konya Belediyesi, a.e., s. 76.

"Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Bu mescid, ... sultân, âlemlerde Allah'ın gölgesi, İzzü'd-Dünyâ ve'd.....lâm ve müslümanların ....., fetihler babası, ... mîrü'l-mü'minin....., Keyhüs..... oğlu Keykâvus'un saltanatı günlerinde, ...zayıf kul..... 1 senesinde yapıldı."

Açıklama:

Kitabe çok dağınık olduğundan ve parçaların eksikliği sebebiyle tam bir mânâ çıkarılamamakla beraber, mescidin II. Gıyâseddîn Keyhüsrev'in oğlu II. Keykâvus'un hükümdarlığı zamanında yapılmış olması muhtemeldir. Çünkü kitâbede geçen elkâb ve ünvanlar, bu Sultânınkilere çok benzemektedir.

Mevcut kitâbede, ait olduğu Abdü'l-Aziz Mescidi'nden sökülüp müzede yeniden tamamlanırken bazı parçaların yerlerinin değişmiş olduğu ve yanlış yerlere yerleştirilmiş olduğu görülmektedir.

Yukarıdaki kitâbenin birinci satırındaki eksik kısmı بنى, ikinci satırındakini عظم ve üçüncü satırdakini de ين سلطان الاسلام şeklinde tamamlıyoruz. Dördüncü satırdaki كيخسرو kelimesinin رو kısmı beşinci satıra yerleştirilmiştir. Bunu dördüncü satıra aktararak كيخسرو kelimesini tamamlıyoruz. Beşinci satırda, yine mevcut karışıklığı kısmen düzelterek, son kısma yerleştirilen سنة احدى ibaresini başa alarak, sadece سين kısmı kalmış olan ve muhtemelen خمسين olan kısmı önüne alıp سنة احدى خمسين و ستمايه şeklinde düzenliyoruz. Aynı satırda, العبد الضعيف ibaresinden sonra bir isim gelmesi muhtemeldir. Ancak, burada sadece ا. بد harfleri kalmıştır. Bu harflere ve kitâbenin getirildiği Abdü'l-Azîz Mescidi'nin ismine istinaden de burayı عبدالعزيز. şeklinde tamamlıyoruz. Yine, son satırdaki kitâbenin tarih hususunu da II. İzzeddîn Keykâvus'un saltanatı yıllarını dikkate alarak düzeltmeyi uygun buluyoruz.

Bu değerlendirmeler doğrultusunda ve zamanın Sultânının elkâb ve ünvanlarını da nazar-ı dikkate alarak, kitâbenin eksik veya yanlış yerleştirilmiş bu kısımlarını şöylece tamamlamak uygun olacaktır:

1 بسم الله الرحمن الرحيم بنى هذ المساجد

2 فى ايام السلطان الا عظم ظل الله فى العا

3 لم عزالدنيا والد ين سلطان الاسلام و المسلمين ابو

4 الفتح كيكاوس بن كيخسرو برهان امير المؤمنين

5 العبد الضعيف عبدالعزيز سنة احدى و خمسين و ستمايه

"Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Bu mescid, büyük sultân, âlemlerde Allah'ın gölgesi, İzzü'd-Dünyâ ve'd-Dîn, İslâm ve müslümanların sultânı, fetihler babası, mü'minlerin emîrinin bürhânı, Keyhüsrev oğlu Keykâvus'un saltanatı günlerinde, 651 senesinde, zayıf kul Abdü'l-Azîz tarafından yapıldı."

Satır araları herhangi bir unsurla taksimatlanmamış olup harf aralarındaki boşluklar yer yer cezm ve tirfillerle doldurulmuştur.

Kitabe bazı müellifler tarafından da incelenmiştir[118].

[148] İ. H. Konyalı, a.e., s. 1153; M. Önder, a.e., s. 145-146.

KAT. NU. 33 (Sahip Ata Câmii) (34-35. Res.):

Konya-Sahip Ata Câmii taçkapısı üzerinde, alçak kabartma olarak grift bir yazı ile yazılmış, 3.25x0.35 ebadında, tek satırlık kitâbe şudur:

امر بعمارة المسجد المبارك فى ايام دولة السلطان المعظم مالك رقاب الامم سيد سلاطين العرب و العجم عزالدنيا و الدين ابو الفتح كيكاوس بن كيخسرو خلد الله سلطانه العبد الضعيف المحتاج الى رحمة الله على بن الحسين بن الحاج ابوُ بكر غفر الله له و لو الديه سنة ستة و خمسين و ستمايه[149]

"Bu mübarek mescidin yapılmasını, muazzam sultân, kölelerin azadcısı, Arap ve Acem Sultânlarının efendisi, İzzü'd-Dünyâ ve'd-Dîn, fetihler babası, Keyhüsrev oğlu Keykâvus'un saltanatı günlerinde-Allah saltanatını daim etsin- Allah'ın rahmetine muhtaç, zayıf kul, Hacı Ebubekir oğlu Hüseyin oğlu Ali 656 yılında emretmiştir. Allah kendisini, anasını ve babasını affetsin."

Açıklama:

Kitabeye göre mescid, II. Keykâvus'un saltanatı sırasında, 656/1258 senesinde Hacı Ebubekir oğlu Hüseyin oğlu Sahip Ata Fahreddîn Ali tarafından yaptırılmıştır.

Girift bir şekilde yazılmış olan kitâbede, ا, ل, لا gibi harfler nereden başlarsa başlasın kolları üst sınıra kadar uzatılmıştır.

Ayrıca kitâbede, onikinci Selçuklu hükümdarı II. Keykâvus'un hemen hemen bütün elkâb ve ünvanları zikrolunmuştur.

Taçkapının ön yüzünün sağ tarafındaki sebilin üstünde yer alan iki adet yuvarlak madalyona, oyma olarak usta kitâbesi hakkedilmiştir.

Bu madalyonlardan sağdakinde عمل كلوك ve soldakinde de بن عبد الله yazılıdır. Bundan da câmiin mimarının Abdullah oğlu Kelûk olduğu anlaşılmaktadır.

655-657/1257-1259 tarihleri arasında IV. Rükneddîn Kılıç Arslan ile ortaklama hükümet sürdüklerinden olsa gerektir, kitâbede halife tarafından atfedilen ünvanlar yer almamaktadır. Bu da II. Keykâvus'un tek başına hükümdar olmadığına işaret etmektedir[150].

Kitabe başka yayınlarda da yer almaktadır[151].

[149] Konya Belediyesi'nin hazırladığı eserde (a.e., s. 61), السلطان المعظم'ın المعظم ibaresi yerine ظل الله فى العالم ibaresi yanlış olarak okunmuş ve bu şekilde istinsah edilmiştir.

[150] Kat. Nu. 27'deki kitabede de aynı durum söz konusudur.

[151] İ. H. Konyalı, a.e., s. 506; M. Önder, a.e., s. 113; F. Soyman-İ. Tongur, a.e., s. 55-56; Konya Belediyesi, a.e., s. 61; T. Baykara, a.e., s. 82.

KAT. NU. 34 (Pir Es'ad Türbesi) (36. Res.):

Konya-Pir Es'ad Türbesi (Pisilli Türbe) içerisinde, ortadaki sıvalı ve beyaz badanalı bir sandukanın baş tarafına yerleştirilmiş, 0.85x0.67 m. ebadında, beş satırlık kitâbe şöyledir:

1 بسم اللّه الرحمن الرحيم

2 كل من عليها فان و يبقى وجه ربك[152]

3 هذه تربة الشيخ الكبر العالى و الخطير

4 ولى اللّه فى الارضى شيح اسعد رحمة اللّه عليه

5 توفى سنة اثنين و ستين و ستمايه

"Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Her canlı fanidir, ancak Allah bâkidir. Bu türbe, ulu, yüce ve hatırlı şeyh, dünyada Allah'ın velisi, 662 yılında ölen Şeyh Es'ad'ındır. Allah'ın rahmeti üzerinde olsun."

Açıklama:

Kitabede, halk arasında "Pisilli Sultân adıyla bilinen[153] Selçuklu devri şeyhlerinden Şeyh Es'ad'ın ünvanları zikredilmiş, fakat devrin hükümdarı hakkında hiç bir şey zikredilmemiştir. Ancak kitâbenin tarihini dikkate alarak zamanın hükümdarının IV. Rükneddîn Kılıç Arslan olduğunu tesbit ediyoruz.

Güzel bir yazı ile kabartma olarak yazılmış kitâbede, harf aralarındaki boşluklar rûmî dal ve yapraklarla, nokta ve tirfillerle doldurulmuştur.

KAT. NU. 35 (Anber Reis Türbesi) (37. Res.):

Konya-Taş ve Ahşap Eserler Müzesi, 917 Env. Nu.da kayıtlı olup, Anber Reis Türbesi'ne ait olduğu belirtilen, 0.62x0.54 m. ebadında beyaz mermere kabartma olarak üç satır hâlinde girft bir hat ile yazılmış kitâbe şudur:

1 هذه القبة تربة الفقير الى اللّه تعلى شهاب الدين عنبر الحبشى

2 زعيم الدار نور اللّه قبره و جعله يوم القيامة من الفائزين بلطفه[154]

3 و كرمه بحرمة نبيه محمد عليه السلام فى غرة .....[155] المبارك سنة ثلث و ستين و ستمايه

"Bu fakîr, Za'îmü'd-Dâr Habeşî Şehâbü'd-Dîn Anber'in bu kubbeli türbesi - Yüce Allah kabrini nurlandırsın ve kıyamet gününde Peygamberi Muhammed Aleyhisselâmın hürmetine, kendisine lütuf ve keremi bol olsun- 663 yılı mübarek ..... ayının başlarında yapıldı."

. Açıklama:

Kitabede, zamanın Sultânının adı, elkâb ve ünvanları yer almamaktadır. Kitabenin tarihini dikkate alarak, türbenin IV. Rükneddîn Kılıç Arslan'ın zamanında yaptırıldığını anlıyoruz.

[152] Kur'an-ı Kerîm, Rahman Sûresi, 26. âyet ve 27. âyetin bir kısmı.
[153] İ. H. Konyalı, a.e., s. 703; M. Önder, a.e., s. 188-189.
[154] M. Önder (a.e., s. 179), bu kısmı atlamıştır.
[155] Bu kırık yeri M. Y. Akyurt (a.e., s. 90), رمضان şeklinde okumuştur.

Selçuklu saray ağalarından Za'îmü'd-dâr[156] Şehâbü'd-dîn[157] Anber adına 663/1264-65 senesinde yapılan türbenin üçüncü satırında, yapının inşa tarihine ilişkin "ay" olarak isminin yazıldığı yer kırılmıştır.

Kitabe oldukça girift bir yazı ile yazılmış ve çoğunlukla noktalı harfler noktalanmadan bırakılmıştır. Harflerin aralarındaki boşluklar tirfiller, rûmî ve çiçek tomurcuğu motifleri ile doldurulmuştur. Satırlar biribirinden enli çubuklarla ayrılmıştır.

Kitabe başka neşriyatlarda da yer almaktadır[158].

KAT. NU. 36 (38. Res.):

Konya-Taş ve Ahşap Eserler Müzesi, 908 Env. Nu.da kayıtlı olup, Sa'deddin Ömer Darü'l-Huffâz'ına ait olan 0.56x0.90 m. ebadında, yedi satırlık taş kitâbe şöyledir:

1 بسم اللّه الرهمن الرحيم

2 فى بيوت ازن اللّه ان ترفع و يذكر فيها اسمه يسبح

3 له فيها بالغدو والاصال* رجال لاتليههم تجارة و لابيع[159]

4 امر ببناء هذه المباركة فى ايام دولة السلطان

5 المعظم غياث الدنيا و الدين ابى الفتح كيخسرو بن قلج ارسلان خلد اللّه ملكه

6 العبد الضعيف المختاج الى رحمة اللّه الحج سعد الدين عمر بن كنك

7 و جعلها مسكناً للحفّاظ تقبل اللّه منه فى تاريخ سنة سبع و ستين و ستمايه

"Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Allah'ın, yüksek tutulmasına ve içlerinde adının anılmasına izin verdiği evlerde, insanlar sabah akşam O'nu tesbih ederler. Bunları ne ticaret, ne de alış-veriş alıkoymaz... Hafızlara mesken olarak bu mübarek yerin yapılmasını, muazzam sulthan, Gıyâsü'd-Dünyâ ve'd-Dîn, fetihler babası, Kılıç Arslan oğlu Keyhüsrev'in saltanatı günlerinde -Allah sultânlığını daim etsin- Allah'ın rahmetine muhtaç, zayıf kulu, Hacı Sa'dü'd-Dîn Ömer bin Kenek (?) 667 yılında emretti. Allah kabul etsin."

Açıklama:

Kitabede adı geçen hükümdar, Sultân IV. Rükneddîn Kılıç Arslan oğlu Sultân III. Gıyâseddîn Keyhüsrev'dir.

Kitabesinden, Kenek (veya künek) (?) oğlu Hacı Sa'deddîn Ömer tarafından 667/1268-69 yılında yaptırıldığını öğrendiğimiz bu binan'ın Konya'nın neresinde olduğuna dair bir malumat yoktur. İ. H. Konyalı, yaptıranın adına binaen "Sa'dedîn Ömer Darü'l-Huffâzı" olarak isimlendirmekte ve Sa'deddîn Ömer'in babasının adını da "Köpek" olarak zikretmektedir. Ayrıca, kitâbede noktasız olarak "كك" gibi yazıldığını ve bunun "Köpek" gibi okunmasının gerektiğini ileri sürmektedir[160]. Kitabe üzerinde yaptığımız incelemede, buradaki ibarenin İ.

[156] Za'îmü'd-Dâr: Zeamet sahibi.
[157] Şehâbü'd-Dîn: Dînin kıvılcımı.
[158] İ. H. Konyalı, a.e., s. 322; M. Önder, a.e., s. 179; M. Yusuf 5Akyurt), a.e., s. 90.
[159] Kur'an-ı Kerîm, Nur Sûresi, 36-37. âyetler.
[160] İ. H. Konyalı, a.e., s. 952, 1061.

H. Konyalı'nın ileri sürdüğünün aksine "كنك" olduğu açıkça okunmaktadır. Kaldı ki, Vezîr Sa'deddîn Köbek (Köpek) tarafından yaptırılan Sa'deddîn (Zazadîn) Han'ı kitâbelerinde (Kat. Nu. 26-27) bu isim "كوبك" şeklinde yazılmıştır. Burada كـ harfinden sonra و harfi gelirken, incelediğimiz bu kitâbede و harfi olmayıp, onun yerinde ن harfi olduğu açıkça görünmektedir.

Alçak kabartma olarak yazılmış olan kitâbenin satır araları enli çubuklarla taksimatlanmıştır. Harf aralarındaki boşluklar yer yer tirfil ve cezmlerle doldurulmuştur.

KAT. NU. 37 (Sahip Ata Hangâhı) (39. Res.):

Konya-Sahip Ata Hangâhı giriş kapısı üzerinde, dilimli kemerli 1.20x0.80 m. ebadındaki mermere güzel bir yazı ile dokuz satır hâlinde hakkedilmiş kitâbe şudur:

1 حسبی اللّه

2 بنی و انشا هذه الخانقاه

3 المباركة منزلاً لعباد اللّه

4 الصالحين و مسكناً لاصحاب الصفة المتقين فی ايام دولة

5- السلطان المعظم ظل اللّه فی العالم غياث الدنيا و الدين ابی

6 الفقح كيخسرو بن قلج ارسلان برهان امير المؤمنين خلد اللّه

7 ملكه و ابد دولته العبد الضعيف الراجی رحمة ربه

8 اللطيف علی بن الحسين بن الحاج ابی بكر

9 تقبل اللّه منه فی شهور سنة ثمان و ستين[161] و ستمايه

"Allah bana kâfidir. Bu mübarek Hangâh'ı, Allah'ın sâlih kullarına menzil ve suffa ehli müttakî kullarına mesken olmak için, muazzam sultân, âlemlerde Allah'ın gölgesi, Gıyâsü'd-Dünyâ ve'd-Dîn, fetihler babası, mü'minlerin emîrinin bürhânı, Kılıç Arslan oğlu Keyhüsrev'in saltanatı günlerinde -Allah mülkünü ve devletini daim etsin- Rabbin rahmetine muhtaç, lâtif, zayıf kulu, Hacı Ebubekir oğlu Hüseyin oğlu Ali, 668 yılı aylarında binâ ve inşâ etmiştir. Allah kabul etsin[162]."

Açıklama:

Kitabeye göre Hangâh, III. Gıyâseddîn Keyhüsrev'in Sultânlığı zamanında, 668/1269-70 senesinde, Hacı Ebubekir oğlu Hüseyin oğlu Ali[163] tarafından yaptırılmıştır.

Kitabede yeni olan bir husus, birinci satırdaki .. حسبی اللّه .. ibaresidir. Kitabede III. Gıyâseddîn Keyhüsrev'in elkâb ve ünvanlarının hemen hemen tamamı zikrolunmuştur. Satırlar enli çubuklarla biribirinden ayrılmış olup harf aralarındaki boşluklar, rûmîler, çiçek tomurcukları, tirfiller ve noktalarla doldurulmuştur.

[161] Konya Belediyesi'nin hazırladığı eserde (a.e., s. 62), bu kısım سبعين şeklinde okunmuş ve dolayısıyla tarih olarak 678/1279-80 yılı verilmiş bulunmaktadır.

[162] Kitabenin okunuşu İ. H. Konyalı'dan (a.e., s. 928) alınmıştır.

[163] Bu şahıs, câmii yaptıran Vezîr Sahib Ata Fahreddin Ali'dir.

KAT. NU. 38 (Sadreddîn Konevî Câmii) (40. Res.):

Konya-Sadreddîn Konevî Câmii'nin güneye açılan giriş kapısının üstünde, 0.90 x 0.40 m. ebadında, girift bir yazı ile alçak kabartma olarak üç satır hâlinde yazılmış kitâbe şöyledir:

1 انشى هذه العمارة المباركة مع التربة التى فيهاللشيخ الاملام المحقق العالم الربانى صدرالدين محمد بن اسحق بن محمد رضى اللّه عنه

2 و دار الكتب التى فيهاله ايضاً مع كتبه الموقوفه عليها كماذ كرذلك و شرط وبين فى الوقفيه

3 برسم الفقر ا الصالحين من اصحابه المتوجهين بقلوبهم و قالبهم الى اللّه تعالى فى شهور سنة ثلث و سبعين و ستمايه[164]

"Bu mübarek imâretin inşası, Şeyü'l-İmam, hakikatı arayan Rabbânî â'lim, Mehmed oğlu İshak oğlu Sadrü'd-Dîn Mehmed'in içindeki türbesi -Allah ondan razı olsun- vakfiyesi şartlarında yazılı olduğu üzere, kendisinin vakfeylediği kitapları bulunan kütüphânesiyle beraber, ashabından kalpleri ve vücutlarıyla Allah'a yönelmiş sâlih fakîrler adına 673 yılı aylarında yapıldı."

Açıklama:

Kitabede adı geçen Sadreddîn Mehmed (Mahmud), Selçuklu devrinin tanınmış bilgin ve mutasavvıflarından Şeyh Sadreddîn Konevî'dir[165].

Kitabesinde imâret adıyla geçen câmi, türbe ve kütüphâne'nin 673/1274-75 yılı aylarında yaptırıldığı zikrolunmuş ancak, kim tarafından ve hangi Selçuklu Sultânı zamanında yaptırıldığı belirtilmemiştir. Kitabenin tarihi, III. Gıyâseddin Keyhüsrev'in saltanatı yıllarına tesadüf ettiğinden, bu sultân zamanına atfedebiliriz. Ancak, Sultânın adı, elkâb ve ünvanlarının zikredilmeyişini nüfuzunun olmamasına bağlayabiliriz.

Kitabe girift bir yazı ile yazılmış olup satır araları ince çubuklarla taksimatlanmıştır. Harf aralarındaki boşluklar tirfil, cezm ve rûmîlerle doldurulmuştur.

Kitabe bazı yayınlarda da yer almaktadır[166].

[164] C. Huart (a.e., Nu. 38) kitabedeki الربانى kelimesini الرباضيه şeklinde, صدر kelimesini ضيه şeklinde, المتوجهين kelimesini المتوجين şeklinde istinsah etmiştir. Konya Belediyesi'nin hazırladı eserde (a.e., s. 68), العالم الربانى ibaresi عالم ربانى şeklinde ايضاً kelimesi الفياً şeklinde ve كتبه kelimesi كته şeklinde istinsah edilmiş olup تطلى kelimesi de atlanmıştır.

[165] Daha geniş bilgi için bkz.: İ. H. Konyalı, a.e., s. 487-489.

[166] İ. H. Konyalı, a.e., s. 487; M. Önder, a.e., s. 117-118; F. Soyman-İ. Tongur, a.e., s. 62; Konya Belediyesi, a.e., s. 68; J. H. Löytved, a.e., s. 60; C. Huart, a.e., Nu. 38.

KAT. NU. 39 (Abdü'l-Mü'min Mescidi) (41. Res.):

Konya-Abdü'l-Mü'min Mescidi'nin basık kemerli kapısının üstünde, 2.25x0.32 m. ebadında, girift bir hat ile alçak kabartma olarak iki satır hâlinde yazılmış kitâbe şudur:

1 امر بتجديد هذا المسجد المبارك المعروف بمسجد المغاربة فى ايام دولة السلطان الا عظم ظل اللّه فى العالم غياث الدنيا و الدين سلطان الاسلام و المسلمين ابى الفتح كيخسرو بن قلج ارسلان خلد اللّه دولته و نصر ألويته

2 العبد الضعيف المختاج الى رحمة اللّه الراجى عفو اللّه و احسانه محمود بن امير الحاج ادام اللّه سعادته و احسن خاتمته فى شهور سنة اربع و سبعين و ستمايه والحمد اللّه و حده صلى اللّه على محمد[167]

"Megâribe Mescidi adıyla anılan bu mübarek mescidin yenilenmesini, büyük sultân, âlemlerde Allah'ın gölgesi, Gıyâsü'd-Dünyâ ve'd-Dîn, İslâm ve müslümanların sultânı, fetihler babası, Kılıç Arslan oğlu Keyhüsrev'in saltanatı günlerinde -Allah devletini ebedi ve üstün kılsın- Allah'ın rahmetine muhtaç, Allah'ın af ve ihsanını dileyen zayıf kulu, Emîrü'l-Hac oğlu Mahmud, 674 yılı aylarında emretti -Allah saadetini daim ve hayatının sonunu iyi etsin. Hamd, bir olan Allah'adır. Allah, Muhammed'e selâmet versin."

Açıklama:

Kitabesinden, vaktiyle mevcud olan Megâribe adındaki bu mescidin kısmen veya tamamen yıkılmış olduğunu ve yeniden yapılmasının ondördüncü Selçuklu Sultânı III. Gıyâseddîn Keyhüsrev zamanında, 674/1275-76 yılında, Emîrü'l-Hac[168] oğlu Mahmud tarafından emredildiğini anlamaktayız.

Kitabede adı geçen Emîrü'l-Hac oğlu Mahmud, Sultân IV. Rükneddîn Kılıç Arslan zamanında "Müşrifü'l-Mülk (Evkaf Nâzırı)", III. Gıyâseddîn Keyhüsrev zamanında "Mustavfî (Maliye Nâzırı)" olarak vazife yapmıştır[169].

Kitabede, harf aralarında meydana gelen boşluklar tirfil, cezm ve noktalarla doldurulmuştur.

Kitabe bazı yayınlarda da yer almaktadır[170].

[167] Konya Belediyesi tarafından hazırlanan eserde (a.e., s. 87), birinci satırdaki بتجديد kelimesi تجديد şeklinde, ابى kelimesi ابو şeklinde, قلج kelimesi .. قلنج .. şeklinde, الويته kelimesi االوبه şeklinde, ikinci satırdaki . عفو اللّه . ibaresi .. عفوه .. şeklinde yazılmış , سعادته kelimesi atlanmış ve bu kısım . تعالى شوكته . şeklinde istinsah edilmiş ve yine . شهور .. kelimesi de atlanmıştır.

[168] Emîrü'l-Hac: Hac farizesini yerine getiren müslümanlara nezaret için Sultân tarafından tayin edilen memura verilen ünvan.

[169] M. Önder, a.e., s. 134.

[170] İ. H. Konyalı, a.e., s. 281; M. Önder, a.e., s. 134; F. Soyman-İ. Tongur, a.e., s. 90-92; Konya Belediyesi, a.e., s. 87; T. Baykara, a.e., s. 82.

KAT. NU. 40 (Ateşbâz-ı Veli Türbesi) (42. Res.):

Konya-Ateşbâz-ı Veli Türbesi, kıble tarafındaki pencerenin dış tarafından üstüne yerleştirilen, bitkisel süslemeli, 0.75x0.45 m. ebadında, beş satırlık kitâbe şöyledir:

1 هذالقبر
2 السعيد الشهيد المرحوم شمس
3 الملة و الدين يوسف بن عزالدين آ
4 تش باز الى رحمة اللّه تعالى فى منتصف شهر رجب
5 سنة اربع و ثمانين و ستمايه غفر اللّه[171]

"Bu kabir, 684 yılı Receb ayı ortasında ölen, Şemsü'l-Milletü ve'd-Dîn[172], said, şehid, merhum, Ateşbâz[173], İzzü'd-Dîn oğlu Yusuf'undur. Yüce Allah rahmet etsin. Allah af ve merhamet edicidir."

Açıklama:

Kitabede devrin sultânının ismi zikrolunmamıştır. Sadece İzzeddîn oğlu Yusuf'un[174] elkâb ve ünvanları yer almaktadır.

Kitabe üzerindeki tarihe istinaden, zamanın sultânının II. Gıyâseddîn Mes'ud olduğu tesbit edilmektedir. Genellikle türbe kitâbelerinde devrin hükümdarının adı, elkâb ve ünvanları yer almamaktadır.

Kitabe, bitkisel motiflerle süslenmiş bir mermere, sivri kemerli bir pano teşkil edecek tarzda yazılmış olup, satır araları enli çubuklarla taksim edilmiştir.

Kitabe bazı yayınlarda da yer almaktadır[175].

KAT. NU. 41 (Şeyh Alaman Zâviyesi) (43. Res.):

Konya-Taş ve Ahşap Eserler Müzesi, 1061 Env. Nu.da kayıtlı olup, Şeyh Alaman Zhaviyesi'ne ait olduğu belirtilen, 0.60x0.65 m. ebadında, kabartma olarak beş satırlık kitâbe şudur:

1 بسم اللّه الرحمن الرحيم
2 بر سم قدوة المشايخ قطب العالم سيد احمد
3 و ملك المشايخ فقيه احمد و سيد ابراهيم عرب
4 خداش بيامرزادكه هركه تابستان ايخبايكه باشد زمستان
5 ايخبا باشد فى شهر رمضان المبارك سنة سبع و ثمانين و ستمايه[176]

[171] J. H. Löytved (a.e., s. 28), dördüncü satırdaki باز تش ibaresini بسر şeklinde okumuş ve منتصف kelimesini de atlamıştır. Konya Belediyesi tarafından hazırlanan eserde (a.e., s. 92) ise, منتصف kelimesi منصف şeklinde yazılmıştır.

[172] Şemsü'l-Milletü'd-Dîn: Dîn ve milletin güneşi.

[173] Ateşbâz: Ateşle oynayan.

[174] Yusuf bin İzzeddîn, 684/1285 tarihinde ölmüştür. Aslen Larende'li olduğu söylenmekte olup, Sultânü'l-Ulema ile Konya'ya gelmiş ve Dergâh'ta hizmet etmiş, Mevlâna Medresesinde Mevlâna'nın aşçılığını yapmıştır (Konya Belediyesi, a.e., s. 93; Abdülbaki Gölpınarlı, Mevlevi Adab ve Erkanı, İstanbul 1963, s. 7).

[175] İ. H. Konyalı, a.e., s. 588; M. Önder, a.e., s. 101-102; Konya Belediyesi, a.e., s. 92; J. H. Löytved, a.e., s. 28.

[176] Kitabenin okunuşunda İ. H. Konyalı (a.e., s. 745) ve M. Önder (a.e., s. 183)'den istifade edilmiştir. Konya Belediyesi tarafından hazırlanan eserde (a.e., s. 90), üçüncü satırda و سيد kelimesi بن şeklinde, dördüncü satırdaki .. مررود kelimesi مزران şeklinde ve beşinci satırdaki باشد kelimesi de بات şeklinde istinsah edilmiştir.

"Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Şeyhlerin önderi, âlemlerin kutbu, Seyyîd Ahmet ve Şeyhlerin sultânı Fakîh Ahmed ve Seyyîd İbrahim Arab için 687 yılı mübarek Ramazan ayında yapılmıştır. Allah yaz-kış burada oturanlar bağışlasın."

Açıklama:

Kitabesinde Seyyîd Ahmed, Fakîh Ahmed ve Seyyîd İbrahim Arab için 687 yılı Ramazan (Eylül 1288) ayında yapıldığı anlaşılmaktadır. Zâviyeyi inşa ettirenin ve zamanın Sultânının kim olduğu kitâbede belirtilmemiştir. Kitabenin tarihine göre bu dönemde Selçuklu tahtında, onbeşinci Selçuklu II. Gıyâseddîn Mes'ud bulunmaktadır. Ancak, Moğol istilâsından sonra Selçuklu Sultânlarının otoritesi kalmadığından olsa gerek, II. Gıyâseddîn Mes'ud'un adı, elkâb ve ünvanları kitâbede zikredilmemiştir. bazı müellifler bunun sebebini, manevî devlet ve zevki tercih ettikleri için Sultân II. Mes'ud'un adını kitâbeye konulmadığı şeklinde izah etmeye çalışmaktadırlar[177].

Kitabede satır araları geniş şeritlerle biribirinden ayrılmış ve harf aralarındaki yer yer meydana gelen boşluklar tirfil ve rûmîlerle doldurulmuştur. Kitabede Farsça ibareler mevcuttur.

KAT. NU. 41-a (Şeyh Alaman Türbesi) (43a. Res.):

Şeyh Alaman Mahallesinde, aynı isimli mezarlığın içinde bulunan Şeyh Alaman Türbesi-'nin giriş kapısı üzerinde, iki yanında sütunçe bulunan altı şatırlık kitabe şöyledir:

1 و ان المساجد

2 لله فلا تد عوا

3 مع الله احدا

4 برسم قطب العالم فقيه احمد

5 على يد عبد الفقيه شبخ المان

6 ابدال الله و يحتاج بتوفيقيه[178]

"Mescidler şüphesiz Allah'ındır. Öyleyse oralarda Allah'a yalvarırken başkasını katmayın"[179]. Alemlerin kutbu fakih Ahmed adına, fakih kul, Tanrının ebdalı ve O'nun tevkifine muhtac Şeyh Alaman (yaptırdı)".

Açıklama:

Kitabede tarih ibaresi yer almamakla birlikte yaptıran olarak Şeyh Alaman ismi geçmektedir. Şeyh Alaman hakkında herhangi bir malumata sahip değiliz. Kitabenin üslup olarak aslen bir mescide ait olmasının daha uygun olduğu ve yapının da bir mihrab ihtiva etmesi sebebiyle bir mescid yapısı olduğu, ancak baninin ölümünden sonra kendi vasiyeti doğrultusunda türbeye çevrilmiş olabileceği ileri sürülmektedir[180].

[177] İ. H. Konyalı, a.e., s. 745.
[178] İ. H. Konyalı, a.e., s. 743.
[179] Kur'an-ı Kerim, Cinn Suresi, 18. Ayet.
[180] H. Önkal, a.e., s. 281.

Üst kısmı beş dilimli bir kemerle nihayetlenen kitabede satır araları fazla enli olmayan düz silmelerle taksimatlandırılmıştır.

KAT. NU. 42 (Konya Kalesi) (44. Res.):

Konya-Taş ve Ahşap Eserler Müzesi, 878 Env. Nu.da kayıtlı olup, Konya Kalesi'ne ait olduğu belirtilen 0.78x064 m. ebadındaki kabartma yazılı üç satırlık kitâbe parçası şudur:

1 السلطان

2 المعظم علا الدنيا و

3 (الدين)

"Muazzam sultân, Alâü'd-Dünyâ ve'(d-Dîn) ..."

KAT. NU. 43 (Konya Kalesi) (45. Res.):

Konya-Taş ve Ahşap Eserler Müzesi, 897 Env. Nu. da kayıtlı olup, Konya Kalesi'nden getirildiği belirtilen, kabartma olarak yazılı 0.89x060 m. ebadındaki kitâbe parçası şudur:

1 ...(مس)عود برهان ا(مير المؤمنين)

"...(Me)s'ud, (Emîri'l-Mü'minin)'in bürhânı..."

KAT. NU. 44 (Konya Kalesi) (46. Res.):

Konya-Taş ve Ahşap Eserler Müzesi, 899 Env. Nu. da kayıtlı olup, Konya Kalesi'nden getirildiği belirtilen, 1.44x0.60 m. ebadındaki kitâbe parçası şudur:

1 .....ر أدام سلطنته من

"..... saltanatı daim..."

KAT. NU. 45 (Konya Kalesi) (47-48. Res.):

Konya-Taş ve Ahşap Eserler Müzesi, 910-911 Env. Nu.da kayıtlı olup, yazı şekli ve formu ile bir kapıya ait olması muhtemel, kabartma yazılı, 0.41x055 ve 0.32x0.55 m. ölçülerindeki kitâbe parçaları şunlardır:

1 .....لدولة.....

2 .....(الد)نيا و الدين ....

"..... Devlet .....(e'd-Dü)nyâ ve'd-Dîn,..."

KAT. NU. 46 (Konya Kalesi) (49. Res.):

Konya-Taş ve Ahşap Eserler Müzesi, 896 Env. Nu. da kayıtlı olup, Konya Kalesi'nden getirildiği belirtilen, 0.93x0.65 m. ebadındaki kitâbe parçası şudur:

1 كيقبا(د بن) كيخـــ(سرو)...

".... Keyhüs(rev) (oğlu) Keykubâ(d)..."

KAT. NU. 47 (Konya Kalesi) (50. Res):

Konya-Taş ve Ahşap Eserler Müzesi, 156 Env. Nu. da kayıtlı olup, Konya Kalesi'nden getirildiği belirtilen 0.83x0.53 m. ebadındaki kitâbe parçası şudur:

1 ....(الســ)ـطان المعظم...

"..... Muazzam (sul)tân...."

KAT. NU. 48 (Konya Kalesi) (51. Res.):

Konya-Taş ve Ahşap Eserler Müzesi, 900 Env. Nu. da kayıtlı olup Konya Kalesi'ne ait olduğu belirtilen, 1.02x0.70 m. ebadındaki kitâbe parçası şudur:

1 السلطانى

2 .....

"Sultâna ait..."

KAT. NU. 49 (Konya Kalesi) (52. Res.):

Konya-Taş ve Ahşap Eserler Müzesi, 896 Env. Nu. da kayıtlı olup, Konya Kalesi'ne ait olduğu belirtilen, 0.67x0.58 m. ebadındaki kitâbe parçası şudur:

1 .....(ابو الفـ)ـتح كيقباد...

".....(Fe)tih(ler babası) Keykubâ(d)...."

KAT. NU. 50 (Konya Kalesi) (53. Res.):

Konya- Taş ve Ahşap Eserler Müzesi, 898 Env. Nu. da kayıtlı olup, Koya Kalesi'ne ait olduğu belirtilen 0.55x0.60 m. ebadında, kitâbe parçası şudur:

1 ...(برها)ن امير المؤمنين ...

"... Emîri'l-Mü'minin (bürhâ)nı..."

KAT. NU. 51 (Konya Kalesi) (54. Res.):

Konya-Koyunoğlu Müzesi, 216 Env. nu. da kayıtlı olup, Konya Kalesi burçlarından birine ait olması muhtemel, 1.10x1.25 m. ebadındaki kitâbe parçası şudur:

1 ...ـلطانى

2 شرف الدين

3 اسحق بن شهنشاه

"(Su)ltâna ait, Şehenşâh[181] oğlu Şerefü'd-Dîn İshak"

181 Şerefü'd-dîn İshak: Babasının ölümünden sonra Ankara, Çankırı ve Kastamonu valiliğinde bulunan Anadolu Selçuklu sultânı I. Rükneddîn Mes'ud'un oğlu Şehenşân'ın oğludur (Daha geniş bilgi için bkz.: Şehabettin

KAT. NU. 52 (Konya Kalesi) (55. Res.):

Konya-Taş ve Ahşap Eserler Müzesi, 1511 Env. Nu. da kayıtlı olup, Konya Kalesi'ne ait olduğu belirtilen, yüksek kabartma olarak yazılmış 1.00x0.87 m. ebadındaki kitâbe parçası şudur:

1 ....حسن كالويان مفر...

"..... san Kalûyân mefr....."

KAT. NU. 53 (Konya Kalesi) (56. Res.):

Konya-Taş ve Ahşap Eserler Müzesi, 879 Env. Nu. da kayıtlı olup, Konya Kalesi'ne ait olduğu belirtilen, 0.64x0.58 m. ebadında, iki satırlık kitâbe şudur:

1 السلطانى

"Sultâna ait. Yûsuf Kabakulak[182] oğlu Hasan. 2 الحسن بن يوسف قباقلاق

KAT. NU. 54 (Konya Kalesi) (57. Res.):

Konya-Taş ve Ahşap Eserler Müzesi, 907 Env. Nu. da kayıtlı olup, Konya Kalesi kapılarından "Ayâz Kapı"sına ait olduğu belirtilen[183], 1.27x0.52 m. ebadındaki kitâbe parçası şudur:

1 ...على يد اياز متولّى سنة ثمان عشر و ستمايه

".....618 senesinde Mütevellî Ayâz[184] eliyle....."

KAT. NU. 55 (Konya Kalesi) (58. Res.):

Konya-Taş ve Ahşap Eserler Müzesi, 877 Env. Nu. da kayıtlı olup, Konya Kalesi'ne getirildiği belirtilen, 0.82x0.48 m. ebadındaki kitâbe parçası şudur:

1 .....الجنة هم فيها خالدون[185]

".....il cenneti hum fihâ hâlidûn."

KAT. NU. 56 (Konya Kalesi) (59. Res.):

Konya-Taş ve Ahşap Eserler Müzesi, 879 Env. Nu. da kayıtlı olup, Konya Kalesi kapılarından birine ait olması muhtemel, kabartma olarak ve geçmeli bir şekilde yazılmış, 0.83x0.68 m. ebadındaki kitâbe parçası şudur:

1 اللّه مفتح الابواب

"Allah, müfettihu'l-Ebvâb[186]

Tekindağ, "Şehenşâh'ın Oğlu Şeref-ed-dîn İshak Hakkında Bir Kitabe", Tarih Enstitüsü Dergisi, Sayı: 10-11, 1979-80, s. 109-110).

[182] Hasan bin Yûsuf Kabakulak'ın Konya Kalesi'ne bir burc veya bir kapının yapılmasını sağlayan bir emîr olması kuvvetle muhtemeldir.

[183] İ.H. Konyalı, a.e., s. 151.

[184] Adı geçen "Mütevellî Ayâz", I. İzzeddîn Keykâvus ve I. Alâeddin Keykubâd'ın Lâlâsı ve Konya-Alâeddin Câmii'nin de mütevellîsi Atabekî Ayâz'dır.

[185] Kur'an-ı Kerîm, Bakara Sûresi, 82. âyetin bir kısmı. Âyetin tamamı şudur: " و الذين امنو او عملوا الصايحات اولئك اصحاب الجنة هم فيها خالدون İnanıp yararlı işler yapan kimseler Cennetlik olanlardır, onlar orada temellidirler."

[186] "Allah bütün kapıları açar."

KAT. NU. 57 (Konya Kalesi) (60. Res.):

Konya-Taş ve Ahşap Eserler Müzesi, 876 Env. Nu. da kayıtlı olup, 1899 yılında Konya Kalesi'nden getirildiği belirtilen, bir tarafı kavisli ve tezyînatlı, 1.45x0.67 m. ebadındaki kitâbe parçası şudur:

1 و من يتوكل على اللّه فـ...[187]

"...kim Allah'a tevekkül ederse, O, ona yeter..."

KAT. NU. 58 (Konya-Kılıç Arslan Türbesi) (61-61a-61b. Res.):

Kılıç Arslan Türbesi'nde ikisi külahın altında poligonal gövdeyi çepeçevre dolaşın ve biri de girişin üzerinde olmak üzere üç ayrı kitabe yer almaktadır.

a) Kılıç Arslan Türbesi (Sultânlar Türbesi) doğu tarafında ve türbe külahı eteğinde yer alan iki satırlık kitabe şöyledir:

1 امر بعمارة السلطان المعظم عزالدنيا و الدين ركن الاسلام و المسلمين فخرالملوك و السلاطين قاتل المشركين

2 سلطان بلاد الروم و الشام ابوالفتح قلج ارسلان بن مسعود بن قلج ارسلان ناصر امير المؤمنين اعزّالله له[188]

"Bu imaretin (türbenin) yapılmasını büyük sultan, din ve dünyanın izzeti, İslâm ve müslümanların direği, müşriklerin kaatili, meliklerin ve sultanların medarı iftiharı, Rum ve Şam beldelerinin sultanı, fetihler sahibi, müminlerin emirinin yardımısı, Kılıç Arslan oğlu Mes'ud oğlu Kılıç Arslan emretti. Allah onu aziz kılsın.

Açıklama:

Kitabede tarih ibaresi yer almamakla birlikte türbenin yapılmasını Sultan II. Kılıç Arslan-'ın emrettiğinin yazılı olması bu konuya kısmen ışık tutmaktadır. İ.H. Konyalı kitabenin son satırında yer alan dua terkibine istinaden türbenin Sultan'ın sağlığında inşa ettirildiğini söylemektedir[189].

b) Kılıç Arslan Türbesi girişinin üstündeki kemerli pencerenin alınlığında, yaklaşık 0.80x0.30 m. ebadındaki iki satırlık sülüs hatlı usta kitâbesi şöyledir:

1 عمل يوسف ابن عبد الغفار

2 الحوجنى[190] غفر اللّه له و لجميع المسلمين

...جون بر جهد ملك جهان كامران شد مرا سلطان ملك برو...

"Hocend'li Abdu'l-Gaffâr oğlu Yûsuf'un[191] eseri. Allah ona ve cümle müslümanlara mağfiret etsin."

[187] Kur'an-ı Kerîm, Talâk Sûresi, 3. âyetin bir kısmı.

[188] Kitabede M.Z. Oral'ın (a.e., s. 56) ve H. Önkal'ın (a.e., s. 189) okuyuşu esas alınmıştır. Kitabe bazı eksik ve yanlış okuyuşlarla J.H. Lõytved, (a.e., Nu. 9), İ.H. Konyalı (a.e., s. 56) ve F. Soyman-İ. Tongur (a.e., s. 28) tarafından da neşredilmiştir.

[189] İ.H. Konyalı, a.e., s. 580.

[190] Bu kısımda M.Z. Oral'ın okuyuşu (a.m., s. 56) esas alınmıştır. İ.H. Konyalı (a.e., s. 578) bu kısmı ..الجوحى şeklinde ve J.H. Lõytved (a.e., Nu. 13) ise الحو جنى غفر اللّه kısmını ..الحوحف حير الله. şeklinde istinsah etmiştir.

[191] Hocend'li Abdu'l-Gaffâr oğlu Yûsuf, Kılıç Arslan Türbesi (Sultanlar Türbesi) mimarıdır.

c) Türbenin poligonal külahının altında gövdeyi çevreleyen bir sıra lacivert çini zemin üzerine beyaz renkte ve onun altında da bir sıra olarak taş zemin üzerine yazılmış büyük ölçüde tahrib olmuş ve yer yer tamamen yok olmuş sülüs hatlı iki satır kitabe yer almaktadır. lacivert zemin üzerine beyaz renkte yazılmış çini kitabenin mevcut şekli şöyledir:

...لا تأخذه سنة ولانوم له مافى السموات و ما فىالارض... [192]

KAT.NU. 59 (Kara Arslan Türbesi) (62. Res.):

Konya-İçkaraaslan Mahallesi, Muallim Ferid Uğur sokağındaki bir evin avlusunda yer alan Kara Arslan Türbesi'nin kapı nişinin kemer alınlığında yer alan iki satırlık kitabe şöyledir:

1 هذا تربة السعيد الشهيد نجم الدين عماد الا

2 سلام قرا ارسلان بن ابراهيم نور الله مضجعه

"Bu türbe, Said, şehid, dînin yıldızı, İslâmın direği İbrahim oğlu Kara Arslan'ındır. Allah onun kabrini nurlu kılsın"

Açıklama:

Kitabeye göre bu türbe Necmü'd-Din Kara Arslan'a[192] aittir. Kesin ölüm tarihi bilinmemekle birlikte 1232 yılından sonra vefat ettiği tahmin edilen Karaarslan'ın bu türbesini de bu tarihlerde, XIII. yüzyılın ilk yarısında inşa edilmiş olması muhtemeldir[193].

Oldukça bozuk bir sülüs hatla yazılmış iki satırlık kitabe, dıştan ince, düz bir silme ile çerçevelenmiş olup satır araları da aynı şekilde bir silme ile taksimatlandırılmıştır.

KAT. NU. 60 (Erdemşah Mescidi) (63. Res.):

Konya'nın Erdemşah (Kale-i Cerp) Mahallesi, Han Arap sokağındadır. Giriş kapısı üzerinde yer alan 0.85x0.85 m. ölçülerinde, altı satırlık kitabe şöyledir:

1 بسم الله الرحمن رحيم عمر هذاالمسجد

2 فى ايام دولة السلطان المعظم علاالدنيا و الدين

3 ابوالفتح كيقباد بن كيخسرو ناصر امير المؤمنين العبد الضعيف

4 المحتاج الى رحمةالله تعالى شمس الدين اردمشاه بن الحاج

5 اسمعيل و ذلك بتاريخ شهور سنة

6 سبع عشرة و ستمايه و الحمدلله[196]

"Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Bu mescidi, büyük sultan, dinin ve dünyanın yücesi, fetihler sahibi, mü'minlerin emirinin yardımcısı, Keyhüsrev oğlu Keykubad'ın saltanatı sırasında, Tanrı'nın rahmetine muhtaç zayıf kul Hacı İsmail oğlu Şemsü'd-Din Erdemşâh 617 yılı aylarında yaptırdı. Allah'a hamd olsun."

[192] Bu zat, I. İzzeddin Keykâvus zamanında (1211-1220) emîr-i devât ve I. Alâeddin Keykubad zamanında vezirlik yapan Ziyeddin Karaarslan'dır (İ. H. Konyalı, a.e., s. 625; H. Önkal, a.e., s. 110.

[193] H. Önkal, a.e., s. 110.

[194] İ.H. Konyalı, a.e., s. 354.

Açıklama:

Diğer adı Kale-i Cerp Mescidi olan Erdemşah Mescidi, ilk defa İ.H. Konyalı tarafından 1944 yılında okunan ve neşredilen[195] kitabesine göre 617/1220 yılında I. Alâeddin Keykubâd'ın hükümdarlık yıllarında Hacı İsmail oğluŞemseddin Erdemşah tarafından yaptırılmıştır.

Yer yer istifli ve bozuk bir hatla yazılmış kitabede satırlar biribirinden ince silmelerle ayrılmıştır.

KAT. NU. 61 (Emir Nureddin Türbesi) (64. Res.):

Konya, Sebhan Mahallesi, Sebhan sokağında yer alan türbenin sivri kemerli giriş kapısı üzerinde yer alan enine dikdörtgen 0.37x0.85 m. tek parça taşa iki satır halinde alçak kabartma olarak yazılmış ancak kısmen tahrib olmuş kitabe şöyledir:

1 الامير الاسفهسلار الاجل الكـ...لعالم العادل المؤيد

2 المظفر المنصور نورالدين..... ابرهيم بن جلال رحمه الله[198]

"Baş kumandan, âlim, âdil, müeyyed, muzaffer, mansur Nureddin..... İbrahim bin Celâl. Allah ona rahmet etsin."[197]

Açıklama:

Oldukça iyi durumda olan türbenin kitabesi kısmen tahrib olmuştur. Herhangi bir tarih ihtiva etmeyen kitabeye göre türbe Sifehsalar Emiri Nureddin..... İbrahim bin Celâl'e aittir[198].

Alçak kabartma olarak yazılmış olan iki satırlık enine dikdörtgen kitabe dıştan ince bir silme ile çerçevelenmiştir. Satır aralarında taksimat yoktur.

[195] İ.H. Konyalı, a.e., s. 354; M. Önder, a.e., s. 125.

[196] İ.H. Konyalı (a.e., s. 728), kitabenin halen bozuk ve okunamıyacak durumda olan birinci satırdaki eksik kısmı الكبير العالم olarak okumuş ve ikinci satırdaki eksik kısmın da İsmail Hikmet tarafından . مستوفى olarak okunduğunu belirtmiştir.

[197] H. Önkal, a.e., s. 138.

[198] İ.H. Konyalı, Sifehsalar Emiri Nureddin'in, Emir Karaarslan'ın babası olduğu kanaatini taşımaktadır (a.e., s. 729).

BİBLİYOGRAFYA

AKSARAYİ, Kerimüddîn, *Müsâmeretü'l-Ahbar (Moğollar Zamanında Türkiye Selçukluları Tarihi)*, (Çev. Osman Turan), Ankara-1944).

AKYURT, M. Yusuf, *Konya Asar-ı Atika Müzesi Muhtasar Rehberi,* İstanbul-1930.

ALTAN, Ali, *Osmanlı Paleografyası İle Siyasi Yazışmaları* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum-1984.

ARTUK, İbrahim-Cevriye, *İstanbul Arkeoloji Müzesi Teşhirdeki İslâmî Sikkeler Kataloğu,* C. I, İstanbul-1971.

ASLANAPA, Oktay, *Türk Sanatı*, I-II, İstanbul-1971-1972.

ASLANAPA, Oktay, *Türk Sanatı*, İstanbul-1984.

BAKIRER, Ömür, "Hacı Ferruh Mescidi", *Vakıflar Dergisi*, Sayı: VIII, Ankara-1969.

BAKIRER, Ömür, "Anadolu Selçuklu Dönemi Yapı Kitabeleri", *V. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri* (25-26 Nisan 1995) (Prof. Faruk Sümer ve Prof. Dr. Şerare Yetkin'e Armağan), Konya, 1996.

BALTACIOĞLU, İsmayil Hakkı, *Türklerde Yazı Sanatı*, Ankara-1958.

BAŞ, Ali, "Hatunsaray-Seydişehir Kervanyolu Üzerine Düşünceler", *V. Millî Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri* (25-26 Nisan 1995), Konya, 1996.

BATES, Ülkü Ülküsal, "Türbe Kitabeleri", *Sanat Tarihi Yıllığı IV,* İstanbul, 1971.

BAYKARA, Tuncer, *Selçuklular Zamanında Konya*, Ankara- 1985.

BİLGET, H. Burhan, *I. İzzeddin Keykâvus Darüşşifası*, Ankara-1990.

ÇAY, Abdulhalûk, *II. Kılıc Arslan,* Ankara, 1987.

ÇULPAN, Cevdet, *Türk Taş Köprüleri*, Ankara-1975.

DEVELİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Lügat*, Ankara-1982.

DOĞAN, Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük,* İstanbul-1986.

(ELDEM), Halil Ethem, *Kayseriyye Şehri,* İstanbul- 1334.

(ELDEM), Halil Ethem, *Kayseri Şehri,* (Haz. Kemal Göde), İstanbul-1982.

GABRİEL, Albert, *Kayseri Türk Anıtları*, Ankara-1954.

GALİB, İsmayil, *Takvim-i Meskûkhat-ı Selçukiyye,* Ankara-1971.

GÖLPINARLI, Abdülbaki, *Mevlevi Adab ve Erkanı,* İstanbul-1963.

GÖNÜÇ, Fevzi, "Anadolu Selçuklu Mîmârisinde Celî Sülüs Hattı", *V. Millî Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri* (25-26 Nisan 1995), Konya, 1996.

HAKKI, İsmail-NAFİZ, Rızvan, *Sivas Şehri*, İstanbul-1928.

HUART, Clement, *Epigraphie d'Arabe d'Asie Mineure*, Paris-1895.

HUART, Clement, "İslam Yazı Sanatında Ekoller", *Türk Hattatları* (Haz. Şevket Rado), İstanbul-Tarihsiz.

İslam Ansiklopedisi, C. 6, İstanbul-1967.

KARAMAĞARALI, Beyhan, *Ahlat Mezartaşları*, Ankara-1974.

KARAMAĞARALI, Halûk, "Sâhip Ata Câmii'nin Restitüsyonu Hakkında Bir Deneme", *Rölöve ve Restorayon Dergisi,* Sayı: 3, Ankara-1982.

KARAMAĞARALI, Halûk, "Konya Ulu Câmii", *Rölöve ve Restorayon Dergisi,* Sayı: 4, Ankara-1982.

KONYALI, İ. Hakkı, *Abideleri ve Kitabeleri İle Konya Tarihi*, Konya-1964.

Konya Belediyesi, *Konya Rehberi*, Konya-1923.

KUNTER, Halim Baki, "Kitabelerimiz", *Vakıflar Dergisi*, II, Ankara-1942.

LLOYD, Seton-RICE, J. Storm, *Alanya* (Çev. Nermin Sinemoğlu), Ankara-1964.

LÖYTVED, J.H., *Konia, Inschriften Der Seldschukischen Bauten,* Berlin-1907.

Muallim Naci, *Kamus-i Turkî*, İstanbul-1317.

MÜLAYİM, Selçuk, *Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler*, Ankara-1982.

ORAL, M. Zeki, "Alaeddin Câmii ve Türbeleri", *Yıllık Araştırmaları Dergisi,* I (1056), Ankara-1957.

ÖNDER, Mehmet, *Mevlâna Şehri Konya*, Konya-1971.

ÖNGE, M. Yılmaz, *Anadolu'da XII-XIII. Yüzyıl Türk Hamamları*, Ankara, 1995.

ÖNKAL, Hakkı, *Anadolu Selçuklu Türbeleri,* Ankara 1996.

ÖZTUNA, Yılmaz, *Büyük Türkiye Tarihi,* C. I, İstanbul-1977.

RASONYI, Laszlo, *Tarihte Türklük,* Ankara-1971.

SAĞLAM, Osman Ferid, "Şimdiye Kadar Yayınlanmamış Bazı Kitabelerle Meskûkâtın Millhi Tarihe Hizmetleri", *IV. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Tebliğler,* Ankara-1952.

SAFADI, Yasin Hamid *Calligraphie Islamique*, Paris-1982.

SARI, Mevlût, *Arapça-Türkçe Lugat*, İstanbul-1982.

SEVİM, Ali-YÜCEL, Yaşar, *Türkiye Tarihi, Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi,* Ankara, 1989.

SOYMAN, F.-TONGUR, İ., *Konya Eski Eserler Klavuzu*, Konya-1944.

ŞAHİNOĞLU, Metin, *Anadolu Selçuklu Mimarisinde Yazının Dekoratif Eleman Olarak Kullanılışı,* İstanbul-1977.

TURAN, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye,* İstanbul-1971.

Türk Ansiklopedisi, C. 22, Ankara-1975.

(UZUNÇARŞILI) İsmail Hakkı, *Kitabeler,* İstanbul-192-1929.

ÜNVER, A. Süheyl, *Türk Yazı Çeşitleri*, İstanbul-1953.

YAZIR, Mahmut Bedrettin, *Medeniyet Aleminde Yazı ve İslam Medeniyetinde Kalem Güzeli*, Ankara-1981.

YAZIR, Mahmut, *Eski Yazıları Okuma Anahtarı,* Ankara-1983.

ZEYDAN, Corci, *Medeniyyet-i İslamiyye Tarihi* (Zeki Megâmiz), C. III, İstanbul-1329.

DİZİN

– A –

Abdu'l-Gaffâr oğlu Yûsuf, 73
Abdurrahman oğlu Osman, 34
Abdülaziz Mescidi, 8, 9, 57, 58
Abdü'l-Mü'min Mescidi, 66
Ahmed, 4, 18, 20, 33, 47, 68
Ahmed (Fakîh), 4, 20, 47, 68
Ahmed bin ismail, 18
Akıncı Mescidi, 34
Alâeddin Câmii, 8, 10, 15, 26, 37,38, 39, 41, 42, 43, 44, 45, 71
Alâeddîn Keykubâd, I. 16, 23, 27, 38, 39, 40, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 57
Alâeddin Keykubad, II. 5, 24, 52, 57
Ali bin el-Hüseyin bin Hacı Ebubekir, 18
Anber, 19, 61, 62
Anber Reis Türbesi, 61
Atabekî Ayâs, 37
Atabekî Ayâz, 18, 38, 39, 42, 71
Ateşbâz-ı Veli Türbesi, 67
Ayâz Kapı, 71

– B –

Bedreddîn Biremonî, 52
Beşâre, 18, 41
Beşarebey (Ferhûniye) Mescidi, 40
Biremonî bin Hacı Mahmûd, 21
Buruciye Medresesi, 27, 28

– C, D –

Cemâleddîn İshak Mescidi, 34
Cemâl'üd-dîn ishak, 35
Dokuzun Hanı, 33

– E –

Emîr-i iğdişân Hacı ibrahim, 34
Emîrü'l-Hac oğlu Mahmud, 66
Erdemşâh bin Hacı ismail, 21
Erdemşah Mescidi, 74
Erdişâh, 19, 43

– F, G –

Ferruh, 18, 21, 35, 36
Gıyaseddîn Keyhüsrev, I. 16, 23, 34, 35, 42
Gıyaseddîn Keyhüsrev, II. 4, 5, 16, 24, 27, 53, 54, 55, 56, 58
Gıyaseddîn Keyhüsrev, III. 17, 24, 27, 28, 62, 63, 64, 66
Gıyaseddî Mes'ud, II. 18, 25, 67, 68
Gök Medrese, 28
Gömse, Seyfü'd-Dîn Ferruh Kervansarayı, 35

– H –

Hasan bin Şa'bân, 21
Hasan bin Yusuf Kabakulâk, 19
Hatuniye Mescidi, 51
Havzan Çeşmesi, 50
Hoca Ali Câmii, 55
Hoca Fakîh Türbesi, 46

– İ –

İbrâhîm Arab, 20
İbrahim bin Celâl, 19, 74, 75
İbrâhim bin Ebûbekir, 19
İğdişler Hanı, 33
İshak bin Emîr Ali, 18
İshak bin Şehînşâh, 19
İzzeddîn Keykâvus, I. 16, 23, 27, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 44, 45, 71
İzzeddîn Keykâvus, II. 5, 17, 24, , 27, 52, 57, 58, 59, 60

– K –

Kalûyân, 19, 20, 71
Kara Arslan bin ibrahim, 21

Kara Arslan Türbesi, 73
Karatay Medresesi, 1, 56
Karatayî bin Abdullah, 18, 57
Kayser bin Mahmud, 18, 47
Kelûk bin Abdullah, 19
Kılıç Arslan, II. 15, 23
Kılıç Arslan, III. 15, 23, 33
Kılıç Arslan Türbesi, 9, 15, 72, 73
Konya Kalesi, 33, 45, 47, 48, 49, 50, 54, 69, 70, 71, 72
Kôbek bin Mehmed, 18, 53, 54
Külük (Gülük) Câmii, 26
Küniş (Güneş) oğlu Ramazan, 36

– M –

Mahmud oğlu Kayser, 47, 48
Megâribe Mescidi, 66
Mehmed bin İshak bin Mehmed, 20
Mehmed bin Mehmed bin Osman, 19
Mes'ud bin Şerefşâh, 18, 55
Muhammed bin Havlan, 4, 19
Muslih, 19, 56

– N –

Necmü'd-Din Kara Arslan, 73
Nisan oğlu Ali oğlu Mes'ud, 26

– O, Ö –

Osman oğlu Mehmed oğlu Mehmed, 56
Ömer bin Künek, 19

– P, R –

Pir Es'ad Türbesi, 61
Pisilli Türbe, 61
Ramazân bin Küniş (Güneş), 19
Rükneddîn Kılıç Arslan, IV. 5, 17, 24, 57, 59, 61, 62, 66

– S –

Sa'dedîn Ömer Darü'l-Huffâzı, 62
Sadreddîn Konevî Câmii, 64
Sahib Ata Câmii, 8, 59
Sahib Ata Fahreddîn Ali, 28, 59
Sahib Ata Hangâhı, 63

– Ş –

Şa'ban oğlu Hüseyin, 41, 42
Şekerfurûş Mescidi, 41
Şemseddin Altun-Aba, 4
Şemseddin Erdemşah, 74
Şerefü'd-Dîn ishak, 71
Şeyh Alaman, 67, 68
Şeyh Alaman Türbesi, 68
Şeyh Alaman Zâviyesi, 67
Şeyh Sadreddîn Konevî, 64
Şeyh Es'ad, 20

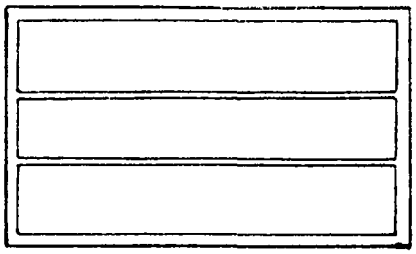
– T, U –

Taş Mescîd, 36
Uluğ Vali Bek Ferruh, 18, 35

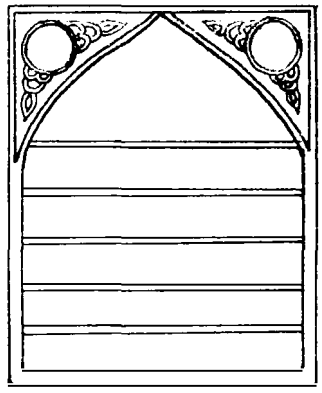
– Y, Z–

Yusuf bin Abdü'l-Gaffâr, 19
Yusuf bin İzzü'd-dîn, 20
Yûsuf Kabakulak, 71
Zazadîn Hanı, 52, 53
Zevle Sultan Mescidi, 52

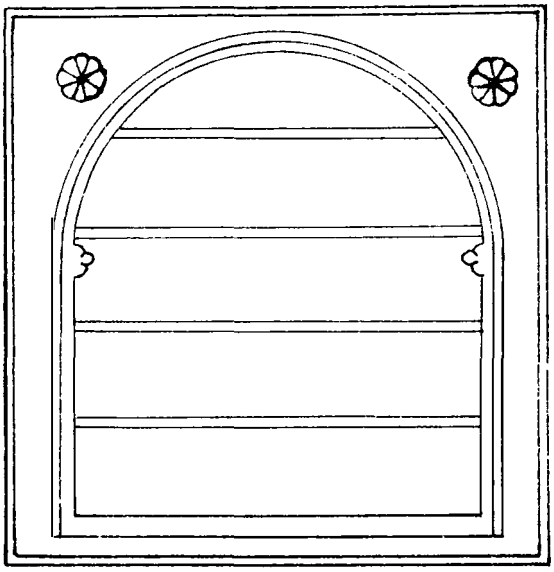
RESİMLER

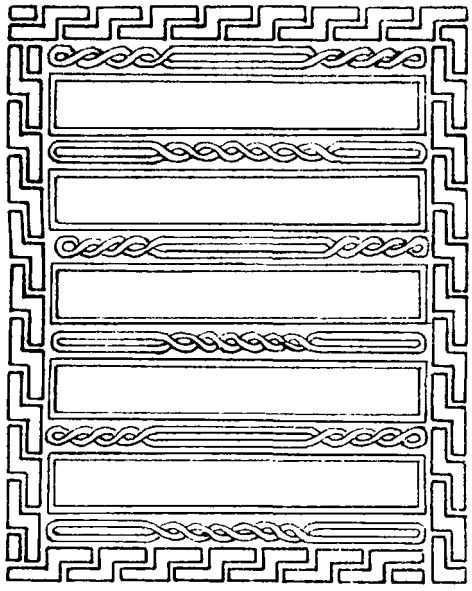
Şekil: 1

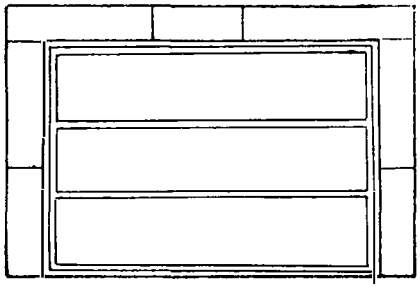
Şekil: 2

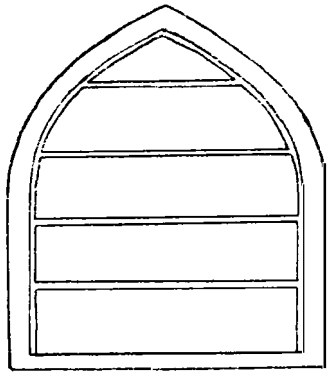
Şekil: 3

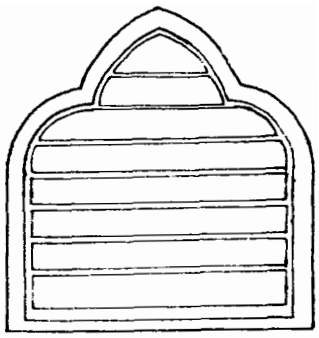
Şekil: 4

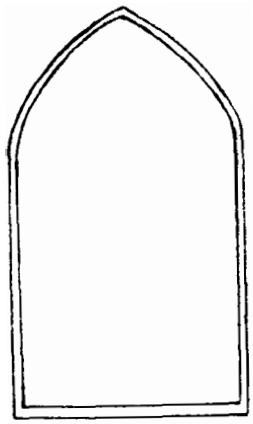
Şekil: 5

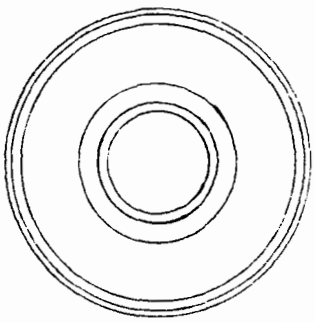
Şekil: 6

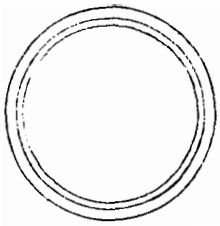
Şekil: 7

Şekil: 8

Şekil: 9

Şekil: 10

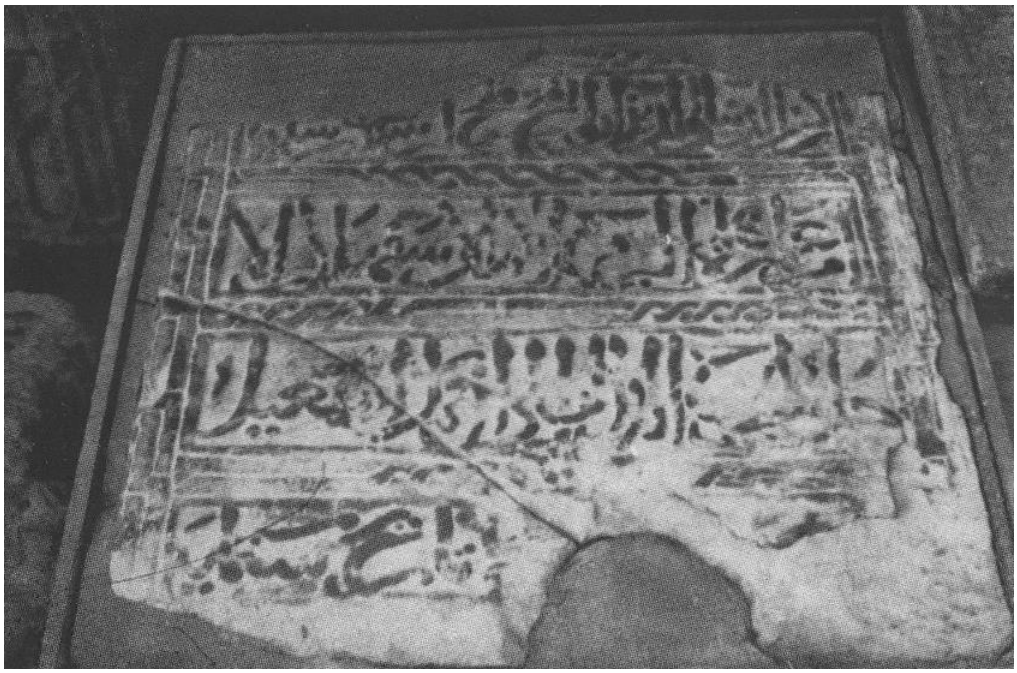
Şekil: 11

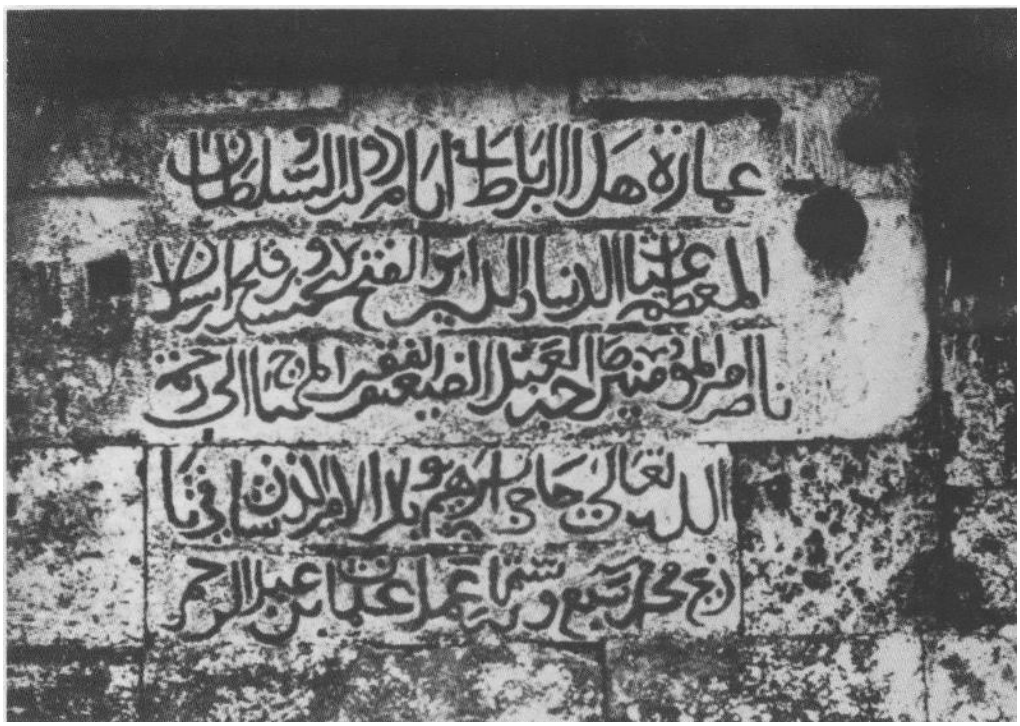
Şekil: 12

Şekil: 13

Res. 1- Konya, İç Kale Burçlarına Ait Bir İnşa Kitabesi (Kat. Nu. 1)

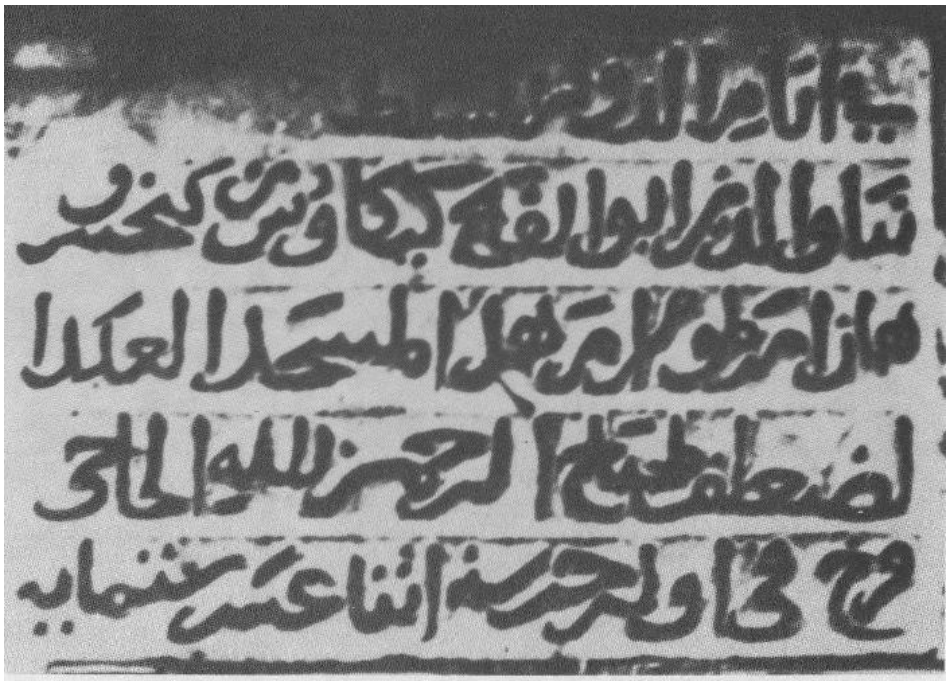
Res. 2- Konya, Dokuzun (İğdışler) Hanı, Kapalı Kısmın İnşa Kitabesi (Kat. Nu. 2)

Res. 3- Konya, Cemaleddin İshak Mescidi (Akıncı Mescidi) İnşa Kitabesi (Kat. Nu. 3)

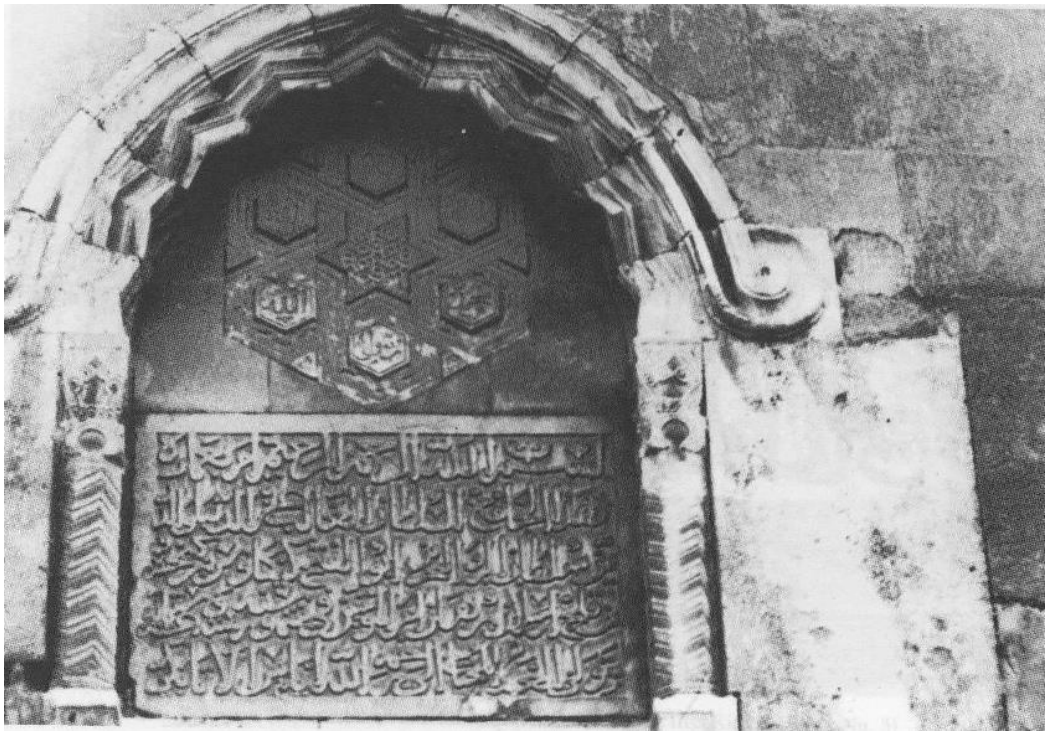
Res. 4- Gömse, Seyfeddin Ferruh Kervansaravı İnşa Kitabesi (Kat. Nu. 4)

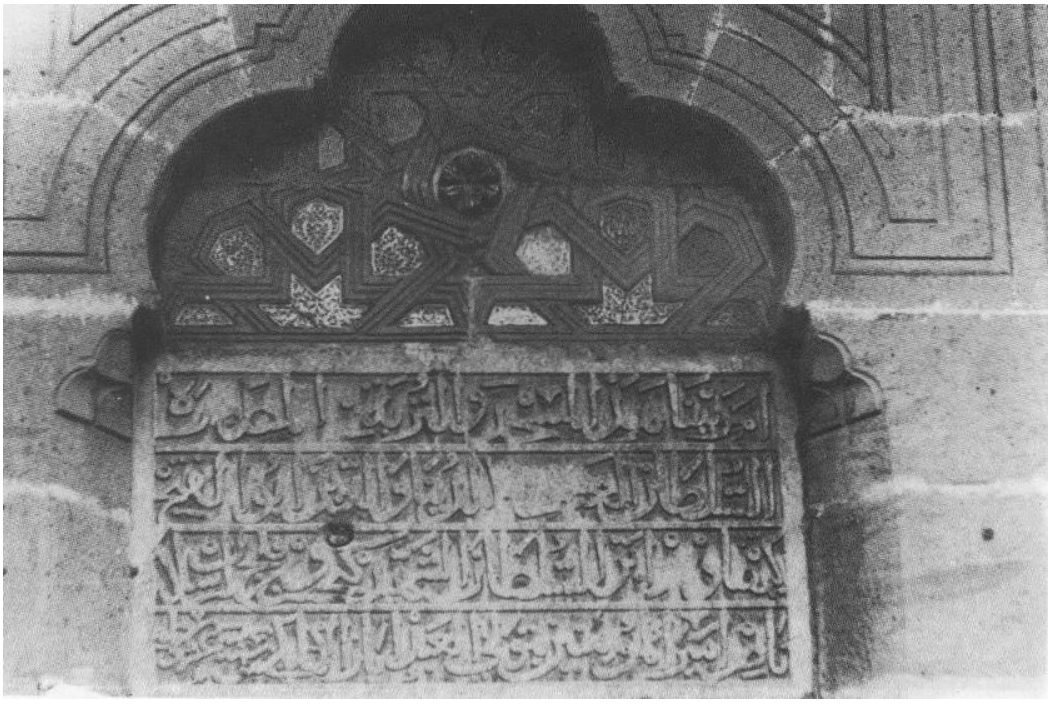
Res. 5- Konya, Hacı Ferruh Mescidi (Taş Mescid) İnşa Kitabesi (Kat. Nu. 5)

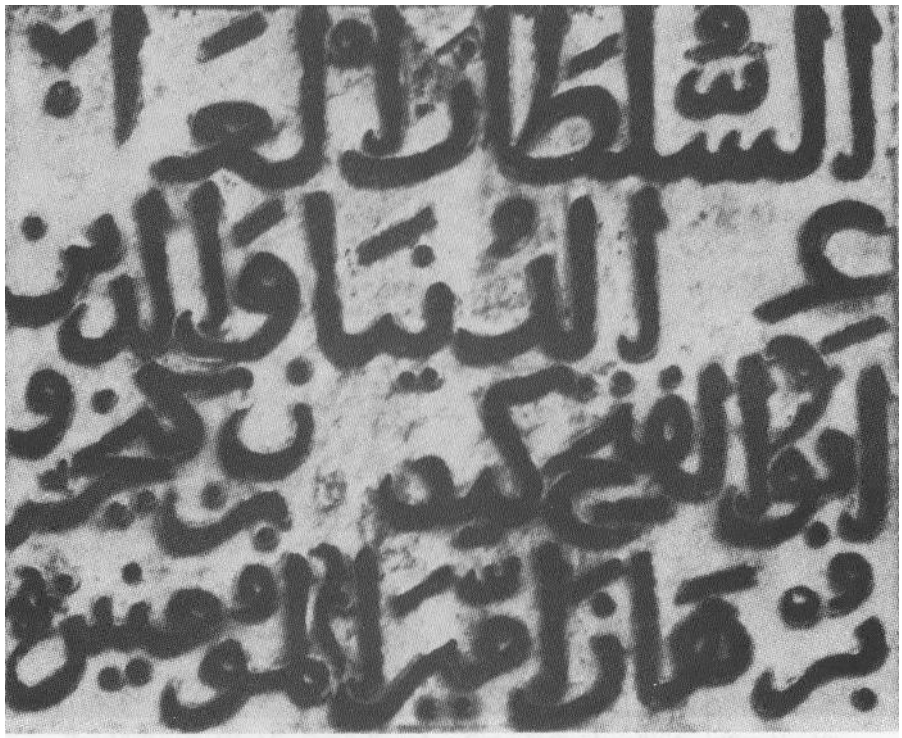
Res. 6- Konya, Hacı Ferruh Mescidi (Taş Mescid) Usta Kitabesi (Kat. Nu. 5)

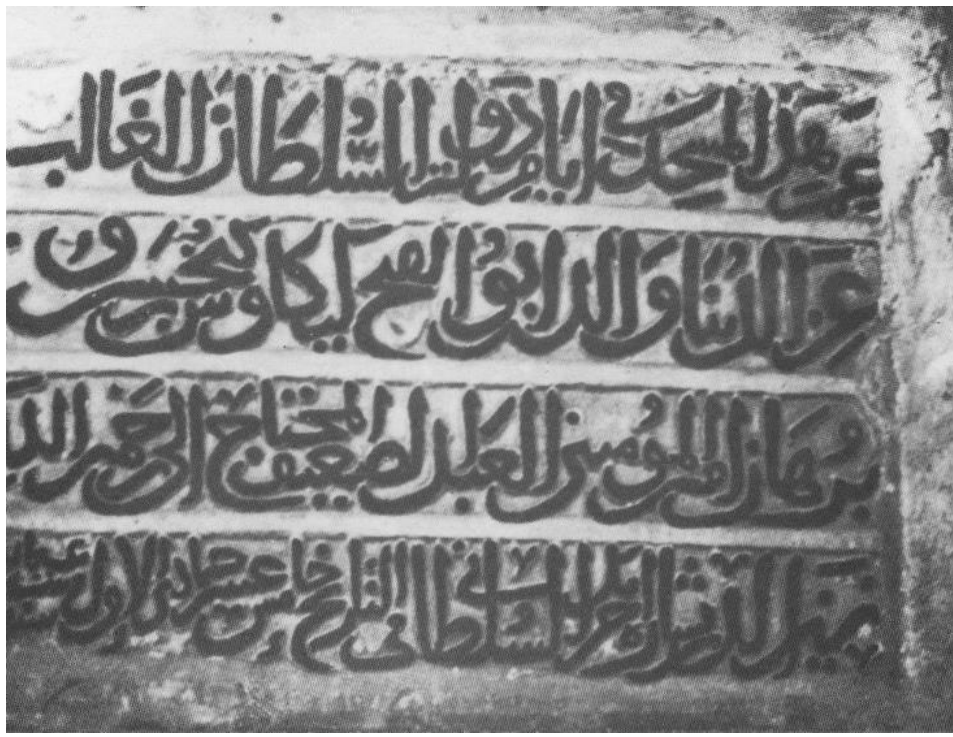
Res. 7- Konya, Alâeddin Camii, Kuzey Cephede Bir İnşa Kitabesi (Kat. Nu. 6)

Res. 8- Konya, Alâeddin Camii, Kuzey Cephede Bir İnşa Kitabesi (Kat. Nu. 7)

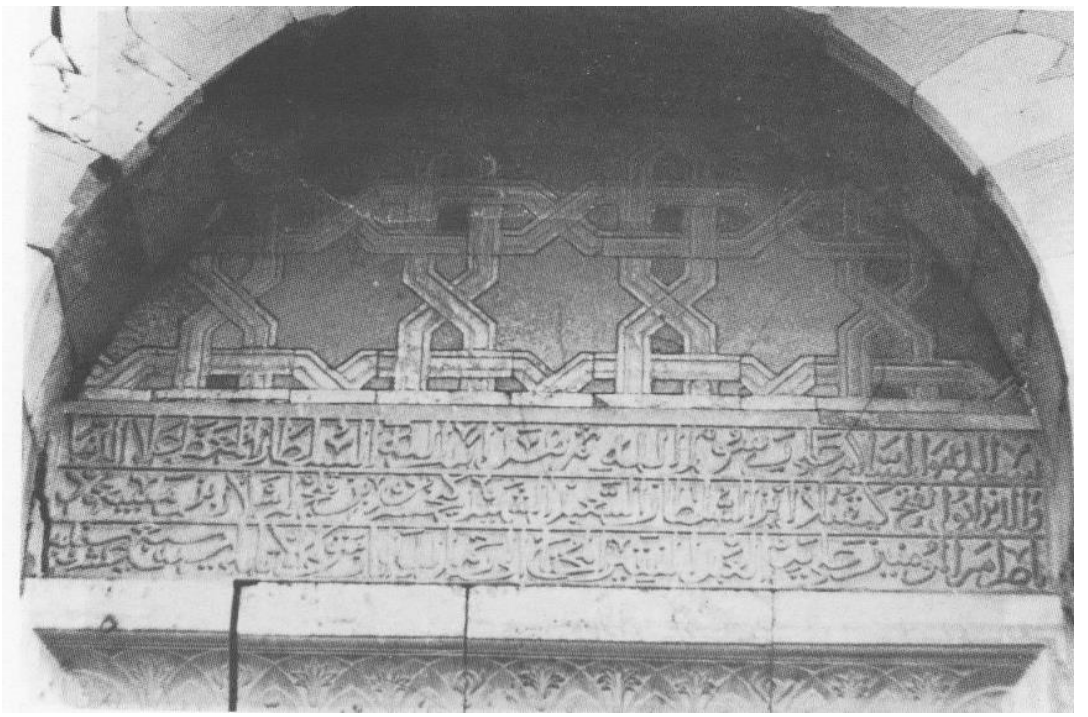
Res. 9- Konya, Alâeddin Camii, Batı Cephede Bir İnşa Kitabesi (Kat. Nu. 8)

Res. 10- Konya, Beşârebey (Ferhuniye) Mescidi İnşa Kitabesi (Kat. Nu. 9)

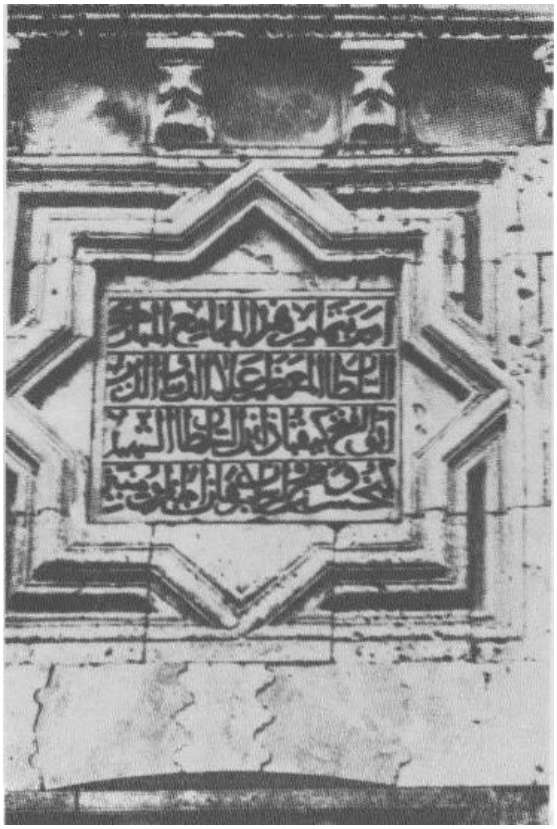
Res. 11- Konya, Şekerfurûş Mescidi İnşa Kitabesi (Kat. Nu. 10)

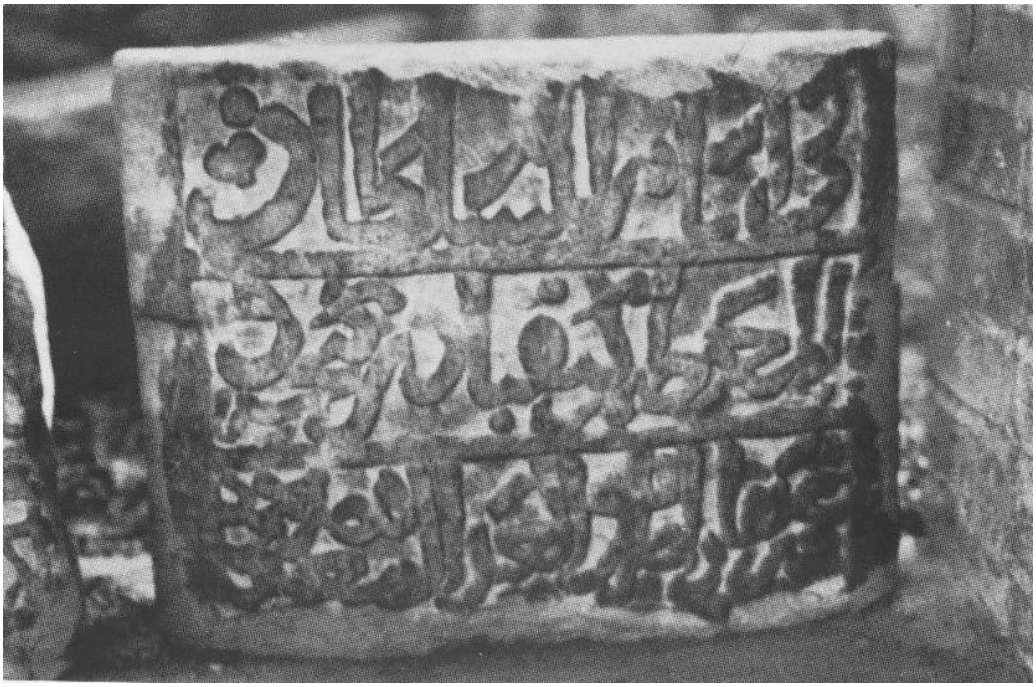
Res. 12- Konya, Alâeddin Camii, Kuzey Cephede Bir İnşa Kitabesi (Kat. Nu. 11)

Res. 13- Konya, Alâeddin Camii, Kuzeybatı Girişteki Çini İnşa Kitabesi (Kat. Nu. 12)

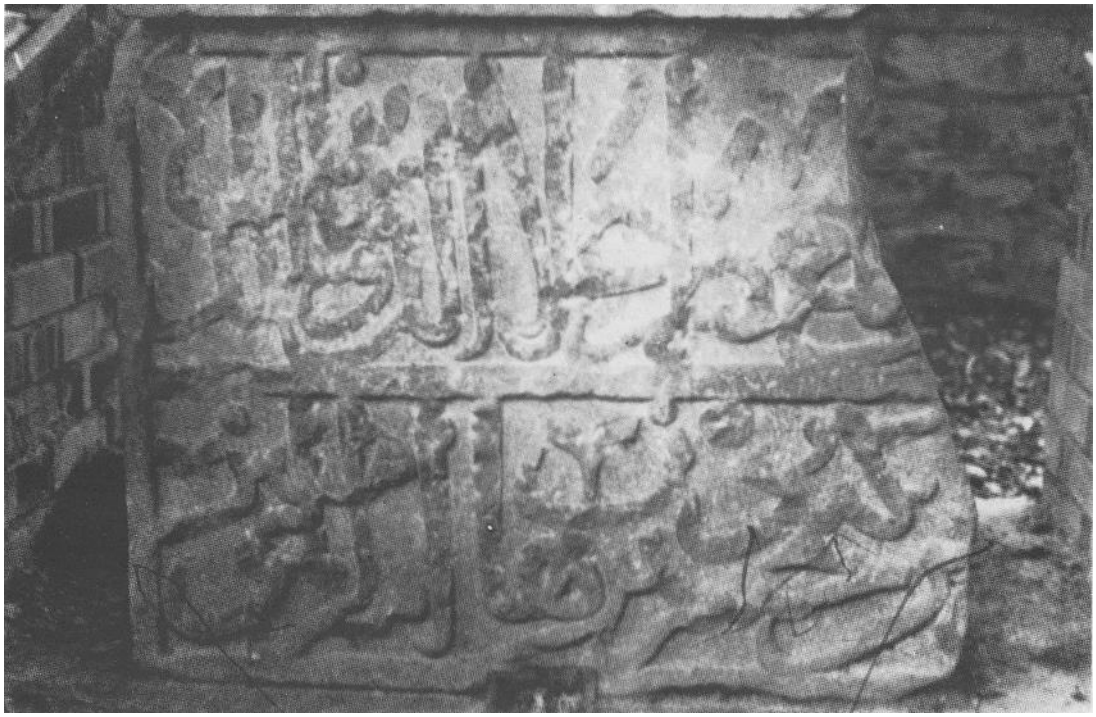
Res. 14- Konya, Alâeddin Camii, Kuzey Cephede Bir İnşa Kitabesi (Kat. Nu. 13)

Res. 19- Konya, Kalesine Ait Bir Kitabe (Kat. Nu. 18)

Res. 20- Konya, Kalesine Ait Bir Kitabe (Kat. Nu. 19)

Res. 21- Konya, Kalesine Aıt Bir kitabe (Kat. Nu. 20)

Res. 22- Konya, Kalesine Ait Bir İnşa Kitabesi (Kat. Nu. 21)

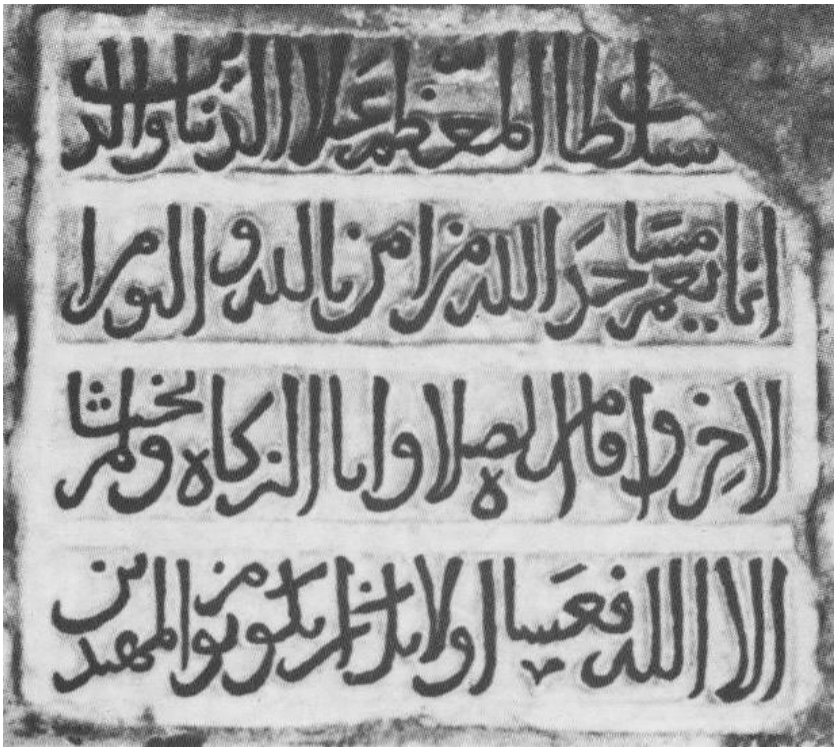
Res. 23- Konya, Kalesine Ait Bir İnşa Kitabesi (Kat. Nu. 22)

Res. 24- Konya, Eski Havzan (Çeşme) Kitabesi (Kat. Nu. 23)

Res. 25- Konya, Hatuniye Mescidi İnşa Kitabesi (Kat. Nu. 24)

Res. 26- Konya, Zevle Sultan Mescidi İnşa Kitabesi (Kat. Nu. 25)

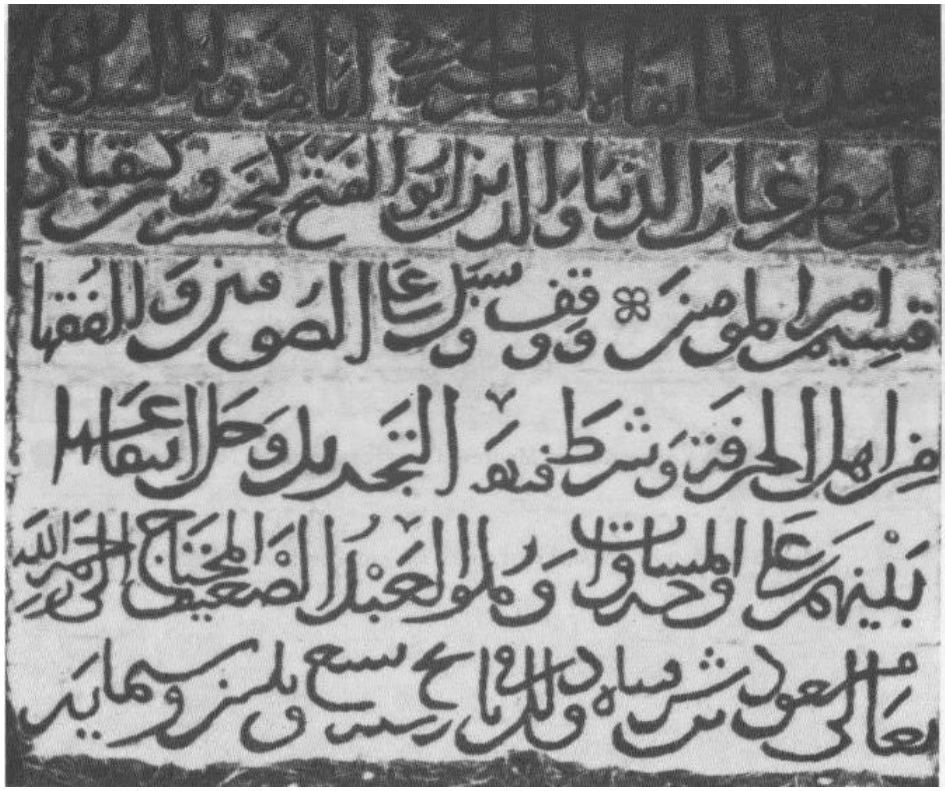
Res. 27- Konya, Zazadin (Sadeddin) Hanı (Kapalı Kısım) İnşa Kitabesi (Kat. Nu. 26)

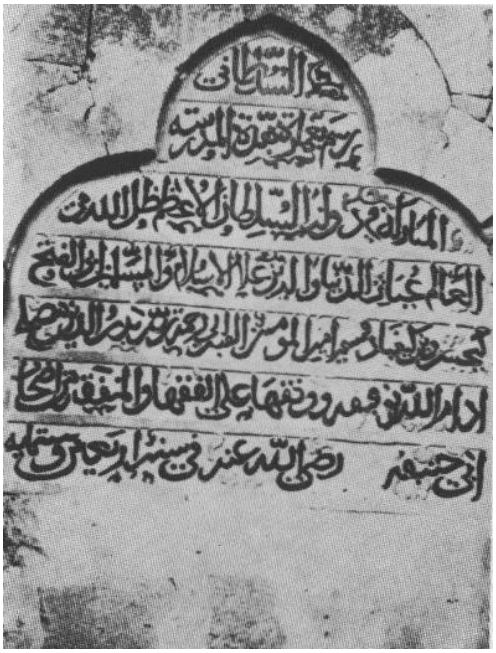
Res. 28- Konya, Zazadin (Sadeddin) Hanı (Açık Kısım) İnşa Kitabesi (Kat. Nu. 27)

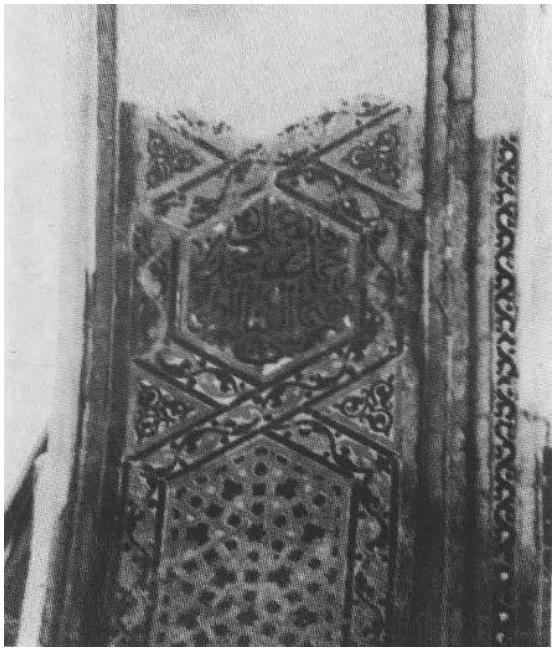
Res. 29- Konya, Kalesine Ait Bir İnşa Kitabesi (Kat. Nu. 28)

Res. 30- Konya, Akcami Mahallesinde Bir Hangâhın İnşa Kitabesi (Kat. Nu. 29)

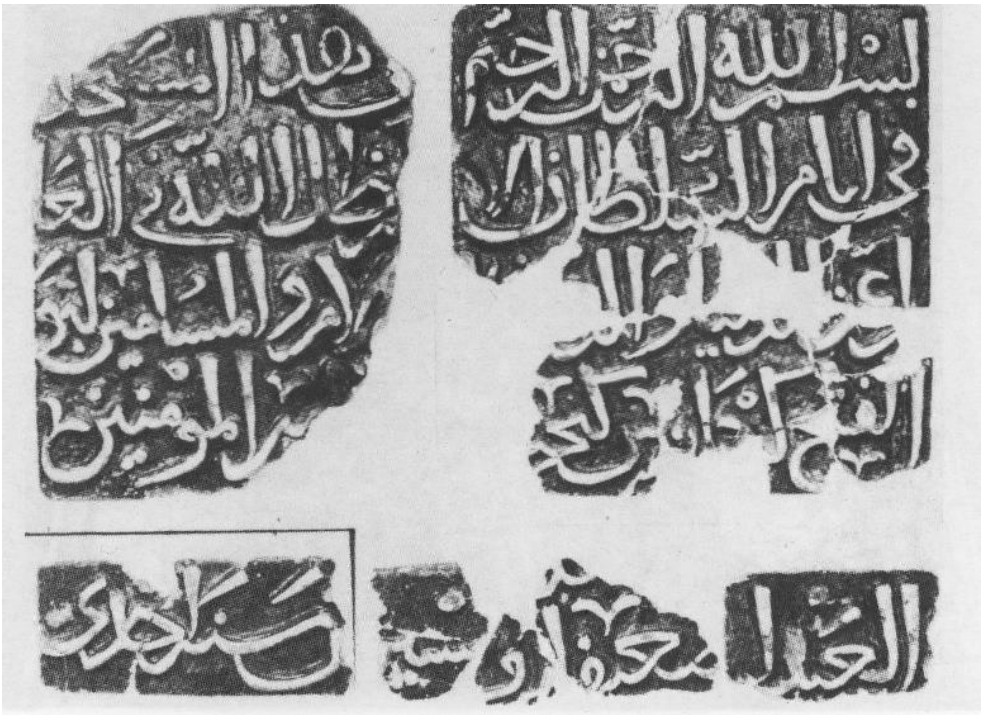
Res. 31- Konya, Sırçalı Medrese İnşa Kitabesi
(Kat. Nu. 30)

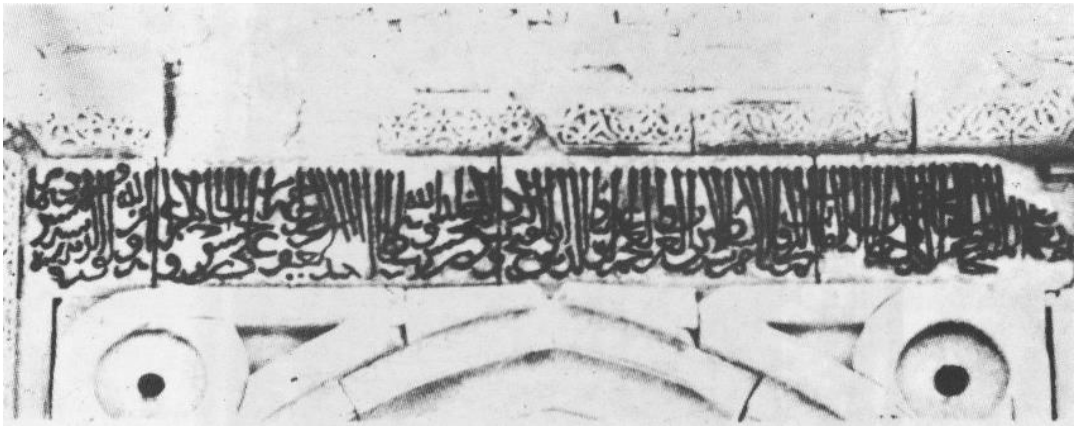
Res. 31a- Konya, Sırçalı Medrese Usta Kitabesi
(Kat. Nu. 30)

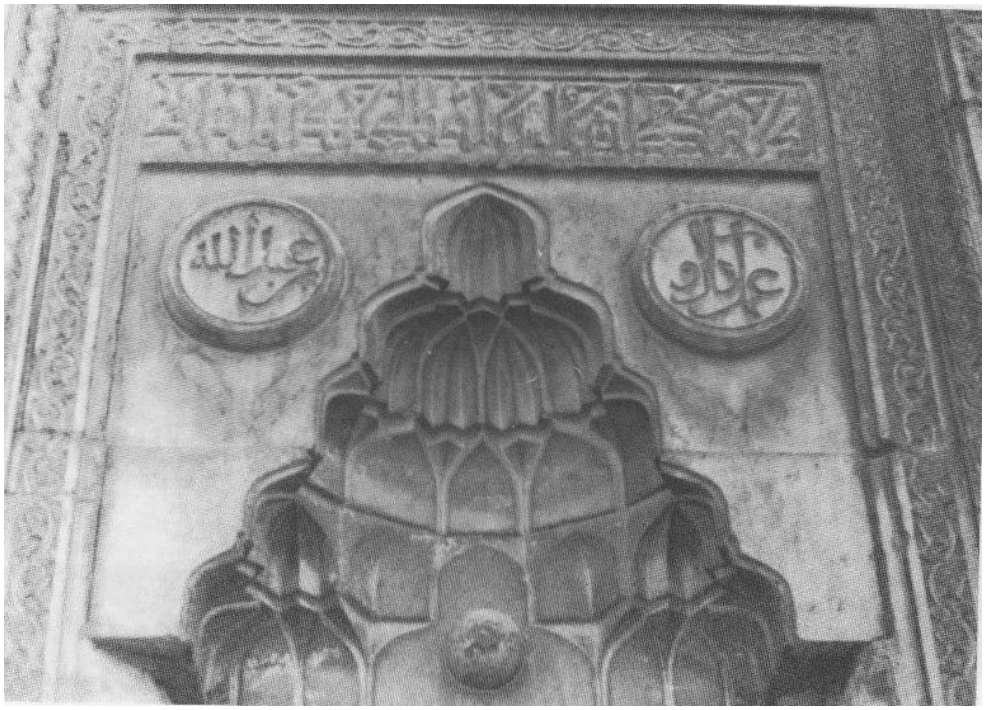
Res. 32- Konya, Karatay Medresesi İnşa Kitabesi (Kat. Nu. 31)

Res. 33- Konya, Abdülaziz Mescidi İnşa Kitabesi (Kat. Nu. 32)

Res. 34- Konya, Sahip Ata Camii İnşa Kitabesi (Kat. Nu. 33)

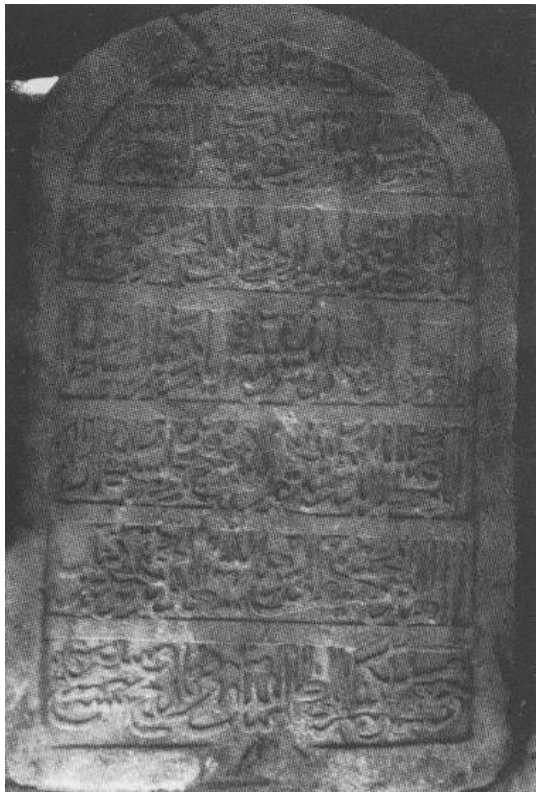
Res. 35- Konya, Sahip Ata Camii Usta Kitabesi (Kat. Nu. 33)

Res. 36- Konya, Pîr Es'ad (Pisilli) Türbesi İnşa Kitabesi (Kat. Nu. 34)

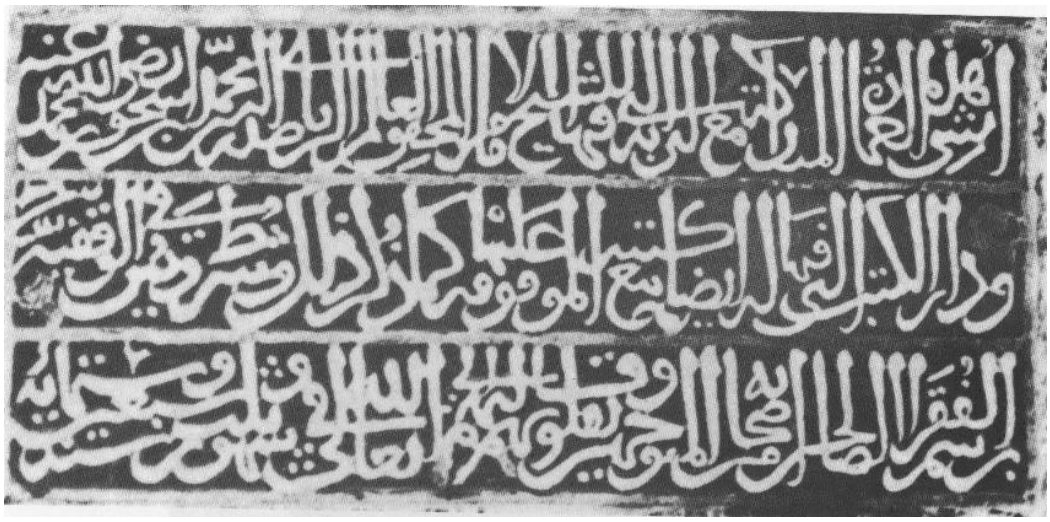
Res. 37- Konya, Anber Reis Türbesi İnşa Kitabesi (Kat. Nu. 35)

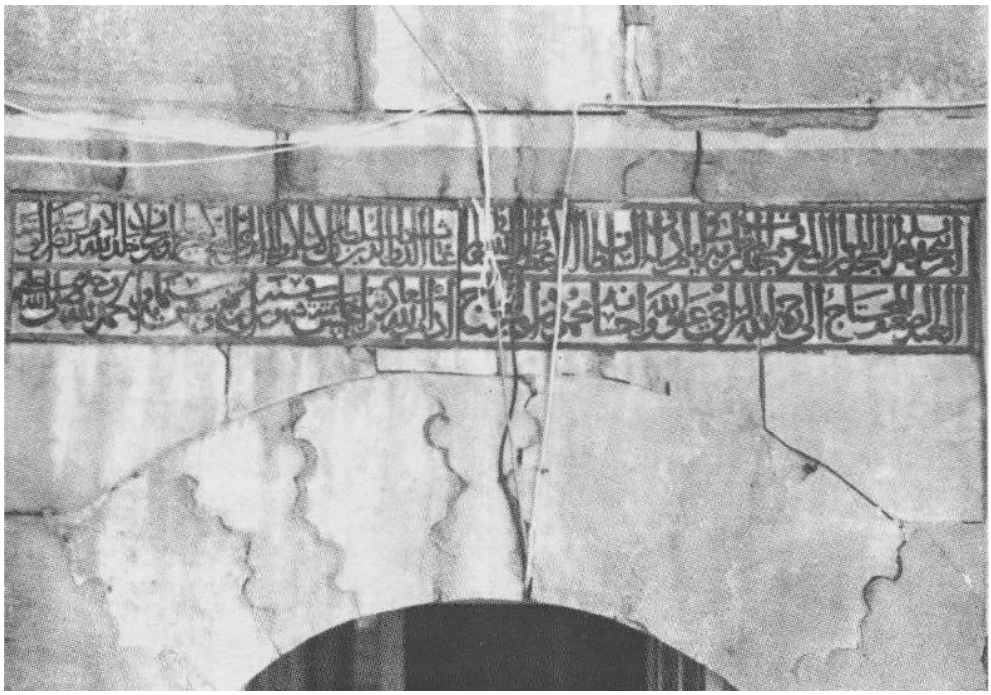
Res. 38- Konya, Darü'l-Huffâz Inşa Kitabesi
(Kat. Nu. 36)

Res. 39- Konya, Sahip Ata Hangâhı İnşa Kitabesi
(Kat. Nu. 37)

Res. 40- Konya, Sadreddin Konevî Camii İnşa Kitabesi (Kat. Nu. 38)

Res. 41- Konya, Abdül-Mü'min Mescidi Tamir Kitabesi (Kat. Nu. 39)

Res. 42- Konya, Ateşbâz Türbesi İnşa Kitabesi
(Kat. Nu. 40)

Res. 43- Konya, Şeyh Alaman Zâviyesi İnşa Kitabesi
(Kat. Nu. 41)

Res. 43a- Konya, Şeyh Alaman Türbesi İnşa Kitabesi
(Kat. Nu. 41a)

Res. 44- Konya, Kalesine Ait Bir Kitabe Parçası (Kat. Nu. 42)

Res. 45- Konya, Kalesine Ait Bir Kitabe Parçası (Kat. Nu. 43)

Res. 46- Konya, Kalesine Ait Bir Kitabe Parçası (Kat. Nu. 44)

Res. 47- Konya, Kalesine Ait Bir Kitabe Parçası
(Kat. Nu. 45)

Res. 48- Konya, Kalesine Ait Bir Kitabe Parçası
(Kat. Nu. 45)

Res. 49- Konya, Kalesine Ait Bir Kitabe Parçası (Kat. Nu. 46)

Res. 50- Konya, Kalesine Ait Bir Kitabe Parçası (Kat. Nu. 47)

Res. 51- Konya, Kalesine Ait Bir Kitabe Parçası (Kat. Nu. 48)

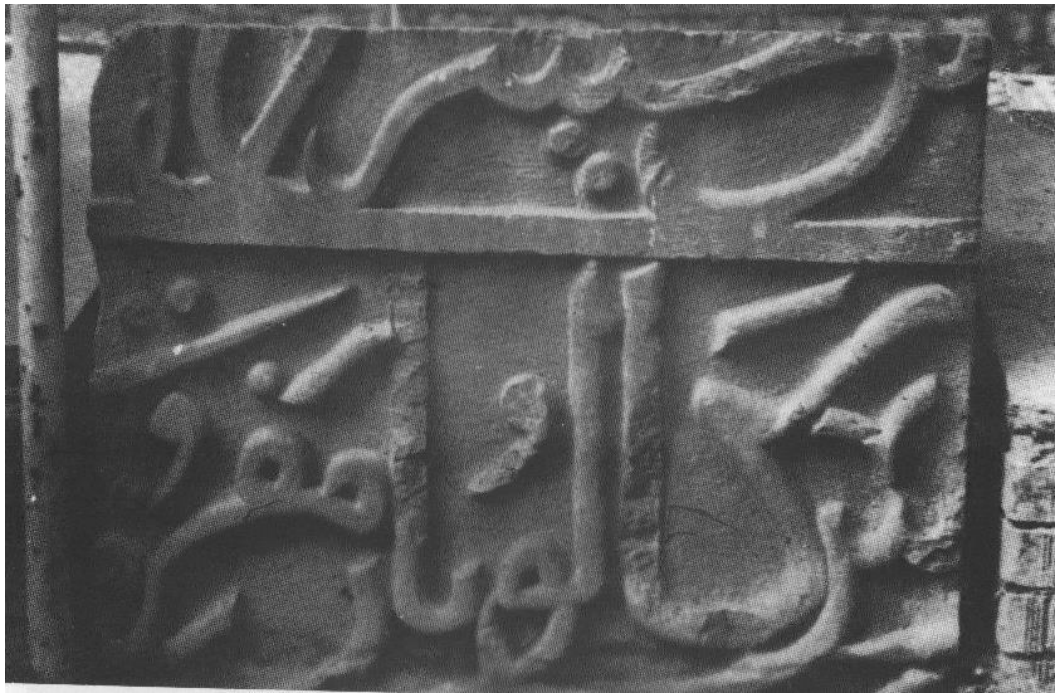
Res. 52- Konya, Kalesine Ait Bir Kitabe Parçası (Kat. Nu. 49)

Res. 53- Konya, Kalesine Ait Bir Kitabe Parçası (Kat. Nu. 50)

Res. 54- Konya, Kalesine Ait Bir Kitabe Parçası
(Kat. Nu. 51)

Res. 55- Konya, Kalesine Ait Bir Kitabe Parçası (Kat. Nu. 52)

Res. 56- Konya, Kalesine Ait Bir Kitabe Parçası (Kat. Nu. 53)

Res. 57- Konya, Kalesi Ayazkapı'sına Ait İnşa Kitabesi (Kat. Nu. 54)

Res. 58- Konya, Kalesine Ait Bir Kitabe Parçası (Kat. Nu. 55)

Res. 59- Konya, Kalesine Ait Bir Kitabe Parçası (Kat. Nu. 56)

Res. 60- Konya, Kalesine Ait Bir Kitabe Parçası (Kat. Nu. 57)

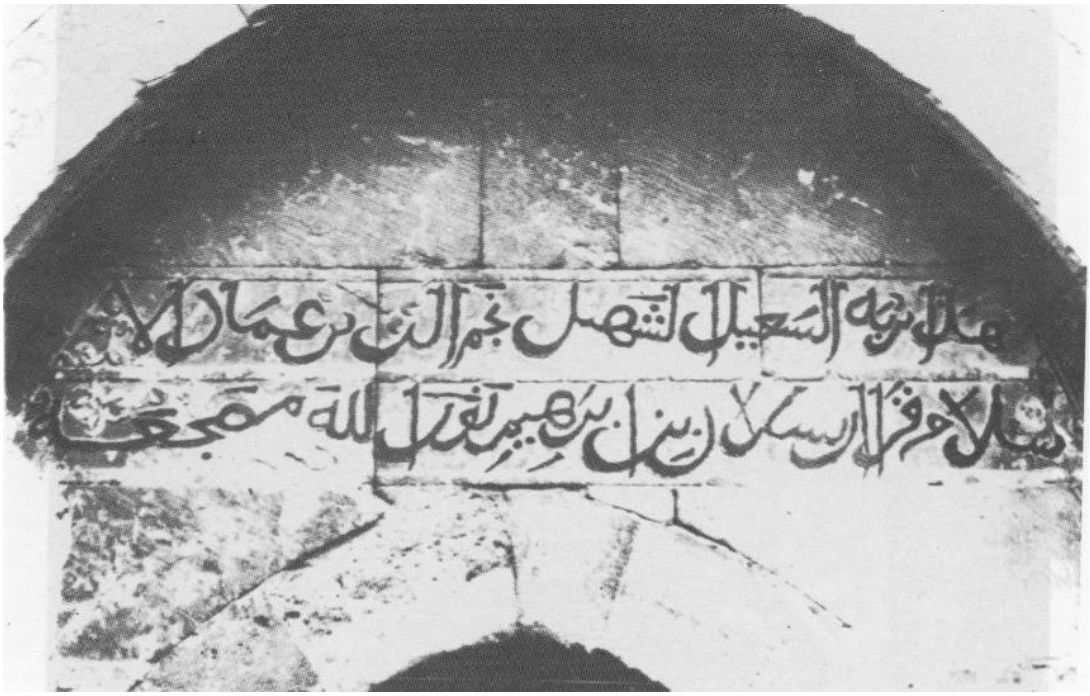
Res. 61- Konya, Kılıç Arslân Türbesi (Sultanlar Türbesi) Usta Kitabesi (Kat. Nu. 58)

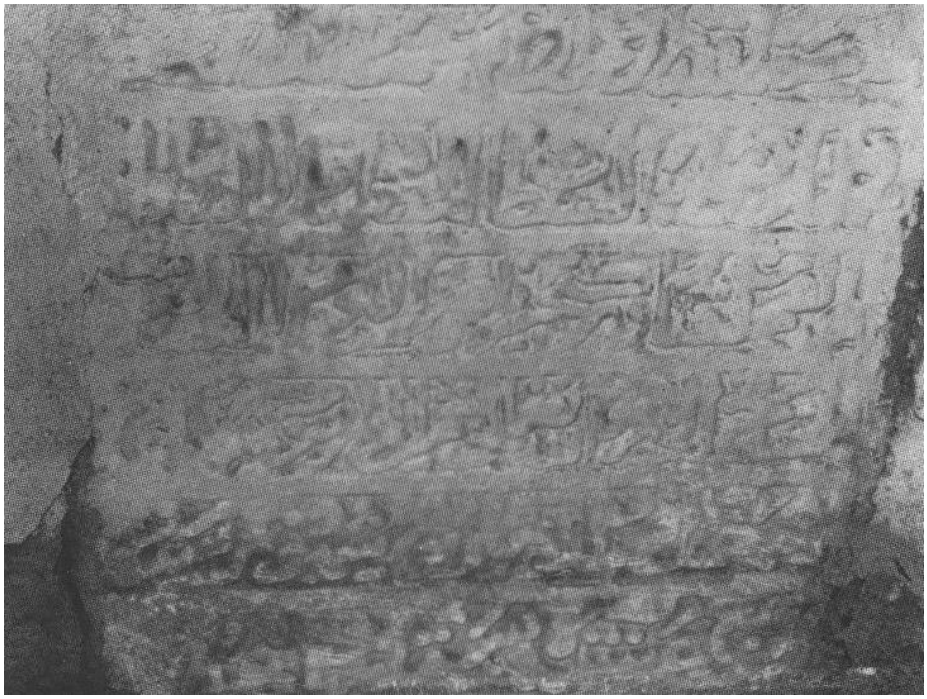
Res. 61a - (Kat. Nu. 58)

Res. 61b - (Kat. Nu. 58)

Res. 62- Konya, Kara Arslân Türbesi Kitabesi (Kat. Nu. 59)

Res. 63- Konya, Erdemşah Mescidi Kitabesi (Kat. Nu. 60)

Res. 64- Konya, Emir Nureddin Türbesi Kitabesi (Kat. Nu. 61)

ISBN 975-16-1460-0

Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara – 2001